

BLINJI
KOLJA

Problemi, april 1971, letnik VIII, št. 190

WAAAG

MAGAZIN

Problemi št. 100, april 1971, letnik VIII

Glavni urednik: Rudi Šeligo, odgovorni urednik: Dimitrij Rupel, tajnik uredništva: Jaro Novak, lektor: Peter Kuhar

Uredniški odbor:

Niko Grafenauer (urednik kulturne publicistike), Matjaž Kocbek, Tomaž Kralj, Marko Pogačnik (urednik vizualnih informacij), Dimitrij Rupel (urednik politične publicistike), Tomaž Salamun, Rudi Seligo (urednik literature), Marko Švabič (urednik roba).

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Soteska 10 / Gregorčičeva 4, tel. 20 487. Tajnik uredništva posluje vsak delovni dan od 10. do 12. ure, uprava pa vsak delovni četrtek od 14.30 do 16.30 ure. Naročila pošiljajte na upravo Problemov, Ljubljana, Soteska 10 / Gregorčičeva 4, tekoči račun 501-8-475/1 z oznako: za Probleme. Celoletna naročnina 50 din, cena posamezne številke 5 din, cena dvojne številke 8 din. Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača. Izdajata predsedstvo ZM in IO SSS. Tiskarna PTT v Ljubljani.

Design ovitka: David Nez

ROB

33 Bilanca

33 Pismo No 2/100

36 Pismo No 3/100

40 Pismo No 4/100

40 Pismo No 5/100

41 Pismo No 6/100

42 Pismo No 7/100

45 Pismo No 8/100

45 Avtor: Dimitrij Rupel, naslov: Rudi Šeligo

47 Tomaž Kralj

48 Zen

53 Kaj mar

- 1 Dušan Dolinar: Med devalvacijo in amandmaji
- 2 Primož Žagar: S kemično analizo v boj zoper politične sholastike
- 3 Sergej Gerzina: Laos, kaos in mednarodna proletarska zavest
- 3 Sergej Gerzina: Anatema ali hvala
- 4 Dimitrij Rupel: Nagrade Borisa Ziherla
- 5 K. I.: Dognanja fosilov
- 6 Dušan Pirjevec: Aleksander praznih rok
- 8 Andrej Inkret: Dva politična filma
- 12 Vladimir Arzenšek: Vaje iz sociologije
- 16 Taras Kermauner: De bello Cudermanico
- 18 Ivan Mrak: Uvod v requiem za ljubim Ganimedom
- 21 Pet vprašanj Jeanu Louisu Scheferju o »Scenografiji neke slike«
- 22 Evidenca
- 25 Valie Export
- 28 Živko Marušić
- 29 Dušan Bjelić
- 30 Peter Weibl
- 32 Andraž Salamun
- 33 Venio Taufer: Podatki
- 35 Drago Jančar: Zmota v osebi
- 39 Tomaž Kralj: Prepisovanje ptic
- 41 Ifigenija Zagoričnik: Podoba podobe
- 43 Milan Jesih: Nekaj pesmi
- 45 Frančiška Buttol: Vprašanje poezije
- 46 Dimitrij Rupel: P. K. V. v Z.
- 54 Marko Švabič: Vprašanje o suverenosti neke balkanske države

MED DEVAL VACIJO IN AMANDMAJI dušan dolinar

Stiriindvajseti januar, datum devalvacije jugoslovanskega dinarja, je že kar daleč, trideseti april, ko naj bi ugasnila posebna pooblastila zvezni vladi, pa vse bolj blizu. Vmes drsimo, gospodarsko gledano, po zaledeneli dobi, po času zamrznjenih cen in osebnih dohodkov.

Karakteristike tega časovnega izseka so nekam nenavadne. Gospodarski odnosi so v dobršni meri blokirani tako, kot jih je bil zatekel 28. oktober lanskega leta, administrativno skrepanost pa vsaj v strogo gospodarski sferi le tu in tam sekajo ostri lomi v višini predpisanih cen, kakršni so bili na primer oni v energetiki in transportu. Pozornost politične javnosti je medtem skoraj vsa uprta v proces, označen z rimskimi številkami enaindvajsetih amandmajev, ki naj bi v petindvajsetih povojnih letih najtemeljiteje restrukturiral Jugoslavijo. Spričo bleščavih žarometov, ki so januarja vsi po vrsti osvetljevali devalvacijo, se je tedaj utegnilo zdeti, da visi v vakuumu politika; spričo široke orkestracije, ki je spremljala uvod in javno razpravo o ustavnih premenah ali bolje, prehod iz zaprtih v odprte debate o prihodnosti te dežele, je mogel zdaj nastati vtis, da je ostalo v divjini gospodarstvo. Devalvacija se je nekaterim kazala kot precej obupna improvizacija, drugim kot edino razsodna, morda le prepozna poteza. Ustavne spremembe so pri poklicnih pritrjevalcih zbudile pričakovano navdušenje in pri poklicnih zanikovalcih morda misel, češ, politika v začaranem krogu spet lovi samo sebe za rep. Toda ob obeh primerih ali ob obeh procesih — zakaj za procesa tu gre in za globlja, kot se kaže na prvi pogled — se je, kakor se zdi, večjemu delu javnosti izmaknila značilnost, ki vendarle priča o zorenju politične in ekonomske kulture v tej družbi: prebija joče se spoznanje o neločljivi zvezi med tema procesoma.

Gospodarske stabilizacije, kar pomeni stabilizacijo gospodarskega razvoja v tej družbi in še daleč ne samo umiritve cen, očitno ni brez politične reforme. Vse več dejstev zgovorno priča, da se je Jugoslavija znašla na gospodarskem razvodju. Reforma iz leta 1965 se je nekje v letu 1968 — trenutek bi lahko s podrobnejšo raziskavo najbrž ugotovili precej natanko — nalomila ob političnih odporih, ki jih je vzbudila, kakor je bila zasnovana. Poslej je šla stvar s centralno administrativno intervencijo precej raketov pot. To je vzbujalo v republikah in pokrajinah čedalje več odpora, izraženeega najprej v gospodarskih in pozneje vse bolj gospodarsko-političnih zahtevah. Težišče jugoslovanske politične organizacije je, spet gospodarsko gledano, nekaj časa, kot kaže, omahovalo

v dve smeri, k skušnjavi preizkušenega »vladanja« in k »tveganemu« skoku v neznano. Polemika se je krepko razviharila; ali ima v dobi velikih tehnoloških in ekonomskih integracij (vesoljski kompleks, raziskovalsko-razvojne strukture, meddržavne integracije tipa EGS, ameriško-zahodnoevropski proizvodni in finančni kontinuumi) mikrorepublikanizem jugoslovanske vrste sploh kak ekonomski smisel? In na drugi strani: ali se ni že tisočkrat dovolj jasno pokazalo, da postaja ekonomske-politična storilnost vladanja iz centra čedalje bolj jalova? Nastajale so razmere, v katerih si je vsakdo sestavljal lastno podobo v položaju in postajal vse bolj pripravljen boriti se za lastno (vizijo) o svoji prihodnosti v jugoslovanski skupnosti; boriti se nepopustljivo in zagrizeno za svoj delež prav zoper enako ali podobno odločnost v boju nekoga drugega za njegov delež in prav. To še ne bi bilo posebno hudo — boj med interesi je navsezadnje vsebina slehernega političnega življenja — če bi bilo produktivno. Toda proračuni o produktivnosti tega početja so bili zgrajeni na premisah, ki so rasle iz zaprtega, s carinami, kvotami, nekonvertibilnostjo obdanega prostora jugoslovanske države. In produktivnost tega početja se je izražala, spet gospodarsko gledano, vsaj toliko v povprečni življenjski ravni kakor v razpenjajočih se primanjkljajih trgovine in plačil s tujino.

Zato se zdi, da ima prenos težišč suverenosti s federacij na republike — kar po krivem vzbuja vtis, da gre le za bolj ali manj elegantno ustavnopravno predstavo ali politično »manipulacijo« — res tisto prvinsko funkcijo, da zadošča eni od bistvenih potreb slehernega naroda po dokončnem konstituiranju samega sebe. A ne samo to. (Če bi šlo samo za to, bi bilo to malo; »ekonomistično« ali »drugače tehnokratsko« premaknjenega opazovalca — teh pa je vse več in imajo tudi čedalje več vpliva — navsezadnje »neracionalna« kategorija, kakršen je narod, ne gane posebno.) Gre še za nekaj drugega: sleherna od dosedanjih sestavin Jugoslavije bo s prevzemom težišča svoje suverenosti nase nujno morala mnogo samostojneje, jasneje in stvarneje preračunavati svoj vsakočasni položaj, zmoglosti, vire in možnosti za akcijo, meriti dosež svojega ravnarja ter tehtati njegove primarne, sekundarne in tako naprej učinke. Pogajanja med republikami in pokrajinami najbrž ne bodo nič manj intenzivna in na trenutke ostra kakor zdaj, toda najbrž bo vsakdo moral malce natančneje ocenjevati, do kod pri tem sme in kam ne več. Predvsem zaradi naslednjega.

Vodilne politične in gospodarske strukture v posameznih republikah in pokrajinah bodo po logiki svojega novega položaja hočeš nočeš morale bolj razgrinjati svoje bilance doma. Dimenzije nevšečnega centralizma se bodo skrčile, z njimi vred pa se bodo skrčila tudi razsežja »starč Beograd«, ki je bila včasih kaj pripravna, da so iz Zagreba, Skopja, Ljubljane in drugod zasajali vanjo gost in glasno pokajoč strelski ogenj, v katerem so zamirali glasovi o morebitnem ogledu računov

pod lastno streho. Toda, kar je mnogo pomembnejše, zaostri se bo potreba po jasnejših ekonomskih računih; jasneje se bo moral izraziti skupen interes za relativno stabilna pravila igre, ker bi v nadaljevanju dosedanega interregionalnega pokra okrog cen, beneficiranih obresti in kar je še podobno spodbudnih instrumentov (in ni jih malo) navsezadnje izgubili vsi. Kmalu bo iz otipljive potrebe po čistejših računih, ne pa več iz platonične žeje vzniknilo tudi spoznanje, da je »konvertibilnost dinarja« — dokaj neposredna primerljivost domače storilnosti z mednarodnimi kriteriji — treba vendarle pomikati iz sfere mavričnih programov proti sferi realnosti, četudi prav nič lahkotne. Vse to seveda ne bo nikakršna pesem, nič ne bo šlo zlahka, preveč globoko se je tradicija političnega operatorstva zašla v tkivo, iz katerega bi bile morda lahko krepkeje pognale smotrne družbeno gospodarske in politične strategije. Vendar pa se bodo verjetno malce laže odpirala pota k družbenim pogodbam, kakršni so razvojni načrti za srednja in daljša obdobja — pota, ki so bila v zadnjem času celo na najkrajših relacijah enega leta povsem zamašena. Poleg tega se bo »republikanizem« moral počasi izkoptati iz zgolj jugoslovanskih formul, v katere je pogosto vse preveč zapreden, oklepajo pa skromni aritmetični razpon $6 + 2$; razločneje si bo moral zarezati v zavest, da obstajajo zunaj Jugoslavije mnoge druge formule, ki oklepajo globalna razsežja in ambicije; naposled pa presoditi, katere teh formul, zunanje ali notranje, so koristnejše in razvojno bolj obetavne, katere pa nasilnejše in nevarnejše.

Zdaj se lahko s tega izleta med obete in možnosti, ki se šele spreminjajo v nekaj bolj stvarnega, vrnemo k zvezi med političnim procesom in gospodarskim. Zvezni izvršni svet se trenutno giblje v prostoru, ki mu ga ni mogoče posebno zavidati. Še resnejši je položaj v samem gospodarstvu, katerega življenje je trenutno vključeno v omejitve pri cenah in osebnih dohodkih in v katerem so začasno na mnogih koordinatah umetno zabetonirane napetosti, izvirajoče iz nesorazmerij med dohodki in stroški. Za čas do odmrznjenja napoveduje večina opazovalcev, da se utegne v njem roditi daljši gospodarski zastoj, ki bi lahko trajal dolgo v obnovljeno »normalno« dobo. Za čas po odmrznjenju pa se mnogi boje prave »eksplozije inflacije«. Delno bi jo bilo s smotrnim ravnanjem brčkone mogoče razporediti na daljši čas, povsem pa ne. Toda politični sistem, kakršnega rišejo predlagane ustavne spremembe, ni dograjen in še manj utečen. In gospodarski sistem, v katerem bi bilo šele mogoče trajneje in učinkoviteje usmerjati razvoj, je šele **in statu nascendi**. Ob sedaj predvidenem časovnem zaporedju dogodkov bi bilo mogoče predvidevati, da bo nova kibernetika jugoslovanske družbe jela kompleksno delovati šele pozno jeseni ali z novim letom. Za vmesni čas pa smo si vzeli premostitveni kredit, ki sam ob sebi morda ni najbolj srečen, a temelji na golih političnih in gospodarskih realnostih. Do kolikšne mere je to prav, se bo pokazalo šele pozneje.

skoraj zanesljivo pa je, da bi bilo sedaj težko ravnati bistveno drugače.

Na gospodarskem torišču, s katerega se je ob faktu devalvacije vzdignilo toliko prahu — manj pa, značilno, pred njim — si marsikdo že danes zastavlja vprašanje, ali se bo inflacijska zgodba ponovila in z njo vred »vs drugo«. Vprašanje je po dobrem običaju postavljeno na nediferenciran način. Kdor bi želel odgovoriti nanj, bi se lahko spustil v natančno razpravljanje, ali je naša inflacija bolj cenovna, bolj stroškovna, bolj strukturna in tako naprej. Manj verjetno pa je, da bi se podal v razglabljanje o politični funkciji, ki jo opravlja inflacija.

Včasih se mi zdi (in najbrž ne povsem po krivem), da so za odnos do inflacije, ki po vsem videzu prevladuje vsaj v širši slovenski javnosti, značilne nekatere komponente, ki so bile svoj čas lastne delavnosti in izkoriščevalski pravovernosti zgodnjega angleškega, severnonemškega ali ameriškega kapitalizma; ta je zase terjal predvsem trdne lastniške odnose in varno naložbo v naprej zagotovljenim profitom, za svojo delovno silo pa odmerjen kos kruha in trdne brzde. Kar je temu dvojemu grozilo, je obsojal z moralčno vročinstvo in razbijal ter dušil z ekonomsko in politično silo. Če paralela držl, se v takšnem razpoloženju pri nas skriva mogočen razvojni impulz — v naših sedanjih razmerah seveda, družbenih in gospodarskih. Inflacija je namreč res, naj jo danes opazujemo od tod ali ondod, krinka za neke vrste sleparijo; to je skrita, za javno kontrolo težko obvladljiva prerazdelitev realnega narodnega dohodka, katere namene je demokratično nadzorovati v bistvu skoraj enako težko kot njo samo. Toda v naših posebnih, jugoslovanskih razmerah inflacija poleg kritja slabo preračunanih naložb, včasih nepredvideno in nepredvidljivo visokih obrambnih izdatkov, kompenzacija za naravne nesreče, improvizirane gospodarske politike in podobnih reči opravlja še nekaj drugega. Opravlja namreč tisto, kar je dr. Vladimir Bakarič v enem svojih nedavnih intervjujev sočno izrazil približno takole. V primerjavi z drugimi, je rekel, nam gre v celoti kar dobro; le da si to zagotavljamo z mnogo hujšim hrupom kot drugod.

Praktično smo v Jugoslaviji z inflacijo, eno najhitrejših v Evropi (izvzamemo vzhodno Evropo, kjer je skrita, a bruha dan na dan v občasno zelo eksplozivnih oblikah kot na primer nedavno na Poljskem), blažili socialne napetosti v družbi, ki jih skoraj neogibno prinaša nagel razvoj; z njo smo krhali marsikatero ostrino v odnosih med razvitejšimi in manj razvitimi gospodarskimi strukturami in deli države; financirali smo marsikatero naložbo v gospodarski in družbeni infrastrukturi, katere družbeno ekonomičnost in rentabilnost je v končni konsekvenci in za daljše razdobje težko in nemogoče oceniti le s povsem ekonomskimi kriteriji. Dejstvo je, da je naš družbeni prostor, katerega zgodovina je na gosto pretkana z robotnimi konflikti, zunanji in notranji vojnami ter nasiljem vseh vrst, preživel petindvajset let relativnega miru — kakršnega družbeno in osebno človeško

vrednost je navadno mogoče doobra spoznati šele, ko ga izgubiš. In tudi tak mir in postopno demokratizacijo bi verjetno težko uresničili brez inflacije.

Obstaja seveda cena za to in visoka je: cena, izražena po eni plati v gospodarski in obči družbeni demoralizaciji, ki se nujno poraja iz nagle inflacije, po drugi plati pa v visokih zunanjih dolgovi, v hipoteki na jutrišnji dan in v hoji po robu mednarodne likvidnosti. Toda kakšna je končna bilanca? Njenega skupnega, družbenega salda ni mogoče izraziti niti samo ekonomsko niti samo politično. Plus in minuse je mogoče tehtati in presoati le vse skupaj in račun je zelo zapleten.

Inflacijskega tempa iz lanskega leta si ta družba tudi po odmrznjenju in po kompleksnem jesenskem startu najbrž ne bo smela več privoščiti. Vsaj približati ga bo morala tempu, s kakršnim se giblje inflacija v državah, ki so naši glavni gospodarski partnerji. Če tega ne bo mogoče zagotoviti, se bomo preveč izpostavili; gospodarsko in politično, navznoter in navzven. Potem bi ostalo votlo marsikaj, tudi sedanja ne navadna procesa, ki vežeta politični in gospodarski niz premikov v Sloveniji in Jugoslaviji v tako odločilno celoto. Toda upati bi veljalo in tudi ravnati tako, da se kaj takega ne bo zgodilo.

S KEMIČNO ANALIZO V B OJ ZOPER POLITIČNE SH OLASTIKE primož žagar

Dejstvo, da nekdanji direktor ljubljanske optične tovarne Vega Franc Lamut neokrnjen sedi v slovenski ljudski skupščini, in to na položaju podpredsednika gospodarskega zbora, je dokaz, da je inštitut odgovornosti pri nas še zmeraj brez podstavka. Torej, ker ni opore, se odgovornost vlačijo neke pri tleh kot prebiva svoje čase megla.

To zadnje je morda preveč literarna in mehka trditev. Zategadelj izgubi udarnost političnega boksarskega direkta. Vendar je malo prej samograjana literarnost nekako metafizično ustrežna v tem pomenu: Če je Franc Lamut iz bankrotirane in v prisilni upravi zdaveče se Vege sploh kakšno objektivno politično merilo (in to je, po mojem), potem lahko z veliko gotovostjo pribijem, da nam vplivni zastopniki ljudstva in družbe in tako naprej jemljejo zadnjo sapo, ki jo je še mogoče vdihniti v tem stabiliziranem ozračju, z grdo in s prekanjeno metafiziko.

Glejte! Zanesljivi ekonomski in politični dokazi so, da je Franc Lamut kot pristojna oseba v podjetju zakrivil Vegin propad. Nokautiral je, recimo,

podjetje z megalomanskimi načrti. Neposredno, ukazal je za zidovi optične industrije izdelovati oljne regulatorje in plinske vžigalnike (ob teh vžigalnikih še to, da je v ta namen ustanovil z Japonci mešano družbo, imenovano Vema). Tu nam je sploh nekako nerodno omeniti, da so Vegini delavci dobili v lanskih dvanajstih mesecih zgolj 9 mesečnih plač.

In prvo, kar je storil prisilni upravitelj Franc Markič, ko je začel lanskega 23. decembra voditi prisilno upravo, je bilo, da je odpravil omenjena nova Lamutova izdelka. Potem je odpustil še kup delavcev.

Metafizična prekanjenost je zdaj verjetno očita do kraja. Franc Lamut je padel na praktičnem ekonomskem izpitu; ni pa padel, kar bi mnogi pričakovali, s sedeža podpredsednika gospodarskega zbora ljudske skupščine.

Tu sploh ni treba posebej naglašati, kako pomemben je postal v teh bolnih gospodarskih razmerah ta gospodarski zbor. Navsezadnje ga za tako pomembnega razglašajo tudi sami družbeni vodje.

Kaj vidimo potemtakem zdaj, ko postavimo nasproti neposredno ekonomsko in, to gre skupaj, politično krivdo podpredsednika gospodarskega zbora slovenske ljudske skupščine in odgovornost? Vidimo in skušamo, da švigajo strunne razprave o odgovornosti, ki jih z zadihano prizadevnostjo izstreljujejo poslanci ljudske skupščine, slovenski izvršni svet, centralni komite zveze komunistov, ugledni časnikarji osrednjih političnih časnikov, pa naprej po še zmeraj veljavnem navpičnem subordinacijskem zaporedju, v mili zrak, ne da bi osmodile svojega stvarnega namenskega cilja. In tu napisani cilj, ki ni osmojen, je treba zdaj, žal, še zmeraj razumeti kot vrhovnejši položajni cilj! Nasprotno pa so podatki, da nižje položaje odgovornost že kar zadane.

Za stvarni podatek je tu vseeno še 14. december 1970. leta. Takrat je Franc Lamut sestopil z direktorskega položaja (zavoljo takó jasne krivde drugega izhoda ni bilo).

Zdaj se nekako zdi, kot da so s 14. decembrom nasprotniki dobili v roke dokaz, ki razločno priča, da se je petelin odgovornosti v Lamutovem primeru le sprožil.

Ne, ne, to bi bila preenostavna in premalo gibka obramba.

Človek, ki je javno izgubil vrednost gospodarske sposobnosti, ne more zdaj brez te vrednosti misliti in delovati s tako pomembnega položaja, kakršen je po veljavni družbeno-politični logiki položaj podpredsednika skupščinskega gospodarskega zbora.

Vzemimo zdaj, da je Franc Lamut resda ob vrednost sposobnosti, da pa je ob vsem tem še zmeraj ohranil moralno vrednost, ki je prav tako odločilna za zvolitev ali postavitev na kak družbeni oziroma javni položaj. In ta moralna vrednost mu torej zdaj daje moč in pravico ostati na podpredsedniškem položaju. Gredeč naprej po tem miselnem toku bi dosegli teoretične okoliščine, v katerih bi Franc Lamut s svojo moralno močjo spodbujal druge poslance k tvornemu, k zagnanemu in k socialističnemu zavestnemu delu.

V strogo strokovnost se torej ne bi spuščal, ker je vrednost sposobnosti, kot smo videli, izgubil.

Ampak, je tako, da se tu teoretični miselni tok ne more nikdar stakniti s praktičnimi razmerami. Franc Lamut je namreč izgubil tudi moralno vrednost. Ako bi jo še imel, potlej bi sam, po hladnem in nekarierističnem političnem preudarku, odstopil s položaja podpredsednika gospodarskega zbora. In potem, če poslanci, denimo, njegovega odstopa ne bi sprejeli in če bi ga nekako z zadnjimi močmi le prepričali, naj ostane, potem pa bi lahko Franc Lamut deloval z močjo svoje moralne vrednosti.

Toda, kot smo že rekli, nič kaj tako spodbudnega se ni bilo zgodilo. Na Lamuta bi, se razume, lahko svetili še z mnogimi žarometi in z različnih smeri.

Vendar, Lamut v tem našem ringu ne igra glavne vloge. Poglavitne osebnosti so (v ožjem prostoru razmišljanja) predsednik slovenske skupščine Sergej Kraigher pa predsednik gospodarskega zbora Tone Bole pa drugi ugledni in vplivni upravljalci skupščinskega stroja ter vsi poslanci, ki govorijo visoke besede o ne vem kako pomembnih gospodarskih in političnih stvareh. Vse te besede in zaveze se v njihovih ustih spreminjajo v brezpomembne in neslišne. Njihova dolžnost bi bila namreč teoretično odgovornost posnoviti v neposrednem in tako hvalježno primernem Lamutovem primeru. Javno bi morali sprožiti zadevo. Pogosti bi bilo treba poslance, naj se izrečejo o položajnih vrednostih in nevednostih.

Lamutov posamičen primer je na srečo dokaz o dobi zelo splošne politične sholastike. Zato mu tu (kot zglede dobe) tudi odmerjamo toliko prostora.

Mnogo vplivnih in veljavnih položajnikov je v naši družbi, ki so s svojim delovanjem ali nedelovanjem povzročili, da je znova razpokal še sveže ometani jugoslovanski gospodarski in politični red in da je treba zdaj stvari reševati z novo reformo.

Ni nam znano, če bi se v kakšnem od teh položajev sprožila odgovornost kot neogiben gradbeni element vsakega položaja in s sankcijo kot eno od vidnih oblik svoje obstojnosti vrgla položajnika v vladni, partijski ali strogo gospodarski plasti vplivanja in odločanja, s položaja!

Sreča je, da se je mogoče zoper politično sholastiko, ki je ena od oblik politične metafizike, boriti z orožjem neposrednih in praktičnih dokazov. Mogoče jo je torej eksperimentalno dokazati kot, recimo, v kemiji s kemično analizo stopnjo alkohola v sladkem likerju.

LAOS, KAOS IN MEDNARO DNA PROLE TERSKA ZAV

EST sergej gerzina

Nekoč so rekli: Laos pomeni kaos. V mislih so seveda imeli tradicionalno zmedo, ki je vladala — ne po lastni krivdi — v tej revni deželi, koder predstavljajo edino pravo bogastvo džungle in številne reke. Laos je dežela kaosa še danes: toda notranji kaos je pravzaprav majhen v primerjavi s kaosom, ki vlada v zjunanjih pogledih na ta jugovzhodnoazijski kos sveta. Na splošno velja zdajšnja ameriška invazija v Laos samo za epizodo indokitajske vojne, predvsem strateškega značaja — utrjevanje vojaške pozicije.

Toda nedavna Nixonova javna grožnja, da ne bo nobene omejitve za ameriški potencial kjerkoli v Indokini z edino izjemo jedrskega orožja (ki med vrsticami torej še naprej ostaja Damoklejev meč), je nedvomno dokaz, da doživljamo čas obračuna, morda dokončnega, in da torej ne gre več za strateški ali politični prestiž — kot smo bili doslej navajeni sprejemati razlage za vse svetovne konfrontacije. V procesu poenostavljanja, ki je zajel vse medčloveške in mednacionalne odnose na svetu, od diplomatskega sodelovanja do sredstev javnega obveščanja, smo imeli namreč pred očmi vedno le zunanji videz spopada: ZDA in Sovjetska zveza se borita za premoč, bodisi na Bližnjem vzhodu ali v Indokini, bodisi na drugih, odkritih ali prikritih bojiščih v Afriki in Latinski Ameriki. V tem poenostavljenem pogledu na svetu (bržkone je zanj vzrok buržoazijska naše mentalitete) nas ni več zanimalo to, zakaj se borita za premoč, katera sila ali nujna ju žene v ta spopad oziroma v čigavem imenu se borita.

Domala istočasno z agresijo na Laos je bilo čutiti agresijo tudi na drugih frontah osnovnega svetovnega obračuna. Nixon in Colombo sta med nedavnim obiskom italijanskega premiera v Washingtonu govorila o neusmiljenem boju proti komunizmu. London je opozarjal na komunistično nevarnost v Indijskem oceanu in Afriki, v Italiji se je zaostrovalo vprašanje sodelovanja komunistov v vladi, neusmiljen boj proti raznim »radikalnim« elementom so sprožili tako v Ameriki kot v Franciji, Nemčiji in še kje, delavske stavke so zajele Skandinavijo, Francijo, Anglijo, Italijo (povod je bil povsod drugačen, osnovni vzrok pa je bil vsem skupen in tudi reakcija nanje je bila domala povsod enaka).

Pri tem je treba poudariti, da so za povprečnega Američana ali morda kar na sploh povprečnega kapitalista vsi komunisti brez izjeme enaki, naj bodo sovjetski ali kitajski ali kubanski ali albanski ali kakšni drugi — vsi so enako nevarni, skratka »rdeči«, malodane kriminalci, ki so načeli svobodo človekove osebnosti (oziroma »osebne iniciative«, če se spustimo na specializirano področje ekonomskih odnosov). Gre za psihološko kampanjo, ki pa jo morajo upoštevati tudi tisti, ki si delajo utvare, da »tam delajo različne«.

Laos in na sploh Indokino (oziroma svet na sploh) je treba gledati v tem

širšem okviru. Tu ne gre samo za boj osvobodilnih enot proti tujemu agresorju, torej za popolno nacionalno suverenost — kajti pojem suverenosti je postal v današnjem svetu vse preveč relativen (končno sta »čuvarja« laoske suverenosti izvoljeni predsednik vlade princ Suvana Fuma, ki mu pravijo nevtralist, in pa kralj Savang Vatana — vendar ta dva nista pokazala kakšne pripravljenosti, da bi se uprta agresorjem; še več, kraljevske sile so mu šle celo pomagat. S kakšnimi merili naj torej tehtamo laosko nevtralnost in suverenost?)

V osnovi gre vendarle za uveljavitev enega ali drugega sistema. Ali bo zmagala kapitalistična ali socialistična ideja, oziroma, če gremo v razvoju še naprej: ali bo šla evolucija človeštva naprej v smeri preobrazbe kapitalizma v fašistični totalitarizem (z vsemi zanj značilnimi atributi, ki jih je moč zasledovati že danes: agresivnost, nacionalizem, imperializem, uniformiranost in robotizacija človekove osebnosti. To je nujen proces, pri katerem si ne moremo delati nobenih utvar) ali pa v smeri preobrazbe zdajšnjega socializma v komunistično demokracijo (z vsemi zanj značilnimi atributi, kot so med drugimi: vključevanje širokih mas v družbene procese, v odločanje in upravljanje, itd. Tudi to je nujen proces, pri katerem ne smemo imeti nobenih dvomov).

Zato pri agresiji na Laos, Indokino ali kamorkoli drugam ne gre toliko za mobilizacijo napredne javnosti, ki naj bi se zgražala ali protestirala ob kršitvah splošno ustaljenih norm človeške etike, morale, humanizma, človekove osebnosti, pravil igre, ipd. (to so namreč samo kompromisi, s katerimi se nezavedno vključujemo v poenostavljeni zunanji videz »boja za prestiž«), ampak za mobilizacijo mednarodne proletarske zavesti, ki naj bi spoznala osnovne vzroke spopada in zavzela svoje mesto na frontnih linijah, ki se odpirajo daleč stran od nas, blizu nas ali celo med nami.

Laos bi bilo torej treba znova na čisto zarisati — ne v zemljevid Azije, s katerega ga hočejo zbrisati Američani, ampak v zemljevid komunistične solidarnosti, ki ne pozna meja, ker je meja samo ena: na prehodu iz enega v drugi družbeni sistem.

ANATEMA ALI HVALA? sergej gerzina

To leto se je za jugoslovansko zunanjepolitično dejavnost začelo in se bo tudi nadaljevalo v znamenju prihajanja in odhajanja: predsednik Tito je obiskal ZAR, državni sekretar za zunanje zadeve Tepavac je šel v Moskvo, predsednik ZIS Ribičič je za hip skočil v Pariz in se tam pogovarjal s Chaban-Delmasom, v prihodnjih mesecih predvidevajo potovanje Tita v ZDA in v Italijo, prihod Gromika v Jugoslavijo

in morda še kakšno potovanje kam blizu ali kam dje.

Vsa ta prihajanja in odhajanja so seveda sestavni del naše zunanje-politične strategije — izvenblokovskega utrjevanja naše suverenosti v ožjem in širšem svetovnem prostoru — in naše zunanje-politične taktike — politike neuvrščeniosti, ki nam omogoča pridobivanje širše mednarodne opore za našo strategijo.

Dodajmo samo, da je za vsako strategijo in taktiko potrebno orožje, ker sicer sta nujno obsojeni na poraz. To orožje imamo; kot država s socialistično samoupravno ureditvijo, ki je izšla iz revolucije, prežete z idejo mednarodnega proletarskega boja za nove, kvalitetnejše družbene odnose.

Večkrat pa se pripeti, da to naše orožje, ki pogojuje naš obstoj in nadaljni družbeni razvoj, nenadoma nemarno zataji. To je bilo denimo ob zadnjem Nixonovem poročilu ameriškega narodu o zunanje-političnih odnosih v svetu.

Ko je Nixon nanizal vse elemente ameriške zunanje politike do vseh koncev sveta, je omenil tudi Jugoslavijo. Pri tem je izčrpano in zelo naklonjeno spregovoril o privatnem kapitalu v Jugoslaviji, ki da je sestavni del naše nacionalne politike in da so zato tu velike možnosti za ameriške privatne investicije. S temi besedami je Nixon postavil Jugoslavijo izven okvira socialističnih držav, rekli bi lahko, da jo je opisal kot državo z določenimi kapitalističnimi tendencami, torej deželo, ki je blizu »ameriškega načina življenja« — ki ga hočejo Američani, zlepa ali zgrda, vsiliti preostalemu svetu.

O tej izjavi ni bilo slišati kritičnih pripomb ne v tisku ne v radiu in ne v televiziji, in tudi v Beogradu ni bilo slišati kakšnih ustreznih komentarjev — čeprav so jo glede na skorajšnji Titov obisk v Washingtonu gotovo pazljivo proučili. Seveda jo je moč razumeti in razlagati na sto načinov, sje ko prej pa ta izjava ostaja kot nekakšna majhna klofuta za našo socialistično zavest in za naš proletarski internacionalizem, ki ju vendar še vedno deklariramo kot orožje naše zunanje-politične strategije in taktike. Ali pa smo se mu odpovedali?

NAGRADE BORISA ZIHE RLA dimitrij rupel

Kot je razvidno iz dnevnega časopisa, ki je poročalo o letošnjih Prešernovih nagradah (glej DELO, 9. in 10. februarja 1971), se je konfrontacija upravnega odbora Prešernovega sklada, katerega predsednik je akademik **Boris Zihert**, in komisije Društva slovenskih pisateljev za literarne nagrade, katere člani so bili Niko Grafenauer, Taras Kermauner, Dimitrij Rupel in Rapa

Šuklje, končala z zmago prvega in celostnim porazom druge. In vendar ta poraz ne bo predmet tega spisa. Predmet pisanja je izbor nagrajencev (za področje literature) sami! Vse preveč smo že prelili tiskarskega črnila okrog »procedur«, »načinov«, »formalnosti« in »zakonitosti«! Zdi se, da je nastopil čas odprte bitke!

Upravniki Prešernovega sklada so podelili nagrade **Janku Lavrinu**, **Mitji Mejaku** in **Eli Peroci**. V istem obdobju, iz katerega so nagrajene zasluge imenovanih, so izdelali svoja dela (ki so dobila priznanje predvsem v predlogih imenovane komisije DSP) še **Gregor Strniša** (Žabe), **Dušan Jovanović** (Don Juan na psu, Znamke, nakar še Emilija, Norci), **Veno Taufer** (Vaje in naloge), **Marjan Rožanc** (Demon Iva Daneua), **Pavle Zidar** (Stanja, Nova stanja, Dim, Jugo in Pišem knjigo), **Ivan Mrak** (Revolucijska tetralogija) in **Franci Zagoričnik** (Obsedno stanje).

Kot je bilo mogoče premisliti iz izreka konfrontacije med obema partnerjema, se je s strani Prešernovega sklada nasproti društveni komisiji (ki je bila edina komisija za literaturo, ki se je sploh letos konstituirala za področje literature — v zvezi s Prešernovimi nagradami) lahko pojavil ugovor v dveh smereh. Prvi ugovor je ta, da komisija DSP ni dovolj skrbno preučila literarne bere zadnjih dveh let

Na sliki: Boris Zihert nekaj bere na glas

(obdobje je določeno s pravilnikom Sklada) in da ni dovolj strogo napela tetive kvalitete, to se pravi, da je izbrala premalo kvalitetna dela in ni opazila pravih biserov, ki se skažejo šele po dolgotrajnem naporu in pristostni kritični volji. Torej prvi ugovor je možen glede na **kvalificiranost** omenjene komisije. Ta ugovor je seveda nekoliko šporen, saj, kolikor je znano, ni bila v zadevi Prešernovih nagrad sestavljena nobena druga komisija, ki bi se lahko ponašala z višjo kvalificiranostjo, če izzamemo člane Prešernovega sklada, ki se poklicno (Zdravec, Zihert) oz. ljubiteljsko ukvarjajo z literaturo (ostali člani sklada). Drugi ugovor, ki bi ga utegnili imeti upravni odbor Prešernovega sklada, je **nad** kvaliteto s strani DSP predloženih literarnih del. Ta ugovor bi se utegnili ukvarjati z razlogi podelitve, ki niso znani strokovnjakom, umetnikom ali predstavnikom cehovskega združenja (kakršno je DSP). Ti razlogi so seveda manj dostopni kot razlogi kvalitete in

jih je seve težje ovreči. To so namreč razlogi, ki se gibljejo v sferi nedoločljivih elementov, kot so: **simpatija**, **ideološka ustreznost**, **zaslužnost za narod**, **revolucijo** ... ali kaj podobnega.

Kot lahko sklepa priložnostni opazovalec konfrontacije, o kateri je govor, se je dvoboj odigral na polju, ki je bilo komisiji DSP neznano, oz. nanj ni bila pripravljena. Odigral se je na polju **iracionalnih** kriterijev, na polju **ideološkega** obračuna — s kriteriji in pojmovanji, kakršna razvijajo strokovne komisije in podobne organizacije, ki se zavzemajo za vidike koherentnosti in kvalitete — tedaj za vidike **produkcije**. Prešernove nagrade za literaturo so bile podeljene zunaj meril literarne produkcije. O tem se lahko čisto na kratko tudi prepričamo.

Janko Lavrin ni prejel nagrade za neko konkretno delo, ki bi vpisalo vase določene slovenske probleme, ki bi literarno »obdelalo« slovenski svet leta 1970 ali 1969, ki bi kakorkoli poskušalo najti zvezo s sodobno literarno produkcijo, jo bogatiti, razvijati ... — temveč za »zasluge« na področju **prevajanja in ambasadorstva**, tedaj za zasluge posredovanja produkcije tujim trgom in civilizacijam. Gre tedaj za reprezentativni plasm slovenske literature, za demonstracijo kulturnosti in razvitosti. **Janko Lavrin** je opravljal politično-ideološko poslanstvo — in to s pomočjo naših institucij, naših založb, naših podpor — ne po zaslugi kvalitete prevajanih in »poslanih« del. Dejstvo je, da Lavrinu ni uspelo Cankarja plasirati na angleškem trgu, temveč da ga je morala prevesti in izdati slovenska založba — kar se je vse dogajalo na območju reprezentance in prestiža, ne pa na nivoju intenzitete umetniškega dela, njegovega realnega vpliva ...

Mitja Mejak je prejel nagrado za **radiofonsko priredbo Tantadruja** in **Polikarpa**, tedaj za **reprodukcijo** del, ki jih dobro poznamo, in ki so že zdavnaj, pred mnogimi leti požela nagrado vpisa med nesmrtno. Ne da bi se spuščali v kvaliteto opravljenega dela Mitje Mejaka, ki brččas dosega določeno stopnjo zbranosti, je treba poudariti, da tudi v tem primeru ni šlo za samostojno produkcijo nečesa novega in tvornega, temveč za **obnovo**, za nekakšno novo fasado čez staro vsebino, za prepis in **tehnično opremo**.

Ela Peroci je prejela nagrado za otroške povestice, za zbirko črtic. Otroci to pisateljico radi berejo, sicer pa je neproblematična, ne uvaja nobenih novih prijemov, ne pripoveduje o nikakršnih bistvenih problemih in radikalno ne ruši nobenega od podpornih stebrov naše ureditve. Otroška literatura, kot je znano, poenostavlja literarno tkivo oz. prevaja »odraslo« literaturo v otroški jezik. Za to zvrst med drugim obstajajo tudi Levstikove nagrade.

Upravni odbor Prešernovega sklada se je odločil za to, da nagradi **reprodukcijo** literature. V srednjeveški literaturi poznamo štiri »literarne vloge«: **scriptorja**, **compilatorja**, **commentatorja** in **auctorja**. Scriptor je prepisoval, ne da bi kaj dodal; kar je dodajal compiler, ni bilo nikdar njegovo, in če je commentator kaj pripisal, je bilo to samo zato, da je bil tekst razumljivejši.

Auctor je tvegal svoje ideje. Prešernov sklad je nagradil vse, razen avtorja. **Prešernov sklad ni tvegal tveganja!**

Prešernov sklad je nagradil polje utečenega, varnega, tradicionalnega, povzemajočega, ideološko nespornega. In teh nagrad menda res ne moremo naprtiti Francetu Prešernu, temu »fraj-gajstu! Saj se obrača v grobu, ko nagrajujemo v njegovem imenu kopitarč-ke, pisarce, kompilarje in komentator-je. Zakaj ne rečemo bobu bob. Zakaj ne rečemo Zihlerlovim nagradam — na-grade Borisa Zihlerla?!

Z A T O

predlagam, da revija Problemi (Magazin in Teorija) ustanovi posebne nagrade, ki naj se imenujejo:

TRUBARJEVE NAGRADE
in naj se podeljujejo s strani komisije; ki jo bo sestavilo uredništvo obeh delov revije za področja: **filozofije, sociologije, literarne teorije, eseistike, literature in likovne produkcije.**

Merila Trubarjevih nagrad, ki naj bi se podeljevale sleherno leto, na dan pisateljevega rojstva, dne **8. junija** (1508), naj bi bile predvsem **inovativnost, produktivnost in koherentnost del.**

Upam, da vsaj dokler revija Problemi ne bo postala uradno glasilo kakšne skupine na oblasti, te nagrade obratno revolucionarni lesk, ki ga nosi Trubarjevo ime — z vseh naštetih vidikov: Trubar je **prvi raziskovalec slovenskega jezika in slovenskih običajev**, delujoč v veri, da je mogoče premagati katoliško pošast in tradicionalizem — bil je **upornik in proletarec slovenske literature številka ena!**

DOGNANJA FOSILOV

k. i.

(smeh na filozofski fakulteti)

Ta zapis želi biti zgolj novinarsko poročilo o nekaterih dogodkih na filozofski fakulteti v Ljubljani. To poročilo pa ne želi javnosti ponuditi nekaj delikatnih ocvirkov, temveč hoče pokazati neki način razprave, nivo diskusije o resnih pedagoško-znanstvenih problemih. Z njim začnemo razpravo o univerzitetnih vprašanjih, ki so posebno s plati, ki jo odkrivamo, zapletena v meglo in kuloar.

Konec novembra prejšnjega leta je na seji pedagoško znanstvenega sveta in fakultetnega sveta FF univerze v Ljubljani stekla beseda tudi o doktorski disertaciji **Marjete Vasičeve** (asistentke na FF — na oddelku za romanske jezike in književnosti, prve prevajalke Camusa (Novele), avtorice več člankov in razprav o francoski književnosti, posebno o eksistencializmu...) — z naslovom **Estetska misel Alberta Camusa**. PZS je o tej disertaciji moral razpravljati iz razloga, ker sta dva člana ocenjevalne komisije ocenila predloženo doktorsko disertacijo pozitivno, en član pa **negativno**. Negativ-

na ocenjevalka je docentka na oddelku za romanistiko **dr. Cigoj-Lebnova**. Ta je na seji disertacijo Marjete Vasič ocenila takole (citirano po zapisniku):

»1. Kandidatinja obravnava probleme s področja teoretične estetike in njene zgodovine, s področja, ki ji je popolnoma neznan, ki ji je popolna »terra incognita«.

2. Ne pozna sodobnega estetskega ozadja in estetskih tokov ne v Evropi in ne v Franciji, in prav v teh tokovih so se oblikovale Camusove estetske ideje.

3. Ne pozna celotnega Camusovega dela, ki zadeva estetiko. Ne pozna cele gmote tridesetih literarno-kritičnih člankov, ki niso bili objavljeni v zbranim delu, neznan ji je skoraj polovica od 17 predgovorov, ki jih je Camus napisal k delom tujih avtorjev.

4. Ne pozna doslej najboljših monografij o Camusu, Ph. Thody: Albert Camus, ki jo je v prvi redakciji pregledal Camus sam in ji pripisal svoje pripombe in ki jo je poleg angleškega originala dobiti še tudi v nemškem prevodu. V tej monografiji je dobiti vse, o čemer se je kandidatinja razpisala v prvih dveh poglavjih svoje disertacije.

5. Od treh poglavij disertacije se prvi dve skoraj v ničemer ne tičeta teme. Prvo spada na področje Camusove biografije, drugo govori o njegovih idejah nasploh. Ker je bilo o tem že mnogokrat govora, sem jaz označila ta del disertacije kot mašilo.

6. Tretje poglavje, ki je osrednje, je pisano zmedeno, brez vsakega kritičnega pogleda in v sila slabi slovenščini. In o važnem delu tega poglavja, o estetiki revolte, kandidatinja ne bi smela razpravljati kot o nečem novem in nedognanem, ker je o Camusovi estetiki revolte že izvrstno in kritično pisal eden najboljših poznavalcev francoskega eksistencializma, O. F. Bolnow.

7. Kandidatinja nima nikakršnega kriterija in zato tudi nikakršne sodbe; ne gleda na Camusovo estetsko misel ne z zgodovinske perspektive, ker ji je neznan ves zgodovinski razvoj estetike in njenih problemov, ne s kakršnegakoli svetovnonazorskega kota, recimo historično-materialističnega. In kako naj bi presojala s tega zornega kota, ko pa, kot je dobro videti iz disertacije, ne pozna niti marksističnih estetikov, ki predstavljajo nujno ozadje sami Camusovi estetiki, Lukácsa, Goldmanna ali pa Gramscija, da o starejših, o Mehringu ali Plehanovu niti ne govorim. Na koncu disertacije se kandidatinja kot k rešilni bilki zateče h Crocejevim estetskim idejam in poskuša najti podobnosti teh idej s Camusovimi, pa tudi ta poskus spodleti, ker kandidatinja Crocejevih izvajanj ne razume, niti v jezikovnem, kaj šele v njihovem filozofskem smislu...«.

Gotovo je res, da najbolje o pedagoško-znanstvenem nivoju razprave pričam sam tekst, v katerem doc. Lebnova neusmiljeno tepta predloženo disertacijo. Vendar kaže dodati kratek komentar. Ocenjevalka disertacije je v prvem očitnem protislovju tam, kjer govori o »Camusovi biografiji« in o »njegovih idejah nasploh« kot o »mašilu«, zraven pa pogrša prisotnost Lukácsa, Goldmanna, Gramscija, Mehringa in Plehanova. Seveda je njena ocena na polna vnaprejšnjih vrednostnih sodb: »najboljši Ph. Thody«, »najboljši O. F. Bolnow«, kandidatnji očita, da nima nobenega kritičnega pogleda na Camusa, da ne gleda nanj s kakšnega odličnega svetovnonazorskega kota, kot je historično-materialistični ali morda Crocejev. To preprosto pomeni, da je — posebno še, če pozorno prisluhne-mo tistemu stavku, ki očita disertaciji, da razpravlja o stvareh kot o »nečem novem in nedognanem« — doc. Lebnova slehernemu razpravljanju o Camusu že vnaprej vtisnila pečat dognanosti in ne-novosti, kar seveda nadalje pomeni, da o nobeni stvari ni mogoče dognati ničesar novega več, ampak so stvari že od »najboljših« avtorjev ssem zgljedno urejene in dokončane. To seveda skriva še nadaljnji zaključek: da disertacije o Camusu sploh ni mogoče več napisati, ker je že dokončno in zatrdno napisana o delih Thodyja, Bolnowa, Lukácsa, Goldmanna, Gramscija, Mehringa, Plehanova in Croceja — in da bi jo eventualno lahko napisala doc. Lebnova osebno, ker ona sama pač živi v neposrednem kontaktu in v najtesnejši zvezi z omenjenimi avtorji in bi ji morda oni dovolili nekoliko svobode iz preprostega razloga, ker so se njihove ideje dandanašnji že nekoliko razrahljale in bi jih bilo treba ponovno utrditi in dognati. To spet pomeni, da je nekaj novega in nedognanega možno storiti samo v strogo discipliniranem okviru starega in dognanega, to pa je mogoče brčkone samo tako, da se od dognanega in starega izbere ravno tisto, kar je najbolj dognano in staro in že skoraj usodno pozabljeno — in se prav ta srčika odluči prahu in izpostavi na svetlo. Problem pisanja disertacije je tedaj v temle: kar se tiče same teme disertacije, jo je treba izločiti kar v začetku, da ne bo kakšne zmede. Namesto teme oz. predmeta disertacije, ki skriva nevarnost, da postane avantura v novo in nedognano, da se izgubi v zmedi, ki je posledica pomanjkjivega kritičnega mišljenja, je treba v disertacijo postaviti nekaj, kar je **pred** samo temo ali predmetom raziskave; to pa so predvsem dognani avtorji, ki so zaradi krivičnega drevenja časa pozabljeni in pahnjeni v nemilost, torej izredno pozabljeni, izredno stari in izredno dognani avtorji, ki so pa seveda naravno nečloveško popolni. To popolnost jim med drugim omogoča nepoznavanje teme, kateri služijo kot sodba in merilo, saj so delovali in gnali svoje zadeve že dolgo pred nastankom kakega spornega avtorja, kot je recimo Camus. Disertacija o Camusu bi po mnenju dr. Lebnove, vzgojiteljice sto in sto študentov, ugledne ovce vodnice študijske vedoželjnosti obiskovalcev romanistike, morala vsebovati kar najmanj Camusa, idealno razmerje bi bilo seveda nič Camusa, in kar največ dognanega, kritičnega, nazorskega gradiva — spod peres Plehanova, Mehringa in Croceja — najbolj Croceja.

No, mnenje PZS-ja ni bilo naklonjeno sodbi, kot jo je predvajala tovarišica dr. Lebnova, ampak je izglasovalo oceno, ki sta jo napisala druga dva ocenjevalca. Kljub temu se zdi časniki-karju zanimivo povzeti nekaj misli iz razprave, ki je sledila avtoritativnemu

nastopu dr. Lebnove. Najbolj neusmiljen je bil prof. Paternu, ki je polemiko usmeril predvsem na štiri vidnejša mesta predložene ocene.

»Najprej — zoper vključevanje lar-purlartistične estetike v doktrino o umetnosti kot posnemanju narave, torej v sistem tradicionalne mimetične estetike. Postopek se mu zdi (Paternu — opomba K. I.) nedopustna strokovna napaka. Njegov drugi in zelo odločen očitek izhaja iz dejstva, da dr. Cigojeva (Lebnova) marksista Rogerja Garaudyja, enega najvidnejših evropskih upornikov zoper estetski dogmatizem vzhodnega tipa, uvršča prav na nasprotno idejno stran, saj ga poimenuje »mentor in skoraj pesniški glasnik Zdanovih idej o socialističnem realizmu«. Če bi samo od daleč poznala eno njegovih osrednjih del »D'un réalisme sans rivages«, bi te trditve, ki danes ni dopustna niti navadnemu študentu književnosti, ne zapisala. Njegov tretji ugovor se je ustavil ob načelni trditvi dr. Cigojeve, da »kar je absurdno, ne more biti predmet estetike«, iz česar izhajajo tudi tako daljnosežni negativni sklepi nad disertacijskim delom asist. Vasičeve. To načelno izhodišče se mu ob današnjem stanju estetike in literarne znanosti zdi popolnoma neresen anahronizem. In nazadnje, zelo problematična in ne preveč odgovorna se mu zdijo tudi njena semantična razpravljanja okoli osrednjega Camusovega izraza »la révolte«, posebno še trditve, da je za ta izraz »slovenski upor mnogo preohlapen in prenedoločen. Meni, da bi slovenski besedi »upor« vendarle kazalo priznati neokrnjene semantične razsežnosti. Naštete napake, ob katere bi izčrpnjša analiza lahko postavila še marsikaj, so po mnenju prof. Paternuja toliko bistvene, da ne zaupa v strokovno solidnost in sklepe predložene ocene. Vendar ji priznava neko vrednost: nenaavadno očitni napredek v slogu, v okretosti in eleganci pisanja sploh, ki je v drugih strokovnih delih dr. Cigojeve na mnogo skromnejši ravni, tu pa kaže presenetljivo uspešne premike v določeno smer predvojne literarne publicistične in stilistike.«

Nekaj odlomkov iz PZS-showa nam že ponazarja vzdušje, v katerem se ostrijo znanstvena in ideološka kopja naših profesorjev. Približno je tudi ponazorjeno trpljenje doktoranda, ki mora v procesu razčiščenja spoznati premarskatero umsko delikatost svojega kolega, da ne govorimo o moralnih in kolegialnih vidikih te psihološke drame. No, primer je res samostojen in težko primerljiv, vendar si upamo zastaviti vprašanje: ali se morda na kakšnem drugem, čeprav skromnem in nepomembnem oddelku te fakultete, ali na kakšni drugi, komaj sorodni fakulteti — ne dogajajo podobne šikane? Ali res povsod sedijo sami odgovorni in razgledani učitelji? Ali ni morda tudi kje drugje kak primer hlapčevanja smešno zastareli, a suvereni ideološki vladavini? In kaj ukreduje fakultete, če nimajo ravno geološkega kabineta — s fosili?!

ALEKSANDER PRAZNIH ROK dušan pirjavec

Letošnja uprizoritev Zupanove drame **Aleksander praznih rok** gotovo terja, da jo nanovo premislimo, zlasti še, ker jo spremlja nadaljevanje tiste njene interpretacije, ki je nastala že ob njeni prvi uprizoritvi na Odru 57. Tedanjo razlago je citiral Andrej Inkret v svojem članku v Gledališkem listu. Ta razlaga pravi, da se je v Zupanovem besedilu »formuli, ki je človeka podrejala družbi kot izraz in material enosmernega zgodovinskega procesa, ... postavila nasproti misel, da je človek sam svoj poglavitni vir in cilj.« Spopad, ki omogoča Zupanovo dramo, naj bi bil torej spopad med dvema različnima in celo nasprotnima načeloma. Težava je le v tem, ker nam citirana oznaka ne more prav nič pomagati. Družba, ki si človeka totalno podreja in ga reducira na izraz in material enosmernega zgodovinskega procesa je namreč možna samo v svetu, ki so ga bogovi zapustili, se pravi v svetu, kjer razen človeka sploh ničesar več ni, tako da je človek stopil na mesto boga in je s tem svoj poglavitni vir in cilj. Totalna in totalitarna družba, ki si človeka tako neusmiljeno podreja, ni tedaj nič drugega kot utelešenje človeka, ki je svoj lastni izvir in cilj. Zato ni mogoče govoriti o dveh različnih načelih, in če bi sprejeli citirano oznako, bi bilo treba reči, da v Zupanovi dramii sploh ni nobenega pravega konflikta in da Zupanova drama tudi glede na konkretno družbeno politično situacijo, v kateri je nastala, ne pove ničesar bistvenega. Treba je začeti na začetku.

Aleksander Makedonski se v Zupanovi dramii pojavi najprej kot bog, pred katerim je utihnila celo narava, zato je to človek v najvišji možnosti moči, je absolutni subjekt, oziroma do kraja uresničeni subjekt. V tej svoji najvišji resničnosti pa ostane Aleksander, kakor o tem pripoveduje besedilo, praznih rok in nesvoboden: čeprav ima vse in je vse, pa v resnici nima nič in je nič. Subjekt v svoji najvišji možnosti, v svoji skrajnosti, krajnosti in kraju je tedaj nič.

S tem ničem, pa ni tako preprosto, kakor se utegne zazdeti na prvi pogled, o čemer priča najprej razmerje med Aleksandrom in Diogenom. Če bi namreč bilo res, da je tisto vse, kar je Aleksander dosegel, samo prazni nič, potem bi moral imeti prav Diogenes, ki zatrjuje, da se mora človek že v naprej in že na začetku vsemu odreči, sprejeti torej tisti svoj nič, ki ga itak čaka, pa naj stori kar koli. Vendar pa je v zadnjem prizoru jasno povedano, da Aleksander le ni ostal praznih rok-saj sta mu ostala ljubica Ajsa in še nerojeni otrok, tako da je zares sam in zares praznih rok samo Diogenes. Iz tega sklepnega položaja bi se dalo sklepati, da Aleksandrovo vse, vendarle ni čisti nič, da je vendar nekaj pri-

delal in da je potemtakem še vedno boljše biti osvajalec in bog, ker od tega navsezadnje le nekaj ostane. Potemtakem je Aleksandrovo tako silovito in zanj nadvse zavezujoče spoznanje, ki ga izreče v razgovoru z Aristotelom, češ da je praznih rok, vendarle nekakšna pomota. Dognati je treba, kako Aleksander sploh pride do tega neznosnega spoznanja: s kakšnimi merili preverja svoja dejanja, da se mu le-ta izkažejo za nič.

Iz razgovora z Aristotelom je jasno, da presoja veliki kralj vse, kar je storil, s stališča tega, kar je hotel doseči, se pravi s stališča svojih ciljev, ki jih očitno ni dosegel in zato ostal praznih rok. O svojih ciljih pa sam pripoveduje takole: »Tudi meni so bile položene v zibelko prastare sanje o izgubljenem raj, o izgubljeni zlati dobi, bil sem postavljen sredi dogodkov v času velike zmede ... samo pravljica se je še dvigala nad nami in živela — tam na jutrovem nas čakajo nepopisni zakladi, samo nov Ahil mora vstati, da ustvari nov rod, da združi svet, da ga uredi. Ahil je vstajal pred menoj v nešteti sanjah ... vzor sem imel v Ahilu.«

Aleksandrov cilj je povratak zlate dobe, vrnitev v izgubljeni raj, združitve in ureditve sveta. V tem pogledu je natančna obnova prvega evropskega literarnega junaka, Don Kihota, ki pravi o sebi, da je rojen v železnem veku, ki ga mora vrniti nazaj v zlato dobo. V ta namen se konstituira kot posnemanje viteza nad vitezi, božanskega Amadisa, kakor se Aleksander konstituira kot posnemanje heroja nad heroji, božanskega Ahila. Vprašanje je le, zakaj je sploh treba obnavljati zlati vek in popeljati ljudi nazaj v izgubljeni raj? Pri Don Kihotu je položaj razviden na prvi pogled: prepričan je, da ga je za njegov posel določil sam bog, zato je služabnik božji, roka božja, ki izvršuje pravico božjo na tem svetu, da bi tako ta svet spet bil v skladu s svojim stvarnikom. Zupanov Aleksander se seveda ne more sklicevati na boga in zato lahko navaja samo človeške razloge. Prepričan je, »da je človek morda le res dober v svojem bistvu in da morda nekoč najde pot iz teme sebičnosti.« Odločilno je dobro človekovo bistvo, ki pa ga je treba šele uresničiti, kar bo pomenilo povratak zlate dobe. V tem ga potrjuje tudi filozof nad filozofi Aristoteles, ki v Zupanovem besedilu zatrjuje, da je bistvo človeka, da je njegova človeškost prav v tem, da se je odločil »za raj, za sanje pred seboj, za nek lepši svet in neko boljše življenje«.

V Aleksandrovem cilju samem na sebi očitno ni napake. Napaka je drugje, in jo formulira kar Aleksander sam, ko pripoveduje, da je sokriv tega, da se bo dobro človekovo bistvo uresničilo šele »po dolgem, dolgem času«. In nadaljuje: »Kakor sem hodil jaz za Ahilom, bo po mojem zgledu vstalo še veliko samosilnikov.«

Aleksander je očitno izbral napačni vzor, napačno pot: za uresničenje plemenitih ciljev je uporabil neplemenita sredstva. Vprašanje je, zakaj je tako in zakaj si ni mogel izmisliti boljših instrumentov? Tudi na to vprašanje odgovarja kar sam, ko trdi, da je vo-

dilo vsake preobrazbe — in torej tudi povratka v izgubljeni raj — nasilje, da človeški rod ljubezen zaničuje, nasilje po poslušni in spoštuje, da je napredek možen samo, kadar napredujejo strnjene vrste tisočev in desetisočev. V človeškem rodu, ki je bil izgnan iz raja in ki je še vedno potopljen v temo sebičnosti za uresničevanje plemenitih ciljev pač ni mogoče najti drugih sredstev razen sebičnih. V železnem veku zlate dobe ni mogoče graditi drugače kakor z ne-zlatim, se pravi železnim materialom. Aleksandrova pot nasilnika in boga je tedaj utemeljena v njegovem plemenitem cilju samem in je zato s svojim sklepčnim ničem problematizirala ali celo zanikanje plemenitega cilja samega.

Glede na Zupanovo besedilo pa je ta sklep prenel, to pa zaradi tehe Aristotelovih besed: »Zakaj se je človek odločil zidati hiše, šivati obleke, izdelovati orodje, krotiti naravne sile: ker se je odločil za raj, za sanje pred sabo, za nek lepši svet in neko boljše življenje.« Cilj je za Aristotela natanko tak kot za Aleksandra: raj, sanje pred seboj itd. Pač pa je pot različna. Aleksander je hotel cilj doseči po Ahilovi poti, Aristotel pa govori o zidanju hiš, šivanju oblek, izdelovanju orodja, krotjenju naravnih sil. Aristotela pot ni heroična; je mirna in lahko rečemo, da je to pot tehnike. Aleksander bi se tedaj moral odločiti prav za tehniko ne pa za herojstvo. In ker tega ni storil, je očitno zares kriv in po pravici pah-njen v nič in praznoto.

Tudi ta sklep je prenel, kajti Aristotel jasno pravi, da se mu je ta pot odkrila šele »nocoj«: »Sam sem to šele nocoj spoznal. Ko bi to vedel na začetku svoje poti, bi bilo vse moje delo jasnejše.« Ta »nocoj« pa je tisti trenutek, ko Aleksander spozna svojo nič in svojo praznoto, se pravi trenutek, ko Ahilova pot razkrije svojo grozljivost. Šele v tem razkritju, šele v nič in praznoti heroizma, se odpira nova, tehnična možnost — in ne prej — zato tudi Aleksander te možnosti na svojem začetku še ni mogel videti, kakor je tudi Aristotel ni uganil. Tehnika se očitno rodi iz konca in niča velike historične akcije, iz konca humanističnega človeka, ki je stopil na mesto boga, zasnuje se v praznini in v nič, ki sta nič in praznina v svojo s-krajnost in svoj konec izpostavljenega subjekta. Človek-subjekt je v svojem koncu in nič tehnično bitje, oziroma bitje tehnike.

Aleksander je svojo pot potemtaka »pravilno« izbral, jo pošteno dovršil in šele v tej dovršitvi se je odprla nova pot. Aleksander s svojim Ahilom je zdaj že preteklost; to, kar je in kar bo, nosi s sabo Aristoteles. Zato se kralj in filozof razideta, in filozof zatrdi kralju, da o njem ne bo nikoli pisal; kajti če bo pisal še kaj, bo pisal o sedanosti, o novi poti tehnike, na kateri pa Aleksandra ne bo več mogel srečati.

Vendar pa avtor drame ni Aristotelovega mnenja, zanj je Aleksander še vedno upesnitve vreden junak, zato se drama še nadaljuje. Kako je to sploh mogoče?

Aleksander zapusti dvor, preobleče se v narednika in tako incognito s poročnikom Fricem, svojim najstarejšim

in najhrabrejšim bojnim tovarišem, odide med ljudi. Besedilo pripoveduje o dveh takih pohodih: prvi je neposredno prikazan, o drugem zvezo samo iz poročil policijskih agentov in se tragično konča: Aleksander pade v gostilniškem pretepu.

Zakaj je Aleksander odšel med ljudi? Ali je to njegovo dejanje v kakršni koli zvezi z Aristotelovo tehnično vizijo, ali pa je kaj drugega? Na ta vprašanja odgovarjajo njegove besede Ajši: »Zakaj je padel moj oče? Se danes bi bil živ, če ne bi imel ene žilice, ki sem jo jaz dobil po njem. Zmeraj ga je nekaj vlekel med ljudi... Mene pa tudi vleče med ljudi.«

Aleksandra nekaj vleče med ljudi in vleče ga od nekada. Vprašanje je, kako je to sploh mogoče, ko pa ve, da človeški rod zaničuje ljubezen, da spoštuje in poslušna samo nasilje in da živi samo v temi sebičnosti? Ponuja se misel, da morajo imeti ti »ljudje« še neke druge lastnosti, ki pa se vse doslej še niso mogle uveljaviti. In res je v istem pogovoru z Ajšo precej stavkov, ki čisto drugače opisujejo »človeški rod«. Ta človeški rod so zdaj »navadni ljudje«, njihova pota so zlata, so troednost razuma, srčnosti in poželenja, so edini, ki v resnici tvorijo državo in samo med njimi je doma prava resnica. To ljudstvo je sicer brezoblično, a se ne da ne podkupiti in ne prestrašiti, kar pomeni, da je svobodno — in to ljudstvo tvori rokodelci in kmetje.

Dogodil se je bistveni preobrat. Njegov temelj sta nič in v tem nič zasnovana tehnika, ki se v Aleksandrovih besedah pojavlja kot rokodelstvo. V luči tega niča se pokaže, da so ljudje že troednost srčnosti, razuma in poželenja, da so že neustrašni, svobodni in nepodkupljivi, kar vse pomeni, da so kratkomalo že odrešeni in da jih ni treba šele popeljati nazaj v izgubljeni raj in zlato dobo, kajti njihova pota so še vsa zlata. Vse to pa so ljudje na način, ki ga Zupan imenuje z besedama kmetje in rokodelci, ali kar samo rokodelci. Naravno je, da se Aleksander s temi ljudmi lahko identificira samo v območju rokodelstva, kar je v besedilu zelo jasno poudarjeno, in sicer v naslednjem stavku: »Jaz, ki bi najrajši vse pustil in začel kakšno pošteno rokodelstvo.« To, kar Aleksandra vleče med ljudi, je torej njegovo lastno rokodelsko bistvo in hkrati rokodelsko bistvo »navadnega ljudstva«, torej rokodelsko bistvo človeka. Kaj je s tem rokodelstvom?

Rokodelstvo nas vrača k Aristotelovi viziji tehnike, ki naj bi bila edino primeren način bivanja človeštva. Docela jasno je, da je Aleksandrova misel o rokodelstvu tesno zvezana z Aristotelovo vizijo, vendar se od nje hkrati tudi razlikuje. Za Aristotela je tehnika namreč instrument, je pot v raj, za sanjami, nazaj v zlato dobo. Tehnika je tu le sredstvo. Rokodelstvo pa ni več sredstvo, saj se je pokazalo, da ni nobenega cilja več, vsaj ne cilja v smislu izgubljenega raja in zlate dobe. Človek je že odrešen in ne potrebuje nobenega sredstva za odrešitev. Z rokodelstvom je Aleksander odbil Aristotelovi viziji tehnike njeno mesijansko naravnost. Iz tega pa samo po sebi sledi, da tehnika kot rokodelstvo ne more biti no-

beno sredstvo več, marveč je nekaj drugega in očitno opravlja druge funkcije. Te funkcije lahko razberemo iz pomena, ki ga ima rokodelstvo za samega Aleksandra; zanj pa je rokodelstvo tisto območje, v katerem se edino lahko identificira z ljudmi. Med ljudi gre lahko samo kot rokodelec, oziroma zaradi svoje rokodelske narave. Samo kot rokodelec ni več oblastnik in moč, kot rokodelec je zvest nič in praznini svoje moči, samo kot rokodelec ljudi ne ogroža več. Med ljudi je možno iti in med ljudmi je možno biti samo kot rokodelec. Rokodelstvo je tedaj odgovor, kako biti med ljudmi. Biti med ljudmi pa za človeka pomeni biti in biti človek. Rokodelstvo je tedaj način biti in biti človek. Biti in biti človek je možno le kot pošten rokodelec. Rokodelstvo ni instrument nekih daljnih in kdo ve kdaj dosegljivih ciljev, marveč opravlja čisto drugo funkcijo: omogoča človeka in njegov svet. Način in možnost opravljanja te funkcije izvirata iz izvora samega rokodelstva. Za določitev tega izvora je potrebno upoštevati, kako in kdaj se rokodelstvo v sami drami sploh pojavi. Pojavi se kot izhod iz Aleksandrove stiske, t. j. iz razkritega niča njegove poti, iz razkrite praznote njegove božanskosti, skratka iz konca Ahilove heroične poti. Zato rokodelstvo ne more biti drugega kot dogajanje tega konca, niča in praznote: šele v nič in praznoti odrešiteljskih ciljev se izkaže, da ljudje niso samo nekakšna vzvišena eksistenca, ki je v takem temeljitem nasprotju z dobro esenco, da ni vredna drugega, kakor da jo čimprej zavržemo, uničimo, zanikamo, spremenimo. Šele v tem nič in praznoti se izkaže, da ljudje niso samo nekakšen morda, marveč, da najprej in predvsem so. Na ozadju niča se razkrije šele vse to, kar ni nič. Zato je jasno, da rokodelstvo in z njim seveda tudi tehnika lahko opravljata svojo funkcijo le v zvestobi svojemu izvoru: nič in praznoti. V tej svoji zvestobi sta tehnika in rokodelstvo nenehno »dogajanje« niča, s tem pa seveda tudi nenehno odkrivanje tega, kar ni nič v njegovem je.

Ta določila delujejo tudi v Aleksandrovem koncu. Aleksander pade, ker se je spremenil v Anti-aleksandra, kar pomeni, da je svoje rokodelstvo »uporabil« na »napačen« način, »uporabil« ga je spet kot instrument določenega cilja, ki je to pot pač anti-cilj. Aleksander je torej soril »napako«, iz česar lahko sklepamo, da so vsaj deloma »napačne« tudi njegove eksplicitne opredelitve rokodelstva, oziroma tehnike kot rokodelstva. Te opredelitve sicer na eni strani resnico tehnike in rokodelstva razkrivajo, vendar jo hkrati tudi prikrivajo. Način prikrivanja je že uporabljene izraza rokodelstvo, zlasti pa vsi emfatični epitetoni, ki ga spremljajo. Šele Aleksandrov tragični konec omogoča, da retroaktivno razbremenimo rokodelstvo vseh tistih pritlikin, ki prikrivajo njegovo tehnično bistvo. Retroaktivno pa zato, ker je tisti tip dramatike in umenosti sploh, ki ji pripada Zupanov tekst, možna samo kot prikrivanje tiste resnice, ki se v njej razkriva.

Ni namen tega prispevka, da v celoti opiše Zupanovo dramo, marveč

hoče zasnovati samo možnost za njeno drugačno razumevanje. Ta možnost se je že pokazala in zato jo je možno tudi opisati. Zupanov tekst odpira vsekakor vprašanje tehnike kot edine možnosti človekovega bivanja. Tega pa kritična misel leta 1961 sploh ni mogla odkriti, saj ji je tehnika veljala za najstrašnejšo obliko človekove samoodtujitve. Šele zdaj, se pravi šele onkraj ugotovitev iz leta 1961, se lahko začne razprava o Zupanovi dramati kot umetniško-pesniškem delu.

DVA POLITIČ NA FILMA

andrej inkret

Nedavni* beograjski filmski festival — nekaj njegovih najznačilnejših filmov objavljamo v tej številki na drugem mestu — je med drugim omogočil tudi ogled dveh filmov, ki sta vsak po svoje zanesljiv dokument o tisti filmski formi, ki se ne zadovoljuje sama s seboj ter s svojimi lastnimi vprašanji, to je s problematiko svojega neposrednega gradiva in jezika, filmske slike, ampak poskušata biti kot vizualna komunikacija v službi smotrom ali smislom, ki so sami po sebi a priori zunaj filma in njegove vizualnosti — njegove »umetniške« komunikabilnosti. Seveda se že s tem, da to nista filma, ki bi mogla ali hotela obstati znotraj svojega filmskega gradiva, ampak s sleherno svojo sliko težita ali hočeta »ven«, odpirajo nekatera po vsem videzu temeljna vprašanja o razmerju med filmom kot umetnostjo — se pravi čistim in samo-zadostnim, s seboj konsolidiranim jezikom — ter med tistimi nameni, ki jih skuša film zunaj svoje umetniškosti doseči in realizirati. Več kot jasno je, da so v obeh primerih, ki jim hočemo posvetiti pričujoči zapis, to razvidni politični smotri: pri režiserki Leni Riefenstahl in njenem **Triumfu volje** gre za Hitlerja in za fašizem v tridesetih letih (ko je bil film ob nürnberškem letnem kongresu nacionalsocialistične stranke 1933, tudi posnet), pri Jeanu-Lucu Godardu in njegovem **Vzhodnem vetru** gre za spomladanska študentovska gibanja v Franciji 1968. leta ter za njihovo levo, permanentno-revolucionarno dediščino, ki jo hoče film nadaljevati in razviti. Prav tako pa je potrebno posebej omeniti, da se oba filma ne zadovoljujeta z neposredno, »vulgarno« službo svo-

jim namenom; oba ohranjata v misli tudi svoj jezik, vprašanja o filmski »estetiki«, voljo po čisto umetniškem »dosežku« v tako rekoč tradicionalnem pomenu besede. Oba filma hočeta poleg svojega angažmaja, usmerjenega k specifičnim političnim ciljem, biti umetniška v tem pomenu te besede, da se intenzivno ukvarjata z lastnimi, specifičnimi vprašanji o jeziku, o formi in načinu svoje filmske komunikacije. Njuna umetniškost je potemtakem sorazmerno samostojna sestavina njenega govora, čeprav je seveda neposredno injicirana s pomenom in smotrom njunega zunaj-filmskega angažmaja; pomen, ki ga hočeta filma izraziti in katerega mobilizatorska funkcija sta, namreč že sam po sebi terja novega načina filmskega govora; ta nova forma je torej le malo odvisna od tradicionalnih načinov filmskega govora, postaja v razmerju do teh form nekaj samo-stojnega ter prav z novitetami, ki jih postavlja, uveljavlja vprašanja o filmu, to je vprašanja o posebnem načinu vizualnega, kot temeljna in urgentna. To seveda pomeni, da se vprašanja o specifično filmskem nahajajo v isti liniji s pomenskimi normativi, političnim angažmajem, se pravi s tistimi, glede na film transcendentalnimi smotri, ki jih hočeta realizirati **Triumf volje** in **Vzhodni veter**. Hkrati s transcendentalnim se potemtakem z njima neposredno razrešujejo tudi vprašanja o njuni jezikovni imanenci; s tem, da je film po svoji pomenski težnji, po svojem »teleološkem hotenju« tako rekoč ves zunaj neposredne »kinematografske« komunikacije, je prav tako v celoti »angažiran« in zavzet s problematiko svojega jezika. In narobe: šele služba čisto določenemu in komenzurabilnemu smotru povzroča njegovo specifično in »neobvezno« umetniško »napetost«. Samostojnost umetniških razsežnosti je v obeh filmih potemtakem v tem, da je njuna umetniškost sicer inicirana — v razmerju do njunega umetniškega jezika — s transcendentalnim političnim smotrom, ki mu film služi, ne da bi ta transcendentalni pomen a priori odločujoče posegal v vprašanja njegove forme in jezika ter njune realizacije; obe temeljni sestavini filma se dogajata in uresničujeta samostojno; politični angažma pomeni samo splošni kontekst, prostor, v katerem se dogaja samo-refleksija in samo-eksplicacija filmske forme; in filmski jezik prav tako ni le sredstvo »angažmaja«, ampak v prvem planu obenem tudi problem lastne forme. Filma sta zatorej v službi le preko konteksta in preko dualitete, ki je potemtakem njuna temeljna razsežnost: njuna filmska forma je nenehno vzdrževanje ravnotežja med voljo po čisto določenem komenzurabilnem in transcendentalnem pomenu (smislu, političnem smotru itn.) ter med svojo odprto, imanentno problematiko jezika posvečujočo se umetniškostjo.

Problematika razmerja med umetniškostjo in službo transcendentalnega bo postala razvidnejša, če si ogledamo najrazvidnejše elemente, »zgodbo« in »formo« zgodbe-nosti v obeh filmih. Ogledati si je torej potrebno, kako **Triumf volje** in **Vzhodni veter** vzdržujeta ravnotežje in kako se omogočata

na temelju dualitete, imanence in transcendentalnega.

Triumf volje je predvsem dokumentarni film: njegovo hotenje je usmerjeno v kar se da avtentično sliko kongresa nacistične partije in vojaške parade. To je seveda tudi tisti prostor, v katerem režiserka Leni Riefenstahl realizira svoj specifični filmski problem: tu ne gre več za zaporedje kratkih, verističnih slik ali sekvenc, ki bi se prekrivale z zaporedjem danih faktorjev ali situacij. Filmski trak teče drugače: kadri so dolgi, kamera hoče sleherno sliko preiskati in izkoristiti do kraja; faktografija je »samo« temelj, na katerem je razvita »vizija«, višji pomen, smotr **Triumfa volje**: letalo, ki se prebija skoz goste, a vendarle slikovito razčlenjene oblake, je obenem fakt, ki kaže sam nase (v letalu sedi Hitler, ko ga bomo videli, kako prihaja iz letala in se pelje skoz špalirje, bomo morali priznati, da je »lep«, popolnoma drugačen od tiste povkvečene figure, ki jo posredujejo kasnejše montaže istega vizualnega materiala in ki je napol bebec, napol nevaren fanatik; pričujoči film nam ga — nasprotno — kaže kot triumfalnega zmagovalca, ki pritiska na tipke sveta in se ubogljivo oglašajo zahtevani zvoki; v množici, ki drži špalir, ni nikarkršnega pretiranega fanatizma, ki bi mogel biti odvraten, prej samozavest, da je volja njenih izvoljencev in Führerjev dosegla vrhunec in postala absolutna moč, obenem pa je to simbol: pre-moč nad naravo in drugačnimi sovražniki nacističnega reda je popolna; letalo bo varno presekalo nevarne oblake in se spustilo med množico, med vojake. Vse je potemtakem v kombinaciji faktografije in simbolike. Film je služba Hitlerjevi pre-moči, je dokument in izraz **triumfa** njegove **volje**. Obenem pa je **Triumf volje** zgodba iz slik, iz dolgih, monumentalnih kadrov, harmoničnih fotografij; primerjali so ga z Eisensteinovo **Križarko Potemkin**: vizualni element je v obeh filmih enako suveren — in enako zanesljivo nosi svojo ideološko službo, ne da bi se ji kdaj prepustil za ceno svoje vizualnosti. Vzdrževanje ravnovesja oziroma samo-omogočanje filma na temelju dualitete med imanenco — filmskim jezikom oziroma formo — ter transcendentalnim političnim smotrom — nacistično propagando — je potemtakem v tem, da film neprenehoma odkriva in afirmira različne variante in načine ko-eksistiranja obeh elementov, med katerima tako rekoč ni nobene zveze; kakor je slika docela samostojen vizualni element, tako je tudi ideologija, ki jo film pripoveduje kot nekaj vse-obveznega in neizogibnega, mogoča le sama po sebi, enako vse-obvezna in neizogibna zunaj lastne filmske slike. Film se omogoča tako, da oba elementa med seboj kombinira. Tako prav za prav ves čas operira le z danimi »objektivnimi«, razpoložljivimi sestavinami; njen vizualni element ne prinaša v svetlobo ničesar, kar že ne bi bilo prej jasno in razvidno. Uveljavlja se kot samo-stojen in obenem suveren element prav v tem, da se ukvarja s samimi jasnimi in razvidnimi rečmi. Samoumljivo je, da prihaja dualiteta še bolj do izraza prav v naših očeh

* Festival je bil v januarju in ta-krat je bil napisan tudi pričujoči spis. Čeprav se članek v tem času seveda ni prav nič spremenil, je vendarle res tudi to, da njegova objava ni bila odvisna od avtorja, zato morebitnih očitkov o premajhni ažurnosti ne more sprejeti nase. Isto seveda velja tudi za ponatis dokumentarnega gradiva in za njegove komentarje z iste filmske prireditve, beograjskega »Festa 71«.

oziroma v zavesti, ki je vso to politično faktografijo zanesljivo poznala in obvladala že pred gledanjem filma. Zategadelj, ker smo malo ali nič občutljivi na informativno težnjo **Triumfa volje**, saj je sleherni fakt v naših očeh dejansko bil že pred filmom tu, pred našimi očmi, se seveda toliko intenzivneje uveljavlja vizualna razsežnost tega filma; to pa je po vsem videzu razsežnosti, ki neposredno inicira tudi tako imenovano umetniškost te toliko prohibirane filmske zgodbe Leni Riefenstahlove, ki pa je vendarle še danes tako rekoč model dokumentarnega ter hkrati specifičnega in koherentnega »filmskega« filma, to je zgodbe, ki se zanesljivo ohranja v razkolu, ki ga predstavljajo na prvi strani objektivne zahteve in determinante predložene gradiva (o katerem hoče postati dokument) ter na drugi strani zakonitost in določila njenega jezika, ki je seveda zakonitost in določilo vizualnega.

Če se **Triumf volje** kot film omogoča predvsem na simboličnih transpozicijah objektivno, od filma neodvisno danih faktov in situacij, ter je potemtakem v njem vsaj do neke mere dosežena skladnost med sliko in modelom, filmom in faktografijo, izhaja Godardov **Vzhodni veter** iz tako rekoč popolnoma drugačnega izhodišča. Med sliko in njenim pomenom je pretrgana sleherni zveza: vizualni element se v **Vzhodnem vetru** pojavlja kot absolutno samostojna sestavina. Kakor je znano, naj bi šlo za film o študentovski revoluciji v Franciji pred dobrima dvema letoma. Zgodba o tej revoluciji, njenih hotenjih in ciljih, sredstvih in namenih je predmet nepretrganega komentarja, ki teče od začetka do konca filma v obliki »dialoga« med dvema glasovoma; prvi med njima postavlja vprašanja, drugi odgovarja, nato spet zamenjata vlogi. Vsebina tega ideološkega in kritičističnega dvogovora, ki ga na tem mestu ne bomo obnavljali, saj poteka naš interes v drugačni smeri, so predvsem besede z že docela strukturiranimi pomeni; gre za montažo političnih govorov od Trockega do Lenina, za obnavljanje manifestov, komentarjev, pojasnil, proglašev, zahtev itn. Za nas je pomembno to, da tečejo te besede, ki jim le s težavo sledimo in ki nas bombardirajo s svojo zvočnostjo do enake mere kot s svojim totalnim kritizmom, docela neodvisno od tega, kar gledamo na platnu. Na platnu pa gledamo grupo kostimiranih ljudi, ki simbolično ponazarjajo različne položaje oziroma razmerja, ki nastajajo med revolucionarno grupo, med študijem bojovniških priročnikov, počivanjem, ki kažejo na primer prisposodbo tako imenovane buržoazne erotike, umetnosti, filma... in tako naprej. Vizualni element je torej odtrgan od pomena, s katerim nas bombardirajo besede; in če se, kot po naključju, obe sestavini ujmeta v sinhronizirano dogajanje, se takoj nato spet razločita: namen filma je, kakor nam pripoveduje in pojasnjuje **Vzhodni veter** sam, napraviti nov, kontra-buržoazni ali vsaj ne-buržoazni film. Namen filma je samo-reflektiranje njegovega izdelovalca. Gre kajpada za samo-reflektiranje, ki prekriva tako avtorjev socialno-politični položaj kot njegova razpolo-

ljiva »izrazna« sredstva; po vsem videzu predvsem razmerje med sliko in zvokom, kombinacijo vizualnih sestavin med seboj in z zvočnimi elementi. Dejstvo po drugi strani je, da **Vzhodni veter** neposredno kaže, da radikalen prelom s tradicionalnim filmom ni mogoč; iz igre, ki jo predstavljajo relacije med jezikom in pomenom, ki ga jezik prinaša v svetlobo, ni mogoče izstopiti; film ne more biti nekaj »realnega«, nekaj, kar ne bi v istem bilo tudi igra. Zmerom moramo jemati v misel ene ter iste elemente; čeprav bi hotel Jean-Luc Godard izskočiti ter skonstruirati docela nov jezik, mora njegovo hotenje ostati pri kritizizmu in njegovi ekspanziji ter pokazati, da bi prav za prav sploh ne izgubil ničesar od svoje kritičistične moči, če bi sploh ostal zunaj filma in njegovih objektivnih določil in opredelitev. Vse namreč kaže, da je **Vzhodni veter** v prvi vrsti poskus definirati »revolucionarni«, kontra-buržoazni socialno-politični položaj svojega avtorja ter šele na tej osnovi tudi specifični eksperiment s filmskim jezikom; film prevzema v tem primeru očitno vlogo mediatorja, njegove lastne, specifične jezikovne razsežnosti ter vprašanja v zvezi z njimi morajo potemtakem ostati v drugem planu, saj je problematika kritizizma tista, ki odloča in ki je potemtakem vse-opredeljujoči element pričujočega filmskega eksperimenta. Jasno je, da je film potemtakem predvsem v službi temu kritizizmu, iz česar po vsem videzu sledi,

da je na tem nivoju mogoč le kot svoja lastna negacija. Vse kaže, da je v izstopu iz igre konec filma; igre pa je konec v tisti točki, ko je treba v filmu vse njegove elemente in pomene vzeti nase kot nekaj definitivnega in ko je krog dokončno zožen v točko. V to točko je Godard naselil absolutni kritizizem: kakor pravi sam v **Vzhodnem vetru**, v revolucionarno akcijo, ki bo dokončno zničila razlike v svetu. Tu pa se seveda že začinjajo problemi, ki so povezani neposredno s kritizizmom in obenem dokončno zunaj problematike filma in njegovega jezika.

Vse torej kaže, da ostaja Godardov film na nivoju čistega jezikovnega hotenja, ki pa ga neposredno blokira njegova lastna iniciacija: kritizizem. Več kot očitno je, da se film začinja onkraj obveznega in normativnega; očitno potemtakem je, da je tudi današnje sproščeno gledanje drugega filma, **Triumfa volje**, postalo mogoče šele preko distance do njegovega ideološkega in političnega gradiva — odprl jo je seveda čas in vse tisto, kar se je s tem materialom zgodilo v času — ter je film zategadelj le že v službi svojemu lastnemu spominu: posebnemu načinu vizualizacije, opravljene med omenjenih gradivom. To pa je nazadnje prostor igre, ki svet odpira na isti način, kakor ga Godardova kritičistična in vse-opredeljujoča ideologija blokira in reducira, ker je »za zdaj« še brez distance, zaprta vase, samo-zadostna.

(Woodstock, Michael Wadleigh, režiser) Ta film je v celoti na ravni dokumenta: dolga, natančna in izčrpna fotografija festivala pop-muzike. Ura filma se približno prekriva z enim dnevom te ogromne prireditve, ki je trajala tri dni in ki jo je poslušalo — po nepopolnih podatkih — pol milijona

ljudi. To seveda še nič ne govori o filmu. Film hoče biti, kakor rečeno neposreden »odsev« (fotografija) dogajanja, pri čemer seveda teži za tako rekoč absolutno identiteto med sliko in predmetom, med realiteto in njeno senco na filmskem platnu. Kolikor mu to tudi uspeva ter je iluzija prekrita

s faktom, film s svojim modelom — toliko je **Woodstock** brez dvoma instruktiven ali informativen film. Kolikor pa se je v njem vendarle — in kljub očitno obsežni in dovolj brezhibni tehniki — uveljavlja razpoka in kolikor moramo med gledanjem vendarle vedeti, da sedimo v kinu in ne na zelenih tratah v Woodstocku (erotične pare v naravi snema kamera s teleobjektivom, slika ni ostra, kamera se svojemu predmetu ne sme pokazati, ostati mora skrita, da bi si tako zagotovila maksimalno »pristnost« in »naravnost« predloženega predmeta), toliko je v njem tudi nereflektirane umetniškosti, trika, anti-dokumentarizma. A vendar ta razsežnost ni tematizirana, to je po vsem videzu samo metodični kiks: tehnika snemanja po vsem videzu še ni toliko brezhibna, da bi z njo bilo mogoče ustvariti absoluten dokument, popolno identiteto med sliko na platnu in realiteto, enotnost časa, kraja in dejanja. Sicer je **Woodstock** fantastična slika rekompensacije skozi glasbo, masovno ekstazo, poljubno, neobvezno, svobodno bratovščino, ki je med seboj podrla vsakršne blokade; izbruh čiste spontanitete. A tudi ta razsežnost ni tematizirana; film nas hoče šokirati; ta napol dokument napol »umetniški« film je potemtakem živa, poučna slika, ob enem pa predvsem pričevanje o določenem stadiju v razvoju filmske tehnike.

(Gola v sedlu, **Easy Rider**, Dennis Hopper, režiser) Med drugimi filmi na to temo, ki jih objavljamo na tem mestu, nemara najbolj razviden. Fanta prodana nekaj kilogramov hašiša, zaslužita kup denarja in preko ameriškega kontinenta na motornih kolesih iščeta svoboden, spontan, lep... (in kar je še klasičnih terminov in prispodob za tradicionalni humanistični svet; peljeta se z motorji, ropotata in trošita denar, ki jima ga je vrgel hašiš. Svobodnega, spontanega, lepega... itn. sveta ni, se pokaže, razen v hipijevski votlini, a tu fanta nista doma, saj imata denar; iz podeželskih gostiln ju preganjajo, ker ju imajo za postopača, dolgolasca in narkomana; saj fanta ne povesta, da je njun biznis v prvi vrsti trgovina in da se od preganjalcev ne razlikujeta. Nazadnje ju na širni cesti — klasična prispodoba za hrepenenje — za šalo ustrelita dva farmerja. »Gola v sedlu« naj bi bil revolucionaren preobrat v ameriški kinematografiji; film je bil namreč posnet za majhne denarje in njegova kritičnost je neposredna. Seveda je v njem mogoče zlahka prepoznati vse tradicionalne levičarske oblike, med njimi je najbolj jasna radikalna delitev sveta na pokvarjene buržuje in sproščene iskalce svobode; če ne bi pobili drugih prvi, bi drugi prav gotovo za podobno šalo pobili prve. Film o nevarnosti, ki nam grozi z leveice. Film, ki se vzdržuje in omogoča preko polariziranega sveta in v katerem »zatirani« potrebujejo »zatiralce«, da bi se sploh mogli izkazati, in narobe. Film, ki je ves v vzdrževanju te polarizacije, napetosti, ki je pravzaprav pretveza: zunaj trgovine in tržišča in konjunkturalnega blaga tudi le-ta ni mogoča. Zadovoljni so v svoji votlini prav zaprav le hipiji, zato jih je treba — kakor nas uči film — na hitro pokonzumirati in preskusiti njihov **way of life**, nato pa se spustiti v moralističen boj z buržoazijo, beg, izkušnje, hrepenenje, LSD.

(**Tih dnevi v Clichyju**) Veseli, približni seks. Igralec, ki ponazarja avtorja literarne predloge za film, Henryja Millerja, ki pa tu ponazarja romantičnega nimfomana — na sliki — v banji ponazarja koitus. Druge slike iz filmske zgodbe so podobne: vse je v pona-

zarjanju, nič v filmu. Koitus na brechtovski način, z V-efektom (**Verfreudungseffekt**). A še ponazarjanje je prikrito. Film je vrsta erotičnih razglednic. Erotika se dekorira in je parola dneva.

(If... Če bi... Lindsay Anderson, režiser) Tu gre za uporniško igro, saj buržoazni svet ni uprizorjen kot »pravi« ali »neposredni«, ampak s pomočjo simbolne metafore; angleški dijaški internat, v katerem cvetè teror. In tudi uporniška igra je pokazana pogojno: gre za sliko (**fiction**) situacije, ki bi nastala, če bi dijak prijel za orožje ter se uprl svojim zatiralcem. Bilo bi fantastično krvoprelitje, v katerem bi vsi dobili svoje po zasluženju. Distanco do dogajanja — tako do terorja kot do fikcije — povzroča komična razsežnost. Tako je pred nami dvakrat — fikcija, komika — zavrt svet, in v tem je nazadnje tudi njegova poglobljena zanimivost, ki povzroča, da je mogoče film zlahka, z užitkom pokonzimirati.

(Leo zadnji, Leo the Last, John Boorman, režiser) To je prav tako groteska, ki skuša razrešiti nekatera vprašanja v zvezi s popraviljanjem in odreševanjem sveta. Ekscentrični bogataš Leo bi rad pomagal svojim angleškimi sosedom, črncem in lumpenproletarcem, izobilje, ki v njem živi, mu nenedoma ni več zadostno. A pokaže se, da ga njegovi črni in lumpenproletarski bratje ne marajo, ker ima več od njih in ker nazadnje hoče razbiti tudi njihove eksistencialne in eksistenčne norme, ki so kljub revščini koherentne in funkcionalne. Tedaj poseže Leo — Marcello Mastroianni — po zadnjem sredstvu: svojo lastnino — veliko viktorijansko hišo — požene v zrak; to dejanje ga nenadoma samo po sebi postavi na čelo revne, a odrešene človeške povorke. Distanca je prav tako v komični razsežnosti: če ni mogoče odrešiti in spremeniti sveta, je mogoče razdejati ulico, se pravi manjši del sveta. In to je stavek, ki ga Leo zadnji vrže kot utemeljitev svojega uničevalskega-humanitarnega dejanja, da bi z njim zaprl zgodbo, obenem pa odprl film kot dogajanje distance: odrešenjska zgodba je samo pretveza — s svojo aktivistično poanto vred — da bi se na njenem temelju mogla uveljaviti komedija.

VAJE IZ SOCIOLOGIJE

vladimir arze nšek

Zaostajanje teoretske sociologije v Sloveniji je verjetno že tolikšno, da ima nadaljnji enostranski razvoj empirične sociologije le še kvantitativen pomen. Njena zasluga je nedvomno v tem, da je ostro prekinila s historicizmom citatološke marksologije. S tem je konstituirala sociologijo kot vedo o empiričnih sistemih. Konfrontacija s teorijo, predvsem s historičnim materializmom, pa je izostala. Teoretska nevtralnost sociologije je dopustila trajanje slovenskega in jugoslovanskega pojma **interdisciplinarnega pristopa**, ki ne temelji na pluraliteti aspektov **zno-**

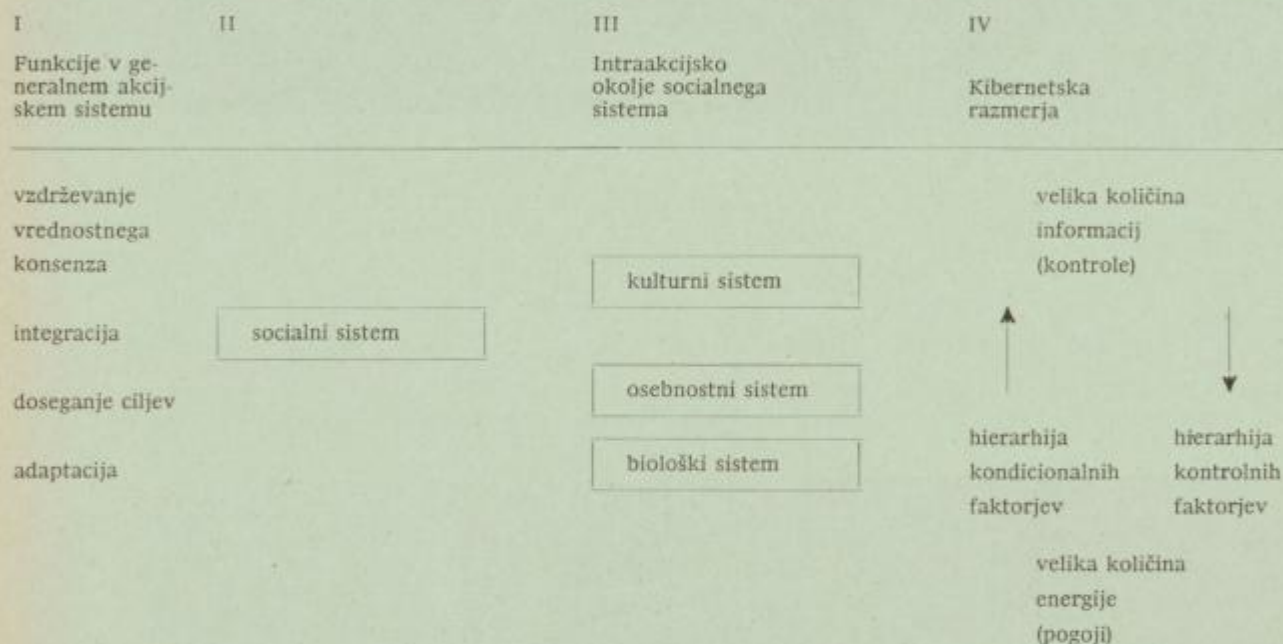
traj znanosti, ampak na koeksistenci znanosti in ekspresivnih aktivnosti (predvsem filozofije). Na ustreznem nivoju generalizacije spada v ekspresivno področje poleg filozofije še nabiranje gob, branje in pisanje leposlovja, ribarjenje, kolesarjenje in drugo. Čudnost te trditve je v naši navadi, da kategoriziramo človeške aktivnosti glede na inteligentnost in »globino«, ki jih te aktivnosti zahtevajo, ter njihovo socialno pomembnost. Zahtevana inteligentnost akterjev in »globina« njihovega akcijskega pristopa pa seveda nimata ničesar opraviti z delitvijo človeških aktivnosti na znanost in neznanost. Analitiška avtonomnost socialnih znanosti je danes neprimerno večja, kot je bila v 19. stoletju. Zato je tudi smiselno vprašati, kolikšna je sociološka relevantnost historičnega materializma.

Teoretska nevtralnost empirične sociologije v Sloveniji in Jugoslaviji je danes morda najbolj vidna pri konceptualni, operacionalizacijski in eksplanatorni (interpretativni) zmedbi, ki vlada

na področju proučevanja vrednot.¹ Toda preden nadaljujemo, si oglejmo sociološko teorijo vodilnega sodobnega sociologa Američana Talcotta Parsonsa. To nam bo dalo teoretski okvir za nadaljnjo diskusijo.

1

Za Parsonsa je družba posebne vrste socialni sistem. Socialni sistem pa je eden od primarnih subsystemov človeškega akcijskega sistema. Drugi subsystemi so behavioralni (biološki) organizem, osebnost individua in kulturni sistem. V okviru generalnega akcijskega sistema so subsystemi funkcionalno specializirani tako, da skrbi kulturni sistem za vzdrževanje vrednostnega konsenza, socialni sistem za integracijo akterjev (osebnosti, ki so angažirane v socialnih vlogah), osebnostni sistem za doseganje ciljev in biološki sistem za adaptacijo. Kulturni, osebnostni in biološki sistem sestavlja okolje socialnega sistema v okviru totalnega akcijskega sistema. To je Parsons prikazal takole:

Socialni sistem sestavljajo interakcije akterjev. Interakcijski sistem predstavlja analitski aspekt, ki je odmišljen iz totalitete akcijskih procesov participantov. Istočasno so akterji tudi organizmi, osebnosti in participanti kulturnega sistema. Prav zaradi interpenetracijske strukture generalnega akcijskega sistema predstavljajo drugi subsystemi **okolje** socialnega sistema. Socialni sistem je **integrativni** subsystem generalnega akcijskega sistema.

Rekli smo, da je družba posebne vrste socialni sistem. Parsons pravi, da je družba tip socialnega sistema, ki doseže najvišjo stopnjo samozadostnosti v razmerju do svojega okolja. Jedro družbe je **normativni red**, ki organizira kolektivno življenje populacije. Parsons imenuje ta subsystem družbe **societalna skupnost**. Drugi trije subsystemi družbe so politični sistem, ekonomski sistem in sistem socialnih vrednot (Parsons ga imenuje »cultural value patterns« za razliko od »cultural system« generalne-

ga akcijskega sistema). Funkcionalna specifikacija subsystemov je analogna tisti, ki smo jo navedli pri subsystemih generalnega akcijskega sistema. **Normativni (integrativni)** subsystem družbe povezuje socialne vrednote z motivacijskimi strukturami akterjev, da bi lahko socialni sistem funkcioniral brez prevelikih internih konfliktov. Institucije družbe so generalizirani vzorci norm, ki definirajo kategorije predpisane, dovoljenega in prepovedanega vedenja ljudi v socialnih interakcijah kot članov družbe in različnih subsystemov ter skupin. Institucije inkorporirajo **legitimirano usmerjenost** vedenja. Ker so (v okviru skupnega vrednostnega sistema) diferencirane, lahko govorimo o kompleksih institucionalnih vzorcih, ki regulirajo poglobitvene funkcionalne kontekste in grupne strukture socialnega sistema (ekonomske, politične, integrativne, edukativne, kulturne itd.). Integrativni procesi vzdržujejo institucionalizacijo socialnih vrednot (ki se s

tem spreminjajo v norme) s pomočjo mehanizmov socialne kontrole. Cilj **politike** je maksimiranje kapacitet družbe, da doseže svoje sistemske, se pravi kolektivne cilje. **Ekonomija** je specializirana za adaptivno funkcijo družbe. Njen cilj je produkcija dobrin. **Sistem socialnih vrednot** je usmerjen na institucionalizirano kulturo. Vrednote so oblike normativne orientacije akterjev v socialnem sistemu, ki definirajo fundamentalne smeri akcije, ne glede na specifične cilje, podrobnejše situacije in strukture. Sistem socialnih vrednot se ne »aktualizira« avtomatično, ampak so za njegovo vzdrževanje potrebni številni mehanizmi institucionalizacije, socializacije in socialne kontrole.

Sistem socialnih vrednot, politični in ekonomski sistem sestavljajo okolje integrativnega sistema (»societalne skupnosti«) v okviru socialnega sistema. Parsons je navedeno konceptualno shemo družbe kot socialnega sistema prikazal takole:

I	II	III	IV
intrasocietalne funkcije		Intrasocialno okolje societalne skupnosti	Ekstrasocialno okolje societalne skupnosti
vzdrževanje vzorcev vrednot		sistem socialnih vrednot	kulturni sistem
integracija	societalna skupnost		
doseganje ciljev		politični sistem	osebni sistem
adaptacija		ekonomski sistem	biološki sistem

Temeljni princip organizacije živih sistemov pravi, da so njihove strukture diferencirane glede na različne silnice, ki prihajajo iz okolja. Če uporabimo ta princip za analizo socialnega sistema (družbe), pridemo do zaključka, da sestavljajo drugi trije generalni subsistemi akcije njegovo okolje. Trije subsistemi družbe so funkcionalno specializirani glede na tri miljejske subsisteme generalnega akcijskega sistema. Pomembni sta predvsem zvezi s kulturnim in osebnostnim sistemom.

Centralna funkcija zveze med družbo in kulturnim sistemom je legitimacija njenega normativnega reda. Legitimativni sistem definira razloge za pravice, ki jih imajo člani družbe, in za prepovedi, ki so jim podvrženi. To pa seveda ne pomeni, da legitimativna funkcija docela determinira operativne funkcije socialnega sistema (recimo, birokratsko organizacijo in tržišče). Naraščanje neodvisnosti je poglavitni trend evolucijskega procesa, ki privede do diferenciacije med kulturnimi in socialnimi procesi ter strukturami. Legitimativni sistem je vselej religiozno utemeljen. V primitivnih družbah je majhna diferenciacija med strukturo družbe in religioznimi organizacijami. Ko pa postanejo kulturni sistemi bolj diferencirani, si pridobijo druge kulturne strukture neodvisno pomembnost, še posebej umetnosti, ki so povezane z avtonomijo osebnosti, in empirično znanje, ki v toku razvoja postane znanost. Sistem socialnih vrednot predstavlja v svoji funkciji legitimiranja normativnega reda družbe najbolj neposredno vez med socialnim in kulturnim sistemom.

Poglavitni funkcionalni problem socialnega sistema v razmerju do osebnostnega sistema vključuje učenje, razvoj in vzdrževanje ustreznih motivacije njenih članov za participacijo v socialno priznanih in kontroliranih vzorcih akcije. Temeljni pogoj stabilnega socialnega sistema je internalizacija vrednot in norm, ki predstavljajo konsenzualni temelj societalne skupnosti. Nobena družba ne more ohraniti stabilnosti, če interesi njenih članov niso zasidrani v solidarnosti ter internaliziranih lojalnostih in obligacijah. Zvezo med osebnostnim in socialnim sistemom vzdržujejo politične strukture družbe.

Navedeno konceptualno shemo lahko redefiniramo s pomočjo 4 strukturalnih kategorij: vrednot, norm, kolek-

tivitet in vlog. Vrednote zadevajo institucionalizirano kulturo socialnega sistema, norme so integrativne, kolektivite dosegajo cilje, primarna funkcija vlog je adaptivna. Sleherna konkretna strukturalna enota socialnega sistema je vselej kombinacija vseh 4 komponent; pričujoča klasifikacija vključuje komponente, ne tipe. Strukturalne kategorije torej niso konkretne entitete. Ni kolektivite brez vlog njenih članov, ni vloge, ki ni del kolektivite. Ni vloge ali kolektivite, ki ne bi bila regulirana z normami in socialnimi vrednotami.

S pomočjo funkcionalnega kriterija lahko analogno razdelimo organizacije socialnega sistema v 4 tipe: 1. organizacije, ki so orientirane na ekonomsko produkcijo (paradigmatični primer: podjetje); 2. organizacije, ki so orientirane na politične cilje (organi vlade); 3. integrativne organizacije (sodišča, politične stranke); 4. kulturne organizacije (cerkve, šole).

Ob koncu našega orisa sociologije T. Parsonsa se vprašajmo, kako njegova teorija rešuje problem tako imenovane bazične determinante socialnega sistema. Parsons meni, da so vrednote in prepričanja aktualizirana v realističnih situacijah socialne interakcije in rezultate te interakcije vselej kodeterminirajo vrednote in realistični faktorji. Na drugi strani pa interesi niso neodvisni od vrednot, ki so institucionalizirane v določeni skupini. Marksizem ni ubežal problemu cirkularnosti, ko je Marx eksplicitno vključil tisto, kar Parsons imenuje institucije, v »produkcijka razmerja« z obliko pravnega instituta lastnine.²

2

Ob konfrontaciji historičnega materializma in Parsonsove sociologije ugotavljamo, da je v okviru generalnega akcijskega sistema historični materializem poudaril socialni sistem, manj pa osebnostni in kulturni sistem. V okviru socialnega sistema je dal temeljno mesto ekonomskemu sistemu in strukturalni interakciji med ekonomskih in političnim sistemom. Manj poudarjena pa sta integrativni sistem in sistem socialnih vrednot. Navedene formulacije so seveda pomanjkljive in celo dezinformativne, saj historični materializem ni »faktorska«, ampak »sistemska« teorija. Po Marxu počiva sleherna družba na ekonomski bazi. Marx jo je imeno-

val »način produkcije« dobrin. Ta ima 2 komponenti. Prvo sestavljajo »produkcijске sile«, ki so aranžma fizičnih in tehnoloških aspektov gospodarske aktivnosti. Druga komponenta so »produkcijška razmerja«, nujen interakcijski vzorec, ki je potreben za kontinuiteto ekonomske aktivnosti. Celoten način produkcije je Marx imenoval »ekonomsko strukturo družbe«. Marx pravi takole: »Celotnost teh produkcijških razmerij tvori ekonomsko strukturo družbe, realno bazo, nad katero se dviga pravna in politična nadgradnja... Način produkcije... določa socialni, politični in duhovni proces sploh.« Ekonomska struktura ima svojo lastno dinamiko: evolucijsko obdobje kapitalizma, za katerega je značilna pozitivno funkcionalna zveza med produkcijškimi silami in produkcijškimi razmerji (ter politiko, ki je superstrukturni korelat teh razmerij), se spremeni v revolucijsko obdobje, v katerem postaja ta zveza disfunkcionalna. Revolucija odstrani disfunkcionalna produkcijška razmerja, kar omogoči nadaljnji razvoj produkcijških sil in kompletno spremembo družbe. Jasno je, da se bo to najprej zgodilo v ekonomsko najbolj razvitih družbah.

Toda Marxova prognoza je bila napačna. Parsons pravi takole: »(Značilen) je premik komunističnega gibanja od razvitih industrijskih družb k več ali manj »nerazvitim področjem.« Prvi korak v to smer je bila seveda ruska revolucija sama. Z izjemo vzhodnoevropskih režimov, ki so nastali pod neposrednim okriljem sovjetske vojaške moči po drugi svetovni vojni, se je komunistično gibanje odmaknilo od razvitega kapitalističnega industrializma. To seveda docela nasprotuje Marxovi napovedi. »Kaj pravzaprav pomeni empirično falzificiranje ekonomskega determinizma revolucij, ki predstavlja strukturalno jedro Marxove teorije o družbi? Dokazana je bila relativna neodvisnost političnega sistema in situacijskih faktorjev. Leta 1917 je šlo za direktno soočanje revolucionarne situacije in teorije. Vemo, da so boljševiki od februarja do oktobra 1917 diskurirali o nemožnosti socialistične revolucije v zaostali Rusiji. Tudi po oktobrski revoluciji je Lenin še menil, da je ruska revolucija le uvod v evropsko revolucionarno eksplozijo. Silovita kriza legitimite ruske revolucije se je razrešila z revolucionarnim aktivizmom. Ideja o »dohitevanju kapitalističnih produkcijških sil« pa je izraz permanentne krize legitimite socialističnih držav. Komparativna prisotnost razvitih kapitalističnih držav dokazuje vrednostno nevtralnost produkcijških sil. Vrednost na nevtralnost produkcije ne omogoča ideologije komparativne prednosti socialnega sistema. Na drugi strani pa politična institucionalizacija »družbene lastnine« ne omogoča maksimalnega razvoja produkcije. Revolucionarna elita oscilira med načelnim voluntarizmom in nenačelnim pragmatizmom. Ponovno je vzpostavljeno (pravzaprav se le »nadaljuje«) protislovje med produkcijškimi silami in produkcijškimi razmerji. Empirični obstoj socialistične države pomeni razpad velike sinteze angleškega utilitarizma in nemškega idealizma.

(Morda je potrebna majhna metodološka opomba. S stališča čiste teorije lahko diskutiramo o tem, kolikšna je sociološka relevantnost historičnega materializma zdaj, ko vemo, da socialistične revolucije niso ekonomsko determinirane. Lahko pa diskutiramo tudi o postrevolucionarnem akcijskem sistemu, kjer igra historični materializem kot »kulturni sistem« vlogo informacijskega in kontrolnega centra, ki upravlja socialni, osebnostni in (v stalinizmu) tudi biološki sistem. Prilaganje kulturnega sistema realiteti (relativno avtonomnim funkcionalnim zahtevam socialnega, osebnostnega in biološkega sistema) je pozitivno priznavanje tistega, kar imenuje Parsons »koderminirano outputa akcijskih sistemov«. Kulturni sistem kot zaprt sistem, ki ne priznava učinkovitega okolja, je pozitivno entropičen pojav. Analitska (diferencirana) struktura akcijskega sistema je »empirični sistem«. Neprilagodljiv informacijski in kontrolni center je »disfunkcija«. Uporaba marksizma kot »ideologije« v okviru akcijskega sistema je na glavo obrnjeni marksizem: nadstavba je baza. Sam marksizem razlikuje funkcionalno analizo od vsebinske: nisi to, kar misliš, ampak to, kar delaš. Boljševiška kriza legitimizacije poletja 1917 je bil strah, da bo njihova revolucija »ideologija«, ne pa »znanost«. Konec koncev je bilo lahko strah tudi Marxa: v njegovem stoletju je bila revolucionarna Francija, ne pa Anglija.)

3

Kako je s socialnimi vrednotami v Sloveniji in Jugoslaviji? Najprej si oglejmo shemo strukturalnih elementov socialnega sistema in socialnih procesov, ki nam bo pomagala pri diskusiji:

Strukturalne kategorije

vrednote
 ↓
 norme
 ↓
 kolektivite (skupine)
 vloge

Socialni procesi

institucionalizacija; socialna kontrola

socializacija

Vrednote kot legitimizirani sistem so preko procesov institucionalizacije in socialne kontrole specifične v norme, te pa so preko procesov socializacije internalizirane v skupinah in vlogah. Struktura specifične družbe je odvisna od prevladujočega značaja njenih socialnih procesov. Popolna institucionalizacija, socialna kontrola in socializacija vrednot in norm predstavlja docela integrirano družbo. Popolno pomanjkanje institucionalizacije, socialne kontrole in socializacije vrednot in norm predstavlja docela anomično družbo. Empirično je seveda tako, da je integriranost družbe kontinuum. Dodatno težavo predstavlja metodološka potreba, da pojmuemo strukturalne ka-

tegorije družbe kot **aspekte** njenega akcijskega sistema. V zelo strogem smislu bi to pomenilo, da ni vrednot, če niso institucionalizirane in socializirane (le **akter** je enota družbe in analize). Hkrati pa bi s tem postulirali **postanalitično** identiteto vrednot, norm in stvarnega vedenja skupin in akterjev, ki ukinja pojme **nepopolne** institucionalizacije, socialne kontrole in socializacije. Vrednote bi bile le **preanalitična** hipoteza. Vprašanje pa je, če bi bil tak **sociološki nominalizem** še zadostno orodje empirične analize. Relativno razlikovane strukture in akcijskega sistema upošteva **historično** dimenzijo socialnega sistema. Poseben problem pa je, kolikšen in kateri delež akcijskega sistema družbe je angažiran pri ohranjanju strukture, se pravi pri transformaciji socialne strukture v socialne procese.

Težav je torej na pretek. Z nekaj praktičnosti pa lahko tudi rečemo, da moramo z nečim pričeti. Pričeli bomo z inicialnimi vrednotami slovenske in jugoslovanske družbe ter skušali ugotoviti, kako je z njihovo institucionalizacijo in socializacijo. Potrebna pa je še ena opomba. Institucionalizirani normativni red lahko pomeni dvoje: 1. norme so del formalne strukture družbe (zakoni, predpisi, avtonomna zakonodaja podjetja); 2. norme so del formalne in realne strukture družbe (zakoni, predpisi in avtonomna zakonodaja podjetja se izvajajo). Za Parsonsa je le druga definicija avtentična. V naši analizi bomo seveda upoštevali to razliko. Formalna in realna institucionalizacija vrednot pa ni docela identična z njihovo socializacijo (čeprav je seveda prav internalizacija kritičen faktor razlikovanja med zgolj formalno in tudi realno institucionalizacijo): konformnost socialnim normam ni le rezultat njihove internalizacije (ko je

lizirana v tem smislu, da je odpravljena kapitalistična lastnina. Ni pa odpravljena državna lastnina in tisti tip lastnine, ki jo nekateri imenujejo »skupinska lastnina« (»kolektiv podjetja ali gospodarske veje kot skupinski kapitalist«). V Jugoslaviji potekajo priprave za spremembo ustave, ki naj s spremembo političnega in ekonomskega sistema omogoči institucionalizacijo »družbene lastnine«. V Sloveniji je bil sprejet zakon o samoupravnem dogovoru za usmerjanje dohodka in osebnega dohodka, ki naj prepreči »skupinsko lastnino«. To, da je zakon le »proceduralne narave«, nam lepo kaže, da je »skupinska lastnina« institucionalizirana. Poleg institucionalnih sprememb moramo upoštevati še pomanjkljivo socialno kontrolo družbene lastnine (nekaznovana korupcija in gospodarski kriminal). Sociološko najbolj zanimiv problem je stopnja socializacije (internalizacije) družbene lastnine. Sistematskih študij o tem ni. Najbolj zanimiv impliciten podatek je odklonitev referendumu kot načina za spremembo ustave. Referendum ugotavlja konsenzualno bazo družbe. Odklonitev pomeni, da ni mogoča sprememba »državne lastnine« v »družbeno lastnino« na konsenzualni bazi. Ugotavljamo torej, da je »družbena lastnina« pomanjkljivo institucionalizirana in verjetno tudi neenotno (selektivno) socializirana.

»Samoupravljanje« pomeni dvoje: 1. strukturalno obeležje »družbene lastnine« (»kolektiv kot kolektivni podjetnik«); 2. specifično socialno strukturo kolektivitet in skupin (»kolektiv kot suveren«). Prvi aspekt je povezan z institucionalno koincidenco državne in družbene lastnine. Situacija je danes takšna, da jugoslovanski kolektivi pristajajo na visok osebni dohodek, nočejo pa odgovorjati za nizkega. Pomanjkljiva socializacija podjetniških norm, ki predstavljajo specifikacijo »družbene lastnine« kot nadrejene vrednote, pa je rezultat dveh faktorjev: 1. diskriminacijskega vpliva političnega sistema na ekonomski sistem; 2. internaliziranih vrednot »mezdnega delavca«.

Kako pa je s samoupravljanjem kot socialno strukturo kolektivitet in skupin? Ta struktura je formalno institucionalizirana; v podjetju je suvereni organ delavski svet, ki ga voli kolektiv. Samoupravljanje pa ni realno institucionalizirano; distribucija moči v podjetju je hierarhična, na delo in odločanje v delavskem svetu najbolj vplivajo vodilne osebe in najmanj delavci. Samoupravljanje je bilo zamišljeno kot integrativni subsistem družbe. Ohranjen pa je klasična birokratska organizacija delovnih organizacij, komune, političnih organizacij in celotnega socialnega sistema. Določen subsistem deluje, če daje motiviranim akterjem strukturalne možnosti za akcijo. Res je tudi, da so strukturalne značilnosti sistema povezane z motivacijo akterjev (možnosti aktivizirajo). Poglavitna organizacijska značilnost jugoslovanskega podjetja (kot paradigmatičnega primera »samoupravljanja«) je njegova načrtovana **difuznost**; produkcijski in socialni sistem sta koncipirana enotno, z osnovno namero, da bi socialni sistem obvladal produkcijsko (tehnokratsko) struk-

turo. Funkcionalni primat produkcijske strukture pa je seveda povzročil podrejen položaj socialnega sistema. Ker formalna struktura ni dopustila **diferenciacije** (samostojne organizacije socialnega sistema), se je eliminacija difuznosti kot entropičnega stanja izvršila z birokratizacijo podjetja. Te formulacije nečje preudicirati vprašanja, v kolikšni meri je bil socialni sistem sploh generator »spontanitete«. Funkcionalna ukinitve sovjetov v Sovjetski zvezi dvajsetih let je povsem drugačna sociološka realnost. V Jugoslaviji se je samoupravljanje začelo s formalno institucionalizacijo. Jugoslovansko podjetje je danes zaprt sistem, ki s konstantno definicijo institucionalnih parametrov omogoča le eno samo negativno entropično stanje celotnega sistema: eliminacijo socialnega sistema kot difuzne grožnje organiziranosti. Ugotavljamo torej, da je »samoupravljanje« formalno, ne pa realno institucionalizirano.

Kako pa je s socializacijo samoupravljanja? V Sloveniji kažejo raziskave temeljni preobrat in trendu. Do 1967 je bila tako imenovana idealna (zaželena) distribucija socialne moči demokratska (največjo moč naj imajo delavci in delavski svet) ali pollarhijska (moč naj bo na visokem nivoju enakomerno razporejena med skupinami). Po tem letu pa se prične proces prilagajanja idealne strukture moči realni (birokratski). Nedavna raziskava, ki je bila izvedena v jugoslovanski industriji, je pokazala, da je v vseh podjetjih in pri vseh socioprofesionalnih skupinah želja po sodelovanju pri samoupravljanju najmanjša v okviru 6 motivov. Od sedmih socioprofesionalnih skupin so 4 dale »dober zaslužek« na prvo mesto. Druga raziskava, ki je zajela slovenske managerje in strokovnjake, je pokazala, da le 5% teh meni, da je uresničeno samoupravljanje identično s prevladujočim vplivom delavskega sveta na dogajanje v podjetju.

»Osvoboditev dela« je najbolj filozofska vrednota jugoslovanske družbe in je doživela tudi temu primerno uso. Kolikor je tesno povezana s samoupravljanjem (predvsem s težnjo po odpravi hierarhične delitve dela), ni mogoče govoriti o samostojni problematiki njene institucionalizacije in socializacije. Če pa anticipira postindustrijsko družbo z radikalnim povečanjem prostega časa (osvoboditev od dela) je pač ta »skok iz determiniranosti v svobodo« pogojen s tehnološkim razvojem in bogastvom družbe.

4

Pričujoča analiza socialnih vrednot je izhajala iz »ideološkega projekta« revolucionarne elite. Realistične modifikacije, ki jih te vrednote doživijo v procesih institucionalizacije, socialne kontrole in socializacije, predstavljajo »postanalitično« strukturo družbe, ki nam zastavlja tako rekoč vrednotni problem št. 2. Potrebno bo torej govoriti o utilitarizmu jugoslovanske družbe. Je utilitarizem vrednota ali pomanjkanje vrednot? Dialektična šala, da je pomanjkanje vrednot tudi vrednota, ni brez sociološke relevantnosti. Integriteta družbe je namreč bolj funk-

cionalen kot pa substrancionalen problem. »Veliki cilji« so kognitivne (teoretske) in afektivne strukture, ki postanejo kratkotrajni empirični sistemi revolucij. Teoretska in organizacijska priprava revolucije nima ničesar opraviti s »produktivnostjo«. Revolucije so neproduktivni časi. Morda je mogoče razložiti relativno industrijsko zaostajanje Francije za Anglijo v 19. stoletju tudi s šokom »normalizacije« po revoluciji in napoleonskih vojnah.

Razlikovati moramo dvoje realističnih vrednot: 1. univerzalistični utilitarizem, ki je povezan z mišljenjem, da sta najpomembnejši stvari ekonomski (industrijski) razvoj in materialno bogastvo družbe; 2. partikularistični egocentrizem, ki meni, da je najpomembnejše doseči favoriziran položaj kolektivitete ali skupine v delitvi in potrošnji dobrin. Partikularizem razodevajo ekonomski spori na lokalnem, republiškem in zveznem nivoju. Slovenski zakon o samoupravnem sporazumevanju za delitev dohodka in osebnega dohodka je sprejet s pozicij univerzalističnega utilitarizma proti partikularističnemu egocentrizmu. Stopnja njegove realizacije bo merilo legitimite univerzalističnega utilitarizma.

Seveda se bo zdaj kdo vprašal: kaj pa je z revolucionarno elito? O tem nam govori anketa, ki je bila izvedena pred dvema letoma³ in je zajela 3 skupine vidnih politikov (s področja zakonodajne oblasti in državne administracije ter partijske voditelje), skupino ekonomskih voditeljev, skupino novinarjev in skupino intelektualcev (polovica je bila sestavljena iz profesorjev družbenih ved, polovica pa iz književnikov in slikarjev). Še trditvijo »Visok življenjski standard mora biti najvažnejši in poslednji družbeni cilj« so se takole strinjali (odgovori v %):

	se strinjajo
zakonodajalci	72,3
administratorji	72,2
partijci	72,4
ekonomisti	85,3
novinarji	60,4
intelektualci	38,4

Supek takole interpretira ta podatek: »Zares nas preseneča visok odstotek politikov, ki menijo, da je življenjski standard poslednji in najvažnejši cilj družbenega razvoja... Skupina intelektualcev je precej heterogena glede na izobrazbo, med njimi je najmanjši odstotek članov Zveze komunistov, pa se ne smemo čuditi, da je tolikšen odstotek tistih, ki imajo enako mišljenje. Vendarle jih več kot 60 odstotkov meni, da visok življenjski standard ne more biti poslednji cilj družbenega razvoja. Ker so med politikmi vsi člani Zveze komunistov, bi pričakovali, da bodo imeli stališča, ki so mnogo bližnja socialistični ideologiji. Ni potrebno naglasiti, da stališče o visokem življenjskem standardu kot poslednjem cilju družbenega razvoja sploh ne bi ločil socializma od kapitalizma, ampak bi takšno stališče samo potrjevalo tezo tistih meščanskih politikov, ki trdijo, da je socializem zgolj metoda industrializacije za socialno zaostale dežele...

Menim, da se v tem zrcali vpliv političnega pragmatizma na socialistično ideologijo, ker se sredstvo socialnega razvoja — naraščanje življenjskega standarda — jemlje kot poslednji cilj. V tem primeru je neposredni politični cilj zavzel mesto končnega cilja. Ni dvoma, da pri tem vprašanju prihaja do spora med marksistično inteligenco, ki je sestavljala dobršen del vzorca raziskave, in politiki na sploh. Marksistična inteligenca bolj gleda proti končnim ciljem družbenega razvoja in glede na idealni vzor vrednoti današnje stanje. »Situacija marksistične inteligence je zares paradoksalna: ne morejo materialistično analizirati, ne da bi tudi idealistično jokali o pomanjkanju vrednot. Najmanj, kar si je Marx želel, je prav gotovo to, da bo njegov nauk generator sentimentalnih sublimatov nezadovoljnih ideologov eshatološkega paradiza. Poslednji cilji so eshatološki cilji in kot taki sekularizirani ekvivalenti religije. Funkcionalne zahteve modernih socialnih sistemov niso (ateistične, ampak religiozno nevtralne. Apriorizem vrednot je historična navada »revolucioniranja psihokortikalnih procesov« (»avantura ekscentrične translokacije«). Na enake težave je naletel Branko Horvat. Takole jih reši: »Socializem ni enak življenjskemu standardu, velikosti države ali nacionaliziranim sredstvom za proizvodnjo. Socializem je predvsem družba svobodnih, razvitih, avtonomnih osebnosti, ki zmorejo kontrolirati svoje družbene odnose.« Vse se torej konča z renesanso psihologije osebnosti, ki direktno konstituira racionalno družbo.

Povrnimo se k stvari. Seymour Lipset meni, da je stabilnost slehernega socialnega sistema odvisna od njegove legitimnosti in učinkovitosti. Legitimnost vključuje sposobnost sistema za vzdrževanje prepričanja, da so obstoječe politične institucije najbolj primerne za družbo. Učinkovitost je merjena s stopnjo izvrševanja bazičnih funkcij oblasti. Medtem ko je učinkovitost predvsem instrumentalna, je legitimnost evaluativna in povezana z vrednotami. Pri analizi politične stabilnosti določene družbe v situaciji krize učinkovitosti je odločilna njena stopnja legitimnosti. Razlika med stopnjo legitimnosti in učinkovitosti lahko prikažemo takole:

	Učinkovitost	
	+	-
Legitimnost	+	A B
	-	C D

V kvadratu A so stabilni socialni sistemi, v kvadratu D nestabilni. Politična zgodovina različnih dežel ilustrira efekte različnih kombinacij.⁴

Za Jugoslavijo smo ugotovili krizo legitimnosti: dve poglavitni eksplicitni vrednoti — družbena lastnina in samoupravljanje — sta pomanjkljivo institucionalizirani in socializirani. Konsenzualna baza prebivalstva je pragmatična. Zato je stabilnost socialnega sistema verjetno mogoče zagotoviti z ekonomsko učinkovitostjo vlade, ki bo

nadomestila — če uporabimo termine M. Webra — harizmatično bazo legitimite z racionalno — legalno. Povsem odprti pa ostane dolgoročen problem takšne specifične institucionalizacije družbene lastnine in samoupravljanja, ki bo hkrati optimalizirala ekonomsko učinkovitost.

OPOMBE:

¹ Tako, recimo, ne klasificiramo vrednot na kulturne, socialne in osebne.

² Odkar je M. Weber postavil tezo o kavalnem razmerju med protestantsko etiko in razvojem kapitalizma, je »kulturalna determinacija«³ družbenih pojavov zanimiva tema komparativne sociologije. Navedimo z primera. Prvi je s področja produktivnosti. Dejstvo je, da je evropski delavec 1960 produciral toliko kot ameriški delavec 1925; čeprav je Evropejec 1960 imel dosti boljše tehnologije kot Američan 1925. V čem je skrivnost ameriške učinkovitosti? MacRae pravi, da »so v ameriški kulturi določeni trajni, historično dani stimulatorni elementi, ki jih Evropejci (in drugi) preprosto niso znali posnemati.«⁴ Ti elementi so kulturni faktorji. Parsons govori o »instrumentalnem aktivizmu«⁵ Američanov. Drug primer je še zanimivejši. A. Etzioni pravi, da mnoge nezavzete družbe niso revne v virih ali prenaseljene, ampak imajo malo kibernetičnih kapacitet: njihove elite so visoko impotentne. Na primer: 1930 sta imeli Kanada in Argentina podobne ekonomske indikatorje. Od takrat se je Kanada nenahno razvijala, Argentina pa je ostala nerazvita. Kulturna analiza bo ugotovila prisotnost protestantskega elementa v eni državi in njegovo odsotnost v drugi; hkrati gre tudi za razlike v katoliški imigraciji: v Argentini so iz Italije in Španije, v Kanadi iz Francije.

³ Rezultate ankete navaja R. Supek v članku Političari i humanistička inteligencija (Naše teme, 1970/12). Supek namenoma ne navaja avtorja ankete, češ da je ta imel »administrativne težave«.

⁴ Med veliko gospodarsko krizo v tridesetih letih so tiste družbe, ki so imele visoko legitimnost, vzdržale velik upad učinkovitosti. Tu gre predvsem za Združene države, ki so bile ekonomsko bolj prizadete od drugih dežela — z morebitno izjemo Nemčije. V naši shemi spadajo v kvadrat B. Po prvi svetovni vojni sta imeli Nemčija in Avstrija pomanjkljivo legitimirana politična sistema. Bili sta stabilni, dokler sta bili ekonomsko učinkoviti. V naši shemi spadata v kvadrat C. Ko je ekonomska učinkovitost vlad v tridesetih letih upadla, so tiste države, ki so imele visoko legitimnost, ostale demokratične, medtem ko so tiste z nizko legitimnostjo, recimo Nemčija, Avstrija in Španija izgubile svojo svobodo. Da uporabimo našo shemo: dežele, ki so prišle od A v B, so ostale demokratične, medtem ko so tiste, ki so prišle od C v D, izgubile demokracijo.

DE BELLO CU DERMANICO taras kermau ner

V **Kapljah**, idrijski »reviji za kulturo in obča vprašanja«, št. 20—21, december 1970, je izšel članek Vinka Cudermana **Kultura v Sloveniji danes**; v njem izražene misli nadaljujejo nekateri že znana stališča tega pisca, objavljena v zadnjih dveh letih. Ker se mi zdijo simptomatična, jim posvečam tale komentar.

Temeljna potreba pisca Cudermana, revije **Kaplj**, pa tudi nekaterih drugih stališč in revij, ki so z omenjenima v sorodu (predvsem **Prostora in časa**), je: znova vzpostaviti revolucionarno

slovensko kulturo; vendar revolucionarno v posebnem pomenu: v tradicionalnem (to Cuderman tudi eksplicite zahteva in priznava). Takšne kulture danes v Sloveniji ne vidijo; zato je njihova prva pripomba — s katero Cuderman svoj spis tudi začne: »Govoriti o kulturi v Sloveniji danes pomeni govoriti o njeni krizi.« In nadaljuje: »Morda niti ne toliko o krizi v provinci, kjer smo marsikje priča živemu kulturnemu snovanju, kot krizi v središču, kjer domujejo osrednje, tako imenovane nacionalne institucije. Te kažejo vedno manj življenja, kvaliteta njihovega dela pada...« Čeprav je Cudermanovo stališče na političnem nivoju različno, recimo od Vidmarjevega, se pravi od stališča prononsiranih slovenskih konservativcev, saj v svojem članku ponavlja ostro analizo povojne slovenske kulturne zgodovine, ki jo je skoraj dobesedno prevzel iz spisov Besedovcev in Perspektivašev, se pravi analizo, v kateri so tako rekoč brez ostanka zavrženi slovenski kulturni delavci, ki so na čelu tedanjih kulturnih ustanov vodili ali pa podpirali tedanjo kulturno politiko (in Vidmar je eden prvih med njimi, današnji slovenski kulturni konservativci pa so skoraj vsi iz njihovih vrst), je nenavado značilno — in, kot bomo videli, nujno — da se ocene »revolucionarjev«⁶ in konservativcev glede stanja v sodobni slovenski kulturi strinjajo. Saj Vidmar ne izpusti nobene priložnosti, da ne bi razložil kriznega položaja današnje slovenske kulture in da ne bi njeno trenutno strukturo srdito zavrnil. Bojim se, da bo približevanje obeh navidez nasprotujočih si struj vsak dan večje: konservativci bojo skušali pozabiti, kaj so delali in pomenili v prvih dveh desetletjih povojne Slovenije, »revolucionarji«⁷ pa jim bojo, da bi napravili z njimi skupno fronto, to odpustili, kolikor seveda ni med današnjimi »revolucionarji«⁸ (recimo v **Prostoru in času**) poleg pristnih tradicionalnih revolucionarjev, kot je predvsem Kocbek, pa tudi Udovič ali Ude, naštevam samo nekatere, tudi najhujših konservativcev — »režimovce«⁹ — takratnega časa, predvsem Vladimirja Kavčiča in Debenjaka. To približevanje je, ponavljam, neogibno, ker obe struji izhajata iz skoraj identične temeljne ideologije, njuni politični akciji pa se ločita le glede na oceno, na kakšen način je mogoče to temeljno ideologijo čim uspešneje realizirati.

Konservativci se pritožujejo približno takole — in ta njihova tožba zveni iz številnih intervjuov, chef d'œuvre pa jim je predlanska promemorija slovenski javnosti, podpisana od prvih imen slovenske tradicionalne kulture, imenovana **Demokracija da, razkroj ne**: slovenska kultura je v krizi; da se reči še več: v krizi je slovenski politični sistem. Večina tistega, za kar smo se borili v enobeju, ni uresničena; ni Solidarnosti, Enakosti, Pravice, ker ni več Vrednot. Z ekonomizacijo — laicizacijo, pluralizacijo — našega družbenega življenja se je dogodil razpad Idej in Idealov, ki so bistvo Človeka in osnova sleherne revolucionarne — in prave človeške — akcije. Vrednote so razpadle tako v splošnem socialnem življenju kot v kulturi: ne vemo več, kdo piše dobro, kdo ne; dobro staro

literaturo, ki je literatura več tisočletij (čeprav gre v bistvu le za malo manj ali malo bolj »fantastični«¹⁰ kritični realizem, za socialni realizem s psihološko vsebino, kakor ga poznamo od Balzaca do Tolstaja, z nekaterimi bolj ali manj svobodnimi korekcijami do Dostojevskega), je zamenjal neodgovoren eksperiment, moda, cinizem, seksualna perverznost, slab okus, amoralnost, pretiran subjektivizem, formalizem, dekorativizem, sploh izguba pristne človeške življenjske moči; pisatelji ne vidijo in ne slikajo več človeka ter družbe, temveč izmišljotine in abstrakcije. Ukvarjajo se s škandali zunajkulturne narave. Vladajoča politika, ki je navsezadnje vendarle izrasla iz enobeja, je kriva, ker v imenu svojega moralnega temelja — Idealov in Vrednot pravega revolucionarnega humanizma — teh boleznih ekscesov ne prepreči, razkroja ne ustavi, razmer v sodobni slovenski kulturi ne uredi, kajti za to nima le dolžnosti, temveč tudi moč; kultura sama je, kot kaže, nima.

V čem se stališče »revolucionarjev«¹¹ loči od teh trditvev? Morda predvsem v dokončni obsodbi političnega vodstva: po prepričanju konservativcev je to v nevarnosti, da potepta Ideale in Vrednote, saj praktično ravna v nasprotju s svojo legitimiteto in ideologijo, po prepričanju »revolucionarjev«¹² pa je takšna izdaja Vrednot-idealov v naravi sleherne etablirane oblasti, torej tudi naše. Oboji izhajajo iz Idealov slovenske tradicije in enobeja, vendar prvi verujejo v možnost — in nujnost — revolucionarne oblasti, se pravi prehoda od Resnice, ki je zmerom Upor, k Resnici, ki je lahko tudi Oblast (Ljudska oblast), drugi pa v to ne verjamejo, prepričani, da je Resnica zmerom samo v kritiki, v opoziciji in da kritična kultura mnogo bolje opravlja službo varovanja Idej-Idealov kot pa državotvorna in družbenokonformna. Tu je brez dvoma razlika med Vidmarjem in Kocbekom, Miškom Kranjcem in Cudermanom, Borom in Gradišnikom. Zelo malo pa se obe smeri med sabo ločita glede ocene današnje slovenske kulturne situacije in še posebej tistega dela slovenske kulturne produkcije, ki je antitradicionalen. Glede tega je vsevedni in naduti Rebula enako dosleden kot vsevedni in naduti Vidmar, zagriženi in strastni Cuderman enako odklonilen kot zagriženi in strastni Potrč (primerjaj samo Potrčev rustikalizem in njegovo založniško politiko glede izvirne slovenske knjige z Rebulovo oceno sodobne slovenske literature — še posebej njegov spis **Slovenski Plutarček in slovenski Nestorček o tekoči poeziji**, **Prostor in čas**, 1969, 11—12, in odkril boš identičnost pogledov). Nekateri »revolucionarji«¹³ gredo celo tako daleč (spet Rebula), da se povsem pridružijo konservativnim (spet Vidmar) zahtevam po neizdajanju toliko in takšne slovenske literature, češ da je škodljiva in nepotrebna. Seveda te zahteve po likvidaciji določenega toka slovenske kulture (tistega, ki dela to kulturo najbrž problematično in krizno) oziroma zahteve po likvidaciji objavljanja te kulture (zahteve po tem, da obstoječe slovenske kulturne institucije preprečijo to objavljanje, to kulturo kot socialno dejstvo

in akcijo) ta hip ne kvalificiram z moralnega vidika, češ glejte jih hinavce, ki propovedujejo Moralo, hkrati pa zahtevajo likvidiranje nečesa živega, temveč jih skušam razumeti: obe morali, leva in desna, ki izhajata iz revolucionarne tradicije, morata vršiti v zahtevi po likvidiranju umetnostne in filozofske avantgarde, če hočeta biti dosledni in zares moralni (če tega ne delata, sta kompromisni), saj jih v to neogibno sili njihovo ideološko izhodišče. Če oboji nezadovoljniji izhajajo iz Idej-Vrednot, kakor jih je formulirala slovenska tradicija (revolucionarna tradicija se loči od konservativne samo v tem, da prva očita vladajočim politikom — in to že stopetdeset let — da ne realizirajo, ne spoštujejo, ne prakticirajo Idej-Vrednot, katere propovedujejo in ki so obema smerema skupne), če potemtakem vedo, kaj je prav in kaj ni, kaj je »bit« in kaj »nič«, kaj je humanistično in kaj nihilistično, in če je svet, kakor je v tradiciji, razdeljen med humanistično in nihilistično, obsojen v boj med obema načeloma, med Dobrim in Zlim, Pravim in Lažnim, če je torej Resnica nujna negacija (likvidacija) Laži, potem je jasno, da je treba Laž in Nečlovečnost (nihilizem in amoralnost) likvidirati; boj za takšno likvidacijo je boj za Resnico in Prav.

Razlika je — zankrat — torej v tem, kdo naj nihilizem pobije in krizo odpravi; čeprav se ta razlika rapidno zmanjšuje: na primer Debenjakov nastop v zadnji številki PiČa zoper **Probleme** in za drugačno financiranje slovenskih revij, sklicujoč se pri tem na moralno in družbeno škodljivost te revije; ta najbolj komični nazovi revolucionar — etablirani revolucionar — najprej ugotavlja, da je prispevek v **Problemih** »socialopatološka prikazen«, da navaja k »sadiščičnemu voyerizmu«, nato pa zaključuje: »In še sebičen pripis. Ko izdajamo že drugi nekompletni letnik PiČa, pa še ta dva smo lahko izdali le z velikimi samoomejitvami in z odpovedmi honorarjem« — torej primerjava lastne morale s tujo nemoralno — »smo prisiljeni gledati k sosedu, ki dobiva za uresničevanje svojega programa« (ta program pa je, kot razodeva celotna Debenjakova analiza prispevka v **Problemih**, vsebovan že v naslovu Debenjakovega članka: **Poskus sadiščičnega voyerizma**, torej amoralen, tak, ki »more v razvitejšem svetu zbuhati le še obrobne škandalčke« in je »del socialne patologije gnijočega sveta«, spet smo torej pri revolucionarnem stališču) »štirikrat tolikšno dotacijo odgovornega družbenega sklada kot mi«; na koga je torej naslovljen Debenjakov spis: samo na kulturnike ali pa tudi na »odgovorni družbeni sklad«, torej na etablirano institucijo, na politično oblast, naj pač napravi red in vnese v slovensko kulturo pravico. Ta naš občutek, ki nas ne sili v moralno ogorčenje nad sosedovim denuncianstvom, temveč v premisljevanje o nesoglasju med »revolucionarno« Idejo in »konservativno«, etablirano, iz Debenjakovih »konservativnih« časov in od vseh »konservativcev« znano prakso, potrjuje še piščevo nadaljnje izvajanje: »Zato bi sklad za pospeševanje založništva ravnal dosledneje, če bi namesto subvencije Prostoru in

času odprl v Ljubljani majhno dvoraničo (s straniščem na primernem mestu)« — gre za aluzijo na »straniščno pozicijo Problemov, ki doživlja že nekaj let najhujše napade ravno s strani »konservativcev« — »se založil s primernimi količinami za zakol« itn., »zbrano občinstvo pa bi vzklikalo: Naj živi potrošniški voyerizem!«; zadnja replika tega navidez ironičnega, v resnici pa povsem resnega, resne in učinkovite namene zasledujočega Debenjakovega spisa spet izhaja iz tradicionalnega pojmovanja revolucionarnosti, ki je v izključujočem se nasprotju z ideologijo in prakso potrošništva, medtem ko je znano, da nekateri sodelavci Problemov in slovenske avantgarde eksplicitno zagovarjajo potrošniško kulturo — posebno Inkret in Jovanovič, glej njegov januarski intervju v **Mladini**. A recimo, da je Debenjakov nastop deloma nesrečni recidive avtorjeve stare prakse, deloma pa prezgodnja in preveč lucidna napoved nove »revolucionarne« prakse, ki nihilizma pač ne bo mogla odpraviti iz slovenske kulture, če ji pri tem ne bo pomagala etablirana politična oblast; ostanimo pri današnji želji »revolucionarjev«, ta pa pravi, da bi morala z nihilizmom in razkrojem obračunati kultura sama. Tako smo prišli spet do Vinka Cudermana.

V obravnavanem esaju piše: »Prava, iz življenja izhajajoča kultura je... zmeraj kritična do etabliranih političnih sistemov; kritičnost vzdržuje konfliktno situacijo, le-te pa so, kakor vemo, eden pomembnih dejavnikov družbenega spreminjanja«. S tem, ko je naša politika poslanstvo kulture vgradila v službo vzdrževanja socialističnega družbenega modela, je, kot rečeno, ravnala kratkovidno, saj je ta model nekako osiromašila in mu vzela pomemben dejavnik spreminjanja oziroma razvoja, kulturo pa je bolj ali manj degradirala. Ker so te težnje politiki nekako imanentne, je stvar kulture, da se jim upre in uveljavi svojo suverenost. Citirana Goričarjeva misel je s stališča politike (družbe kot politike) morda pravilna; Goričar išče tak družbeni model, ki bi bil čim bolj dinamičen in v katerem bi obstajala čim večja možnost primerjanja politične prakse s političnimi ideali, čim večje sodelovanje tvorne, avtonomne javnosti, pred katero mora politika polagati račune o svojem delovanju ipd. Ker v jugoslovanskem političnem sistemu ni dovoljena odkrita politična opozicija buržoazno parlamentarnega tipa (čeprav je na pretek zakrite in delne opozicije samoupravno partijskega in parlamentarnega tipa), iščejo politologi pač tiste socialno institucionalne in gibanjske možnosti, ki so na razpolago. Pri tem so našli — podobno kot Goričar — to možnost v kulturi, posebno še zato, ker je v stalinističnem in destalinizirajočem se obdobju naše povojne politično socialne zgodovine, v pogojih politične vistousmerjenosti, monolitizma, demokratskega centralizma, ideološke enotnosti kot predpogoja politične enotnosti in iz nje izvirajoče hierarhično-štabno-vojaške akcije (tipa piramide) imela ravno kultura vlogo realne politične opozicije oziroma kritike, korekcije, negacije. Jasno je, da se je politika dinamizirala predvsem drugod (od

zunanjepolitičnih razlogov — 1948. leto — do ekonomskih), dejstvo pa je tudi, da se je njena ideološka dinamizacija vršila predvsem znotraj kulture. V pogojih preveč zaprte, enotne, nesvobodne, izjavavske politike in unitaristične ideologije je področje kulture tisto, na katerem je skoraj ali predvsem edino mogoče ta unitarizem razkrajati, ideologijo osvoboditi, producirati različna stališča in predloge, družbeno misel dinamizirati in demokratizirati. Kultura igra tedaj v veliki, včasih celo deloma odločilni meri vlogo politike. Kultura se politizira, a ne le zato, ker tako hoče totalitarna etablirana ideologija (ki jo želi napraviti za golo izjavjavo), temveč, kot smo povedali, tudi in še radikalneje zato, ker nudi zatočišče težnjam razvijajoče se, pluralizirajoče se, notranje konfliktirajoče politike. Vsak kulturnik, ki je dejansko hkrati tudi državljani, civilno bitje, a to svojo državljansko še posebno dobro občuti, ker mu totalitarna ideologija in praksa preprečuje svobodno izražati oziroma otežkočuje svobodno objavljati lastna dela, misli, produkcijo, prihaja neogibno v konflikt z etablirano politiko; da bi bil lahko kulturni proizvajavec, mora biti hkrati politični borec (borec za spremembo totalitarizma v politiko, ki bo njegova dela pustila pri miru, borec za takšno družbo, ki mu bo omogočala čim bolj normalno objavljanje, se pravi takšno, v kateri bojo komunikacijski kanali čim bolj prehodni in čim bolj dostopni produkcijam). V praksi sta se ti dve vlogi zmerom bolj stapljali, saj je kulturnik, da bi ostal kulturnik (se pravi producent kulturnega dela, pisatelj lastnih storitev), moral biti predvsem politik (seveda takšen, ki je bil z etablirano politiko, z njeno konkretno prakso v sporu: kritičen). Stapljanje je bilo zgodovinsko, realno nujno. In če pogledamo zgodovino povojnih sporov med kulturo in politiko, bomo videli, da so se iz kulturnih spreminjal v politične: najprej spor okrog Vitomila Zupana in njegovega **Jurija Trajbasa**, potem okrog Kocbeka in njegovega **Strahu in poguma**; **Beseda** je bila likvidirana zaradi Kovačičevega romana, kar pa je celotno generacijo, imenovano »kritična«, politiziralo; **Perspektive** so morale zaiti v političen spor, čeprav so se same pri sebi vsa štiri leta svojega izhajanja hote in krčevito trudile, da ne bi zašle v politiko; itn. Političen spor je bil zato zmerom predvsem spor za svobodo misli oziroma objavljanja. Kolikor ovira svobodi odpade oziroma kolikor se zmanjša (do konca ne odpade nikdar), toliko manjši je tudi spor. In ko je po letu 1966 politika dejansko — v praksi — začela prenehavati z ideološkim totalitarizmom na področju kulture (kar je povezano s tistim, kar imenuje Vlado Vodopivec »že nekaj let trajajoči ideološki kolaps« naše družbe), se je moral začeti spreminjati tudi njen odnos s kulturnimi delavci. Ti niso morali postajati v odločilni meri politiki — politični kritiki — temveč so se lahko bolj posvečali svojemu primarnemu delu: kulturni produkciji; pri tem so se začeli za politiko tudi manj zanimati.

Tako je storila v glavnem celotna perspektivaška kulturna skupina, ki je

v prejšnjih letih najostreje in najradikalneje konfliktirala s politiko. Niso pa tako storili nekateri drugi slovenski kulturni delavci, v glavnem tisti, ki so se v zadnjem obdobju izhajanja Perspektiv — v letu 1963 in 1964 — pridružili perspektivaški fronti, objavljali med drugim v *Sodobnosti*, s katero pa so bile Perspektive ves čas razen teh zadnjih dveh let v skrajno ostrem konfliktu (in ne slučajno). Politično kritična in bojna fronta leta 1964 je združevala različne elemente, predvsem omenjeni dve skupini: perspektivaše (njihovo jedro in njihov drugi val: mlajša generacija, ki je v Perspektivah ravno 1964. leta začela svojo pot) in starejše, levičarske predvojno medvojnne kulturnike katoliške in svobodomiselnosti smeri; sam konflikt, v katerem se je slovenska kultura znašla, konflikt med pravico kulturnih proizvajalcev do lastnega dela in plasiranja svojih izdelkov, in etablirano, vladajočo politiko, ki si je lastila državno kontrolo, cenzuro, oblast nad temi izdelki oz. njihovim plasmanom, je skril temeljno različnost obeh kritično fronto ustvarjajočih podskupin. Brž ko se je politika začela odpovedovati svojemu totalitarnemu tutorstvu, pa so se razlike pokazale — in so se morale pokazati. Namreč: levičarska — »enobejevska« — podskupina starejših kulturnikov je imela drugačno temeljno ideologijo. Izhajala je iz slovenske revolucionarne tradicije, ki je zahtevala Sintezo med kulturo, politiko, družbo in ekonomijo; oziroma ki se je celo borila za takšno družbo, v kateri bosta ekonomija in politika sredstvi človekovega Pravega življenja, to Pravo življenje pa se bo kazalo v Kulturi oz. v prenosu kulturnih Idealov-Idej-Vrednot v praktično življenje (šlo je torej za sekularizacijo, kulturizacijo konservativnega, religioznega modela, v katerem morajo družbo obvladati cerkveno-božja Načela oz. v katerem se morajo vsi prevzgojiti ravno po teh Načelih; iz religiozno-cerkvene vzgoje se je prišlo h kulturni). Ti kulturniki so pojmovali enobe kot zadnji in najvišji, najradikalnejši in najuspešnejši boj za takšno realizacijo Pravega (Vrednot...) nad nepravim oz. delnim, sekundarnim, instrumentalnim (ekonomijo, politiko). Pravega človekovega življenja niso videli v svobodno-neogibni (to je takšni, ki se s svojo predpostavko in prakso svobode vpišuje v nesvobodo, v materijo, v zgodovino, v strukture in sisteme) produkciji lastnega življenja, ki ni realizacija predeksistentnih Idealov-Idej-Vrednot, temveč je svobodno, se pravi, da se ne ravna po že vnaprej, po Biti ali Logosu ali Bogu ali Resnici determiniranih Načelih, temveč je nevezano, »novo«, zgolj na praksi oz. nepredvidenih mutacijah temelječe samoproduciranje; videli so ga ravno v realizaciji že znanih Idealov. S tem, da se je politika umaknila iz kulturne sfere kot diktator in se posvetila predvsem ekonomskim problemom, še ni naredila, po mnenju teh kulturnikov, nič bistveno pozitivnega, morda je celo še bolj kriva. Prej je nasiljevala vsaj v imenu Idealov, ki jih je bodisi narobe razumela, bodisi preozko interpretirala in jih deformirala, zdaj pa se je, kot kaže njena praksa, tem Idealom dejansko kar od-

povedala in začela ravnati tako, kot da je ekonomija človekovo bistvo, kultura pa nevažna okrasek. Zapadla je torej, po sodbi te levo »revolucionarne« kulturniške struje, reifikaciji in alienaciji sodobne, v bistvu buržoazne in razredne industrijske družbe. Z umikom iz sfere kulture je dopustila razcvet razkroja in nihilizma (nihilizem pa ne pomeni nič drugega kot nespoštovanje, neupoštevovanje, nerealiziranje teh predeksistentnih Vrednot: iskanje takšnih možnosti človeškega življenja, v katerih ne bi bilo življenje samo realizacija Idej, temveč produkcija, zato pa tudi »svobodno« spreminjanje idej, torej materialistično, imanentistično, vse transcendence presegaajoče konkretno razumsko-čutno življenje). Ker je etablirana politika sama bodisi nasilje nad kulturo oz. življenjem, Resnico ali pa pilatovsko spiranje rok nad usodo Kulture oz. Resnice, bi morala fazi umika etablirane politike iz območja kulture slediti faza agresivne, totalizirajoče, socializirajoče kulture, ki bi zapolnila položaje, s katerih se je politika umaknila, in nadomestila prejšnjo — lažno, pomanjkljivo človeško — politično akcijo s pravo: s kulturno. Ker perspektivaška kulturna skupina, ki ni temeljila na teh slovenskih tradicionalnih revolucionarnih in vrednostnih Načelih (to brez težav pokaže analiza njenih literarnih in esejističnih tekstov od Besede do Perspektiv: vsa kritika slovenskega sentimentalnega humanizma, kulturništa in kulturniškega humanizma, idealizma, eshatologizma, teorija o samouresničevanju itn. — med temi teksti ter slovensko levo »humanistično« inteligenco divja boj že od začetka Besede, od Kosovih radikalnih spodbijanij te inteligence, na katera so odgovarjali Kalan, Štih in drugi, pa do mojih obračunavanj z ideologijo *Sodobnosti* in Naših razgledov v Perspektivah), ni šla po tej poti, je že takoj po letu 1966 nastala med njo in omejeno humanistično inteligenco razpoka; ta se je zmerom bolj poglobljala in v zadnjem času poglobila v očiten spor. Kot sem že večkrat analiziral, se je klasična perspektivaška skupina, predvsem pa mlajši perspektivaški rod posvetil analizi ravno teh slovenskih tradicionalno revolucionarnih izhodišč, te k Sintezi oz. vladavini Kulture in Humanističnih idealov stremeče socialno-politično-kulturne akcije (ki smo jo imenovali aktivizem), obrnil se je k problematiziranju celotne slovenske ideološke — in s tem tudi zgodovinske — tradicije, ker je odkril, tako na osnovi svoje prejšnje prakse in ideologije kot na osnovi novih izkušenj ravno v militantnem konfliktu leta 1964 z etablirano politiko in v situaciji po njem, da je slepo bojovniško nadaljevanje tradicionalnega slovenskega revolucionarnega konflikta s sleherno etablirano politiko, ekonomijo in realiteto kot tako (v imenu nerealiziranih, a resničnejših Idealov-Vrednot) temeljno problematično. Odrekel se je pojmovanju, da je kultura v bistvu politika realiziranja Idealov-Vrednot, s tem pa se je odpovedal zapovedi in dolžnosti, da mora kultura tudi praktično, v družbi, politično realizirati te Vrednote, ker jih (ali v primeru konservativcev: če jih) politika ne more. Odrekel se je (absol-

lutizirani) kulturni politiki in se zapisal kulturni produkciji. Odrekel se je primatu kulturniškega kritiziranja politike in se posvetil filozofski, literarni, esejistični analizi slovenske ideologije, tiste, ki je tako etablirani politiki kot levičarskim kulturnikom skupna. Hkrati pa se je zavzel za produciranje novega, dozdej še neeksistentnega človeškega sveta, ki je že zunaj slovenske tradicionalne ideologije (zunaj odnosa: prava, a idealna in v danih, zapisanih nazorih obstoječa stvarnost — lažna, nečloveška, v ekonomiji in politiki dana, materialna, skušnja stvarnost); odtod njegova produkcija, ki je izrazito netradicionalna, v odločilni meri čutna, neidealistična, usmerjena k telesno-čutni skušnji (odtoda obsodbe s strani tradicionalistov, da gre za amoralni panseksualizem, za perverzno erotomanstvo, za svet brez načel, idealov, vrednot), k sodobnemu človeku, ki svoje — v osnovi napačne, izforsirane, idealistične, »avtentično« krščanske, ekskluzivne — dileme med potrošnjo in produkcijo ne more reševati z idealistično askezo, z odpovedjo tako imenovani nepotrebni, umetni potrošnji, utemeljeni na neresničnih človeških potrebah, z negacijo materialistično telesne potrošnje, a v imenu idealne, kulturne, moralne produkcije, ki je v resnici le potrošnja predeksistentnega, danega Logosa (človeške narave), temveč samo s pristajanjem na materialno potrošnjo, a z afirmacijo najrazličnejših oblik imanentne človeške produkcije (v katero je ta materialno-materialistična proizvodnja-potrošnja vključena in jo hkrati sama vključuje).

(Se bo nadaljevalo)

UVOD V REQUIEM ZA LJUBIM GANIME DOM ivan mrak

Brez datuma!

Sinoči, kdaj je bil ta sinoči? Ne vem. Je bilo pred desetimi ali tridesetimi leti? Morda včeraj?

Mar nisem graditelj najbolj zanosne in najbolj zamotane, najbolj občutljive ljubezenske vesoljske rakete. Nisem Daljevih ugotovitev o gradnji ljubezenskega raketnega čudeža mladenič v svojo Obločnico zaobjel? Tam je zaobsežen in izpovedan moj življenjski Credo. Iz teh šap, iz te določenosti in usenjenosti se nisem hotel niti se ne menim svoj živi dan izkopati.

23. I. 1971

— ni nekdo danes umoval o smislu in nesmislu golobov? Kako ostro zna razločevati med koristnimi in škodljivimi. Med prve šteje golobe-pismošose in takšne, ki jih umni gospodarji vzrejajo za zakol, med zavržene pa tiste tam v Zvezdi, ki so podhranjeni, bolni

in bacilonosni in za katere skrbeti je nesmisel. Malone da ni rekel, da je to protidružbeno in zavrgljivo.

16. I. 1971

Sivček skače tu naokrog, za menoj malo prijetni prehlad. Kolikero zaves vročica razpihne spred tebe. Iznenada ti je svet čisto drugačen. Kjer so bile razpoke, odkoder je predte zeval prepad, kar se je zdelo nepremostljivo — vse se ti zazdi uravnano in zaokroženo; svet pred teboj je spet celovit.

Eros in Bios sta se ujela v antično-helenski sosklad. Ko da ni več nevarnosti da razpadeš, da se za svojo lastno podobo po kosih loviš.

Ni strahu, da takrat ko ležeš, ne veš, kako se boš v nov dan vkup zlovil, kako se boš dovolj urno na noge postavil.

23. I. 1971

— znova sem se spogledal s Sokratovo trditvijo, — da to ve, da ničesar ne ve —. Kajkrat se mi je zazdela neodkritosrčno ponižna. Pravkar sem se zavestil, da je živel med ljudmi, ki so vedeli vse. Bi mogli zdržati, če bi ne vedeli vsega? Človekova korist, tista na dlani je bila merilo njihove vsevednosti. Hitler je v imenu boljše, čistejše rase — —.

V Delu poročajo o Žigonovi ekshibiciji na temo Shakespearjevega Hamleta. Ubogi Shakespeare, stoletja je moral čakati, da mu je segel pod pazduho — —, kdo pa? Okrog leta 1935 je Gerhardt Hauptmann skušal družbeno nekoristnostnega, slabokrvnega, v neko onstransko pravičnost zagledanega, s pederastijo (obteženega?) danskega princa aktivizirati v polnokrvnega nacista. Komu na voljo potegavščina srbskega glumca Steva Žigona?

27. I. 1971

Samozadovoljujoč se naj rešujemo sebe, svet?

Vas nisem srečal sinoči? Niste šli objokovat morilca Sharon Tateove? Vi, z nogami navzgor zamaknjeni liturgi? Kar prevlecite s svojimi čari planet! Se ne grizete v lastni rep?

27.—28. I. 1971

Spet ena noč. Kdo mi krade sen? Lahko bi sam pred seboj zaigral na strune ponosa; kaj mi ponos, če ga na slednji korak preigrava zanos?

28. I. 1971

O, Izar, mar nisi želel vsak temeljni kamen široma Pariza ob-urinerati? Ta najosebnejša posvetitev krajev (kot si to imenoval), to prostorsko polaščanje? Tisti, ki se stiskajo v svojo namišljeno in od vsepovsod izcužano civilizacijsko naštuljenost — kako naj doumejo hippijevske krče, ko se iz oklepov privajenosti vzviija slednja nanovo vzrasla generacija posebič?

In vendar, ta, oni, stoti, tisoči? Ta ali oni, ki je še včeraj zanosno kljubujoč, vzmahnenih kril, korakal v daljnji cilj strmo zazrt —. Se ni pravkar splazil zgrbljeno mimo tebe?

27. I. 1971

Jutro me je že vdručil postavilo na noge.

Zdaj pa zares, zdaj pa čisto zares.

No in tako zdrkneš v budno zavest.

Kdaj sem bolj navzoč, samemu sbeji preglednejši, buden ali speč? Krmežljiv dan? Ni na meni, da ga razsvetlim?

Dnevi; včeraj, danes, jutri? Se ne spletajo v rožnivenec naših življenj? Rožnivenec spleten iz anti-ritma Nietzschejevih splovov?

Ni Assiški na podoben način izgo-reval? Sem že spet na sledu preteklih dni? Se me ne dotika spomin na nek pariški potep? Tema je še, skozi rozete Notre-damske katedrale se kresniči prvi jutranji svit. Izza glavnega oltarja vijolinski spev iz deških grl. Mar nisem presunjen pri stebri obslonel? Sicer pa, žive duše nikjer. Iz polteme ves mnogoobrazni splet v kamnito simfonijo ujet!

Jaz, ubogi heretik.

Ne vztrepetam objemajoč s pogledom, z dotikom rok; s telesom vslo-njen v ta krhki stebrič?

Ni bila to moja obločniška molitev, s katero sem se dvajsetletnik z Notredamsko katedralo poistoistil?

30. I. 1971

Seksualne revolucije mojih ljubih sodobnikov! Beg pred bogom Erosom, pred njegovimi zahtevami! Neizprosen tirjavec je ta bog. Odkod se je skotil, kdo ga je zaplodil?

Je strast, ki ni vezana na npravstveno silo Erosa sploh še strast? Mar se sodobnik ne razobličuje vsebolj v prigradnosti in si samolaje strast?

Prigodništvo je plehek dolčas, strast pa povzročuje trpljenje in lepoto in svet. Mar ni erotična strast buditelj in razcvet naših sicer polspečih duhovnih sil?

Mar nista duhovičenje in kvanta posledica prigodništva?

Erotična strast je pogoj za duhovno budnost človeštva. Mar nismo brez te vseobvezujočnosti na duhovno omrtvičenost obsojeni plevel?

Sporočilo Janeza Krstnika; mi ga ni na pomlad pel kos na sosedovi strehi? Kdaj je že to bilo?

Spomin na Golnik?

Kos in Janez Krstnik in jaz v bolečino potopljen; petnajst let je preteklo od tistihmal.

— tista hišica z belolaso gospo in pudlom Pikijem (vse tako malo v breg zagrbljeno!) —

in tisti osliček, ki v spremstvu otrok in psa Azorja in domače muce, dan na dan, takole proti večeru pricinglja tja doli do sanatorija.

Dr. Tomaž Furlan, ravnatelj Golnika; kdaj sva se srečala poslednjič? V šok sobici vendar, ko si zgrbljen, izsušen, ves rumen pričakal poslednji milostni udarec. Kolikere si do vrat božjega usmiljenja pospremil. Zdaj si ti na pragu obneme! Začudeno vprašujoč, pa spet ves iskrič; kaj je za temi vrati? Mi boš ti, Ivan, odgovoril?

Usmiljenje, gospod Tomaž.

Od prvega srečanja s teboj do postovitvenega stiska rok; kakšen bežen čas. Kaj vse je bilo sežeto v ta nekajletni hip. Se mi nisi neenkrat zazdel kot vekovita Nemesis. (Me ni kajkrat bolešno prevzemala misel, da si bio-

fizično neumrljiv? prosto po Marku Svabiču.)

Kje za menoj tista pravljica, ki se je dokončno zavozljala na Golniku. Ne pokopavamo pravljic dan na dan? Niso naša življenja legendarna pokopališča pravljic?

Naše življenje; mar ni to naša moč, da se poženemo vedno vnovič novo pravljico zasanjati? Gorje nam, če smo pokončevalci lastnih pravljic.

Mar ni le smrti dovoljeno po nas zamišljenih pravljic zaključevati? Smrt, ki nam nevidna sloni nekje odozad, ki nemo prisluškuje razpletu naših usod, ki včas ali vnečas udari in zaključiš naš življenjski privid.

6. II. 1971

Ko sem sinoči razmišljal o svoji življenjski pravljici, o svojem čudovitem ljubljencu, o Karli, me je prešinilo ko le kdaj, da je resnična ljubezen nad in izven spola, preko starostnih razlik in podobnega.

14. februar 1957

Včeraj me je čakala dr. Černetova na hodniku, ko sem malo pred šesto stopil iz Karline sobice. Brez besede s kretjno me je povabila za seboj. Samogibno, ko na smrt obsojeni sem ji sledil.

Točno sem vedel, zakaj.

Kdaj že vem za obsodbo, dasiravno je nihče ni glasno izrekel. Raz sten jo razbiram, iz načina, kako strežnice podajajo Karli zdaj to, zdaj ono. Sam krasim njeno sobico dan na dan z rožami. Vedno iznova trepetajoč stopam po stopnicah, po hodniku, vsakokrat vnovič plašno potrkam; šele ko zaslišim Karlin slabotni glas, se oddahnem. Bolestna sreča, ki me prevzema, ko vstopam, jo zagledam —. Vsakokrat vnovič.

In zdaj?

Kako bo poslej z menoj?

Se mi ne sanja noč na noč o neznanih templjih? Nisem iskal v njih neke neznanke liturgije?

Niso ta moja sanjska popotovanja potekala v čudno sladki opojnosti?

Mar v sanjah kot bdeč ne vem, kakor hitro prestopim sanjajoč prag templja, kjer bodo peli Requiem — —.

Pravkar sem obstal v ordinacijski sobi gospe primarij. Na njeno nemo povabilo samogibno sedem kot sem ji samogibno sledil. Ona pa materinsko, v čudni zadregi, ne vedoč, kako in kaj bi — —.

Vem, vse vem, kar mi hočete povedati. Toda ne govorite, zdaj ne, zdaj še ne! — to neizgovorjeno je v hipu razbrala iz mojih oči.

Ničesar ne veste, — je trdo odbila.

Zdržnil sem se. Zazrla se je nekam proč, da bi bila kolikor mogoče brezosebna.

Ničesar ne veste. Ze več ko mesec se dnevno vozite na Golnik in niti z besedo ne poprašate, kako je z vašo gospo.

V tem je bilo čutiti rahlo užaljenost; kakor da omalovažujem in preziram njihovo skrb. Nikakor ni mogla doumeti mojega strahu pred usodno besedo.

Vem; sem izdaval.

Veste? Ničesar ne veste, sicer se ne bi —.

Začudeno jo pogledam; mar ne razume, da se vprav zato smejeva, mo-

drujeva, se spominjava, načrtujeva? Vprav zato, nalašč, vsemu nakljubi! Da slednji dan gradiva nov obrambni zid. Da je ljubezen nikdar dograjni stolp, da hitiva na vse pretege vse dosedaj zamujeno postoriti, da se nama neizrekljivo mudi, da čutiva odvespovsod grožnjo, nek neodložljiv naklep. Da se morava dosita, do neskončnosti drug drugega nagledati! Da občutevava vedno nanovo odkrite lepote; kar si pomeniva, se v nobeno besedo ne da ujeti! Da so vse moje sile, moja misel, moje čustvo, moj nagon, moja duša; vse je vpreženo v en cilj: Zvezati jo, privezati, vkleniti, ne jo iz rok izpustiti. Mar nisem Siegfried, ki se izpostavljam neznanški pošasti nakljub?

Ce bi se ta hip ne občutil Siegfrieda, bi zdravnica ne mogla izreči usodno-brežosebno:

Pripravite se, v nekaj dneh bo vaša gospa umrla.

Hipoma nobene more več, nič več ji samogibno ne sledim:

Zdaj še ne bo umrla, zdaj še ne. Še celo večnost dni, tednov — je pred nama, je najinih!

Z usmiljenim začudenjem se je zarzla v me, nič več ne skuša strmeti v prazno. Niti roke mi ne izmakne.

Že sem zdiral je ordinacije, že sem pri Karli.

Široko odprte oči:

Te je zdravnica čakala pred vrati? Ti je povedala, da umiram, ne?

Ta hip se niti ne vprašam; kako, po kakšni neznanški poti jo obvešča njen vidoviti čut. V meni je siegfriedska gotovost bolešno srečnih dni, ki so še pred nama.

Kaj še, rekla mi je, da zate ni nevarnosti, da sem pravi trap, da bom še zbolel, ko se toliko ženem. Da bi bilo kar prav, če se kak dan odpočijem.

To ti je rekla? Zares?

(Prekinjeno.)

Zapis iz l. 1959

Se nisem tistikrat vseh zdravnikov izogibal ter jih obenem nadaleč vljudo pozdravljaj? Nisem videval nekoga dnevno na golniškem avtobusu, o katerem sem domneval, da je zdravnik. Pričel sem ga vneto pozdravljati. Ko sem se po mučnem dnevu zatekel v Opero, sem neznanca zasledil na stopnišču. Ogovoril sem ga. Plen krive domneve, sem si slednjo njegovo besedo preuredil v smislu usodnega dogajanja na Golniku. Drug mimo drugega sva govorila. Neznanec pa je ostajal zame še mesece eden tistih usodnih mož, ki so lebdeli kot Chagalovi angeli nad njenim tu-bitjem, tam bitjem.

Jutri res nisem romal na Golnik, ampak šele pojutrišnjem. Ko se zazrem v ta od bolečin izklesani obraz, toliko da se od trpeče sreče na nogah obdržim.

Saj zdravnica ne ve nič. Dan brez tebe je izgubljen. Bogve, koliko dni še? — To je izrekla Karla glasno, kot da je moja muko prebrala.

In tako sem se v nekakšni nameščniški omami dan na dan, teden za tednom, mesec za mesecem opotekal na Golnik.

Tista gorenjska stran, ki se dnevno s filmsko naglico vijuga mimo mene, se čedalje bolj praviljiči. Gledam, a ko da ne gledam s svojimi očmi. Kakor da skozi vročičnost njenih oči stekleni vse okrog mene.

(Nekje na dnu ko da trepečem, da ne odpadejo ti lističi.)

Kadarkoli sem prestopil prag njene sobice, se je smehljajoč z neskončno težavo zaobrnila k meni.

7. II. 1971

Kako se odziva detektor za odkrivanje laži na čutno-čustvene vzgibe rastlin. Kako jih prinaša v našo zavest. Kako rastline boli celo tisto, kar preti ali se zgodi ne le njim marveč rasti poleg njih. Mar nam ne potrjuje znanost, kar pesniki že od pamtivekov vidovito vemo?

Zapis iz l. 1958

Kako čudno jasno je planila v mojo zavest v dneh Karlina umiranja bit živali, dreves, rastlin. Kaj mi niso skozi

svojo pravilčno osteklenelost izpričavali svoje duhovne navzočnosti? Vedno iznova so se me tuje dotikale zgodbe podeželskih župnikov in učiteljev. Tistih, ki so bodisi pri taroku bodisi v gostilni iskali izgubljeno vsepovezanost. Ki kljub svoji učenosti niso znali prisluhniti utripom vsenavzoče zavestnosti. Kaj nisem modroval, da se vseprisotna duhovna vzgibanost prične trgati vprav tam, kjer se zažre v zemljino skorjo asfalt?

Je res v asfalt in beton vkleščeni sodobnik za čudež vsenavzoče zavestnosti oropan? Kje, zakaj postaja plen iz samega sebe izsesane, v samega sebe vpognjene zatrtosti?

Si človek prokletstva izpahnenosti od vsenavzočevanja ne nalaga (kjerkoli se že potika, karkoli že počenja!) vedno sam?

14. avgust 1957

Ko sem stopil danes na golniška tla me je pozdravil Azor. Pozdravil? Samo tako od strani me je premeril.

Res teče že deveti mesec, odkar sem jo pripeljal v sanatorij?

Ga vidiš, direktorja, Azor?

Tisoč tuberkuloznih, pa zdravniki, pa strežniki in strežnice, pa kuharji, osebeje v pralnicah in drugih delavnicah itd. Je direktor res tako radostno samozavesten, kot se razkazuje?

Odkod črpa neusahljivo moč in zavest? Z gospo primarij iz Karlina oddelka se je srečal. Kako ga doktorica nekako nezaupljivo opazuje. Je dogledala in doumela, da ga je en sam obupen krč?

Azor, Azor, že spet si ves povaljan in umazan. Le kje si se potepal? Niti toliko ti nisem, da bi me poštono obljajal. Si že vajej podobnih patronov, ki se opotekajo tod okrog? Kar zarenči; sit sem jih, sit!

Kaj se mudim tod; me ne pričakuje trepetaje moj nežni Ganimed?

Kako sem se včeraj, (preden sem se zavlekel v avtobus) zastrmel v Karlin obraz! Ona pa niti za hip ne izmakne od mene svojega žarečega pogleda. Saj sem živo ogledalo, ki jo odzrcalja kot bi jo ne mogel noben, pa če še tako tenko brušen predmet. In predvčerašnjim; pogled na njeno golo telo; kot iz starodavne grobnice iztrgan z janjarjem prevlečen skelet.

Azor, jaz, da bi kdaj tebe izdal? Se ne pomudim vsak dan znova pri tebi? Sem se ta mesec kdaj pozabil razgovoriti s teboj? Kaj me tako pisano ogleduješ? Saj bi se vendar tako rad spoprijaznil z menoj. Zamalo se ti zdi, vem. Te ni še predvčerašnjim božal in se ti sladkal en takšenle človeški potegon. Ti ni dan na dan svoja nora upanja šepetal? Kaj se ti ne primerja vedno iznova, da neko jutro zdrvi mimo tebe ko poblaznel? Če bi ti ne vem kako lajal in se mu milil; te ne bi en takle izdajalsko prezrl. Jutro zatem ga kratkomalo ni več na izpregled. Z njim in podobnimi res ne kaže prijateljovati. Toda z menoj; z menoj; kako bo z nama? Rajši ne sprašuj. Ne zaziraj se vame. Azor! Azor!

15. avgust 1957

Umira — je dejal. Ko da bi ne vedel sam. Se ji nisem pričel bedasto nasmihati?

PET VPRAŠA NJ JEANU — LOUISU SCHE FERJU O »SCENOGR AFIJI NEKE SLIKE«

Les Lettres Françaises: V naslovu govorite o »scenografiji neke slike«, pa se vprašujemo, za kakšno mizansceno pravzaprav gre. Lahko si seveda zamisljamo sliko kot nekakšen spektakel, a ne zdi se nam verjetno, da je to tisto, kar si vi predstavljate s »scenografijo«. Morda bo torej najbolje, da že kar takoj nekoliko podrobneje opredelite ta izraz.

Jean-Louis Schefer: Prva sistematska uporaba izraza scenografija ne sodi v zgodovino umetnosti niti h gledališču. Najdemo jo pri Vitruviju kot izposojeno od grških arhitektov; ta izraz označuje, v primeri z ichnografijo in ortografijo, reprezentacijo kakega poslopa v perspektivi s pomočjo uporabe ravnila in šestila in pomeni — v arhitekturnem načrtu — dodatek perspektive planu in višini. Slednjič se pri Paladiju in z Vitruvijem ponovnim odkritjem okrog leta 1500 uporaba izraza omeji na gledališke skice, v čemer je podčrtana neka vrsta etimološke usedline. Naslov knjige se torej obrača predvsem k tema dvema pomenoma. Zato ga lahko beremo takole: slika sama zase ni teater, če pa je [slika] mizanscena neke reprezentacije, potem so učinku reprezentacije v svoji mnogoternosti tisti, ki »berejo« sliko. Ko premeščamo v tem teatralnem prostoru v njem odigravajoče se tekste, zapisujemo njegovo sceno in spremljamo zgodovinske nastope kakšne drame, ki nima ne avtorja ne kakega poslednjega teksta. Ta knjiga ob kakšni sliki, nadalje, bržkone ni nič drugega kot račun tekstualnih premestitev, ki odločajo o reprezentacijskem označujočem. Scenografija: mizanscena slike, upravljana po vseh možnih vrstah branja, mizanscena, ki je v tesni zvezi s perspektivnim namenom slike /z njenim načrtom/, z nekim projektom /kajti slikovno označujoče ni »vezano« v celoti s figuracijo — in torej, kakor v našem primeru, tudi ni »čisto« slikovno/, ki se dopolni šele s tistimi tekstualnimi bloki, v katerih se premešča — v obliki neke zabrisane mreže (Vitruvij/Thomas More/Machiavelli/naši »opisi«/druge slike itd.). V tem smislu scenografija pomeni tudi teorijo premestitev, katerih celota /sistem/ producira njeno sceno /sliko/: se pravi, da se slika »odpira« v nekem epistemološkem prostoru in da sama zase /t. j. z igro figurativnih elementov/ ne more zapolniti označujočega; le-to ji pripada samo v razlastitvi, s katero igra in v kateri zagotavlja svojo reprezentacijo. Drugače

povedano, kadar beremo, beremo vselej le scenografijo, katere slika je obenem garant /pravzaprav je »definirana« kot sistem formalnih prisil/ in primer /je tudi naslov neke resnične fikcije svoje figurativne avtonomije/: slika se — kot reprezentativni sistem — konstituira kot garant /t. j. avtor, auctor/ in lastnik nekega označujočega, ki ji ne pripada. Scenografija mora zato pisati ekonomijo te izposoje in te prisvojitve označujočega: in ta ekonomija je — po ideologiji renesanse, ideologiji perspektive kot pravega »odrekanja« svoji zgodovini — teatralna; ne ker bi reprezentacijo vnovič pritegovali v igro kakega konstituiranega smisla /narobe od ikonološke interpretacije/, temveč zato, ker signifikacija najde svoj tekst v trenutku, ko je vsaka od figur /katerih ni mogoče pošiljati druge na drugo/ tako rekoč ime vseh drugih; teater vedno znova odigrava neko izvorno sceno, ki se neprestano premešča proti nečemu, kar se v njej izgublja in kar je ne/od/igrani izvor označujočega. Slika in signifikacija, scenografija, se vpišuje na isto ideološko ozadje /klasični »dekor«/: označujoče /ki je konstantni predmet tega vnovičnega pisanja figuracije/ se konstruira kot iskanje svojega izvora, in to na neki demultiplirani sceni, katere ponavljanje se ne dogaja ob referensu /to, kar figure designirajo, ne more odločati o označujočem/, temveč ob označenih, ki tvorijo predmet reprezentacije. V tem teatru /knjiga/ /slika v njuni prostornini/ se predstava odigrava vselej samo v svojih ponovitvah; scena je tako »enumerirana«. Njena prihodnost /naša branja/ je vedno že /od/igrana kot predhodnost tistega, kar se v njej reprezentira.

Naj povzamemo: vse to pomeni, kot okvir neke analize, da nikoli ne pridemo do kakega totalnega plana slike /ni nekega smisla/. Če si priključimo v spomin, kako Michel Serres začenja svojo analizo Leibniza, potem gre tudi tu za »problem sistematizma velikega števila možnih sistemov«, v nemožnosti, da bi dospeli do končnega ichnografskega plana.

L. F.: Za zgled ste vzeli sliko Parisa Bordoneja »Partija šaha«. Kakšno funkcijo ima ta slika v vaši izbiri?

J.-L. Schefer: Na to vprašanje lahko odgovorim samo anekdotično; seveda gre za tvegano izbiro in upravičujem jo s tem, da predstavlja okvir nekega dela: je obenem posvetilo in tekst, votek in nit, platno. Potem ko smo šele »zasnovali« neko vnovično pisanje slike /se pravi, da je že /za/pisana zunaj same sebe, in to zapisana kot smrt teksta, ki je bil pred njo in ki je ona njegov eksemplarični preostanek/, smo hoteli pogledati, kakšna je v mizansceni tega branja-pisanja /elegantno substitutivna/ ekonomija reprezentacije. Zato je izbira prišla na sliko, za katero smo mogli pokazati, kako je zajeta, kako je konstruirana v tej ideologiji reprezentacije — ki je istovetna z ideologijo perspektive. Ta bordonejeva »partija šaha« je eksemplarična tudi po svoji očitni indeterminaciji: njen »siž« je tako prvi plan /šahovnica in obe osebi/ kot ozadje /t. j. celotna perspektivna ploskev, na katero sta postavljeni obe osebi kot »zakrivajoči«, siže pa

je še /in predvsem/ sistem delitve /desno-levo, plan-globina/, ki »razgibava« figure, po sekvencah, v katere se uvrščajo, tako v njihovi funkciji kot v njihovi denominaciji. Te retorične karakteristike premeščajo vse referencialne sisteme /konstrukcijo v perspektivi, igro proporcij, vitruvijski teater, itd./, retorični sistem sam je nestabilen, premešča ga neko drugo branje. Vsaka zaključena celota determinacij sama zase kodificira nek zastoj označujočega — kot »povratek figurativni praznini«, kot ne-konstitucijo znaka, njegov opaženi preostanek. Na podlagi te artikulacije je mogoče zaslučiti, kaj vse determinira medsebojna igra različnih delov slike in njenega osrednjega elementa, njihove anticipacije, v odnosu do vitruvijske dediščine, do obravnavanja perspektive, naslednikov, »vplivov«, »scitativov«, ki v »nastopih« te slike definirajo njene sekvence in celotno njeno sceno.

L. F.: Ta zgodovinska raziskava pa, kakor kaže, ni cilj vaše knjige. Takšna raziskava je sicer možna, a vi ste se v bistvu lotili nečesa popolnoma različnega.

J.-L. Schefer: In vendarle je izbira /oziroma prvo branje/ najprej zgodovinska: to je branje neke slike v »maniristični« perspektivi /in to sliko bi lahko karakteriziral kot neko vrsto kataloga beneškega slikarstva/, ki torej že takoj zastavlja semiotičen problem. Znano je, da je perspektiva v tesni zvezi z reprezentativno ekonomijo, z nekim sistemom, ki vzpostavlja učinke odnosov med figurami, z destrukcijo ozadja /z destrukcijo prejšnjega sistema razplastenja in pregrajevanja/, ki je samo še solicitacija točke, luknje, v katero se figura razrešuje in iz katere mora kltiti ter po neki optični shemi konstruirati svoj izvor. Zgodovinsko branje gre torej pred sistematsko konstrukcijo in reprezentativna ideologija istočasno zahteva še to, da je njen splošni tekst vzpostavljen na odrekanju od zgodovine, da ga je torej mogoče konstituirati v relativni avtonomiji od zgodovinskega polja, v katerem je proizveden. Zavzemanje za figuro nikoli ne pomeni iskanja njenega izvora ali pogojev njene elaboracije; ravno to dvoje reprezentacija razblinja, zavzemajoč se za nek po njej vzpostav-

ljen »smisel«. Figura se torej daje kot prava zaustavitev zgodovine pri interpretaciji. Reprezentativna ideologija in njena ekonomija sta eno in isto: tisto, kar se odigrava v nekem korpusu figur, je neka izvorna scena, ki stoji na mestu zgodovine. S tega nivoja torej, na katerem se odigrava kot prisvojitve svojega znaka, slika zamenjuje mesto, s katerega je proizvedena — ne analogično, temveč protislovno; ti učinki useđanja označenega na figure so zato tisti, ki berejo to vrsto slike in jo scenografsko konfigurirajo, kajti njene ga označujočega nikoli ne veže eno samo branje: reprezentacija je ravno neka mizanscena tega substitutivnega gibanja pomenskih probabilnosti.

L. F.: *Toda to vaše branje je pravzaprav prevajanje: plastične podobe oziroma fragmente plastičnih podob prevajate v jezik. Tu gre za spremembo, translacijo. Slikarstvo vsebuje neko osnovo, na katero se nabežejo označena. Ta označena niso izražena v naravnem jeziku, temveč so izražena ravno s plastičnimi sredstvi, t. j. s sredstvi, ki jih ima na voljo podoba. In vi prehajate od slikarstva, podobe, k njuni deskripciji v naravnem jeziku. Obstaja torej prevod.*

J.-L. Schefer: Če je branje na nek način pred odločitvami in objektivnimi formalnimi karakteristikami slike, je to zato, ker njena forma, njena »struktura« eksistira samo na način zavzemanja za referens /t. j. ne-tekst/ — kar je sicer spodbudilo številna razmišljanja o »tavtološki naravi« slikovnega znaka. Treba je torej zapolniti determinacije znakov, ki so vedno dane v neki indeterminaciji označujočega; to počnemo tu samo tako, da dajemo njegove naddeterminacijske učinke. Prva posledenca za strukturo in čedalje bolj za ves figurativni korpus je ta, da ju karakterizira neka determinacija po premeščanju. S stališča, ki nas je zaposlovalo, se torej slika prikazuje kot okvir, v katerem je mogoče elemente karakterizirati kot kompleksno križišče /obsega obenem elemente in sekvence/ nekega polja determinacije. V odnosu do te figurativne strukture se postavlja tudi problem leksikalizacije: ime /figure itd./ torej ne imenuje samo /in ne zagotovo/ referenca, temveč število in vrsto referencialnih kombinacij, verjetnih za sliko — razume pa se tudi, da slika postane »verjetna« za le-te v tej operaciji, t. j. konstrukciji označujočega /ki ne sestoji iz razlage figur/. Rezultat tega se utegne zdeti neznan, saj iz analize ne izide nič drugega kot razvejan sistem branja in tudi vsaka zaustavitev ob označujočem le-tega nikoli ne fiksira kot figuro, kot kmeta pri šahu, temveč kot nekaj, kar vnovič vstopa v igro, kot stavo, na kateri počiva eksistenca celotnega sistema. Vsaka zaustavitev ob označujočem pa je trenutek zastoja v praznini — v vsej njeni labilnosti in reverzibilnosti — samo zato, ker nam ne ostane o slikovnem znaku glede na njegovo »naravo« nikoli ničesar znanega, če odštejemo to, da ga konstituira fikcija tistega, kar reprezentira.

L. F.: *Tu pa nastane drug problem. Pred to sliko ali pred katerokoli sliko te renesanse stojite kot bralec, ki je navajen brati tudi druge forme slikov-*

ne reprezentacije. Vaše branje ni branje kakega sodobnika. V razumevanju občega sistema vas loči neka vrzel. Pripadate drugemu sistemu in drugemu kodu. Ali ste, kadar končate z branjem, prepričani, da ste odkrili izvirno delo? Ali sodite, da ste s takim postopkom rekonstituirali izvorni sistem, ali pa ste, narobe, bržkone rekonstituirali samo kak prevajalski sistem, ki vam omogoča pristop k delu kljub razdalji in diskontinuiranosti?

J.-L. Schefer: Tega, kar vidimo tukaj /organizacija v perspektivi, figure, igralca šaha itd./, ni mogoče reducirati na kombinatorični red tistega, kar moramo gledati, tudi zato, ker tisto, kar se razporeja v sistemih formalne prisile, niso figuracije stvari ali ikonografske reprezentacije idej, temveč nekaj, kar bi lahko zapopadli kot sevajoča žarišča, katerih determinacija je: 1. svobodna /v svoji asociaciji/, 2. relativno neodvisna od svojih materialnih determinacij /ideologija perspektive se izmerja v odrekanju od zgodovine in v odrekanju od materialnosti/, 3. ni nikoli elementarna; se pravi, da kompozicija ni nikoli kak nivo sintagmatske prisile, ki bi zadostoval za uokvirjenje »determinacij smisla«. Ta mobilna sintaksa se nam torej ravno tako prikazuje tudi kot produkt naddeterminacije /elementi in sintagmatska osnova ne vstopajo v igro istočasno/... z drugimi besedami, denotiranega nivoja podobe ni mogoče razumeti kot nivo, ki je neposredno predmet kreacije oziroma dela, njegova dejanskost /konjunkcija na istem planu kot Werk-delo in wirklich-dejanski/: razumemo ga lahko /tako po raziskavah o nezavednem kakor po prepričanju, kot pravi Marx, da zgodovina umetnosti ne obstaja/ samo kot diagram konotata, t. j. kot analitično in zgodovinsko naddeterminiran produkt. Gre za to, da pokažemo /in v tem je najti tudi neko definicijo/, koliko je mogoče neko dano sliko rekonstruirati po njenih reprezentacijskih učinkih, če so ti učinki mera njene odtegnjene ekonomije. To je zaprti krog reprezentacije, mesto, ki ne more nikamor izven te igre, in paradoks celotne figurativne ekonomije, ki bi si hotela izposojati samo od tistega, kar proizvaja.

evidenca

PAVLE ZIDAR, TUMOR. Pavli Zidar nas prepričuje, da je Barbarinega prostituiranja kriva starševska vzgoja, preko nje pa seveda obtožuje družbo, ki je iz staršev napravila stroje. Še najbolj zabaven je roman takrat, ko se avtor prepusti opisom junakinjinega nečistovanja. Že večkrat izpričano poznavanje zapeljivega slovarja je tu obogateno z neposrednostjo in iskrenostjo. Junaki si ničesar več ne zamolčijo in prav tako nam je avtor namenil

vse podrobnosti iz njihovih duševnih in telesnih trzljajev. No, siže je kar se da podoben prejšnjim Zidarjevim, obmorsko mestece s hoteli in njihovimi direktorji, ki so seksualni manijaki, nam je prav blizu — poznamo ga iz Stanj in Juga. Kar je ostanka zgodbe, se godi v visoki benečanski družbi. Tam je Zidarjevega bolj malo, več je Flemingovega ali pa je kompilacija sentimentalistične polpornografske kio-kne knjižice plus preproščina italijanskega fotoromana — z umorom otroka vred. Zidar je površen kot vedno — če bi se potrudil, bi lahko napisal zabavno in shrljivo kriminalko. Moteče so ortografske napake. Skoraj ni besede, da ne govorimo o stavkih, v tujem jeziku, ki bi bila napisana, kot se spodobi.

CIRIL ZLOBEC, MOJ BRAT SVETNIK. Res žalostna storija! Popis umiranja nedolžnega, svetega brata. In ob tem užaloščeno zdihovanje malomarnega, maloumnega in malomeščanskega brata, ki naj bi pomagalo postaviti spomenik ateizmu! Dialog med kristjanom in komunistom? Odločitev ne bo težka, kdor se bo dokopal do konca te težko prebavljive jedi, se bo odločil za cerkev.

FRANCE NOVŠAK, DEČKI. Ustrezni ponatis! Koliko smo pozabili iz svoje preteklosti! Že pred vojno smo imeli moralne ujme! Shrljivo, opolzko opisan odnos fantov v katoliškem vzgajališču! Imenitna je scena, ko se Nani in Zdenko odpravljata v kopalnico in ko se znajdetta gola v osamljenem prostoru. Bravurozni slog, igriva čutnost se usiplje iz sieherne strani. Ljubezenska zgodba z dekletom je žalosten kliše proti temu, kar se dogaja med fantoma.

JANEZ ŠVAJNCER, KLOP V ZELENNEM. Dokaz o neumrljivosti Tarasa Kermaunerja. V spremni besedi h knjigi je tekst Klop v zelenem pospravil v ustrezen predal. Če zamenjamo nekatera imena, je tekst podoben drugim Tarasovim. O Švajncercem prispevku h knjigi ni veliko govoriti. Je velikanski napor, vendar uspeh ni premo sorazmeren. Klop v zelenem pomeni otok v brezdušnem svetu industrije in potrošnje. In ravno na tej klopi učaka upokojeni oficir Dobnik svojo nesrečo. Premlatijo in pohabijo ga huligani. Sporočilo bi bilo lahko še preprostejše: če ne bomo upoštevali upokojenih oficirjev, ki še nekaj vedo o redu na zemlji, nas pokopljejo huligani. In seveda ti nadležni stroji, nečloveške spake! Ne hodite počivat na klop v čednem parku, raje sedite na hloed na umazanem dvorišču!

TRAPEZ je naslov nove pesniške zbirke Branka Hofmana (založba Lipa, 1970). Ta »neohumanistična« pesnija, za kakršno jo je razglasil spremni esej Tarasa Kermaunerja, opisuje, kot je razvidno že iz naslova, cirkuško problematiko današnjega časa. Svet je razpolovljen na gledalce in aktiviste, na plebs in na preroke. Prvi v svoji animalični zaslepljenosti ne poznajo in ne priznavajo nikakršnih humanističnih vrednot, marveč strežejo le svojim trenutnim užitek in potrebam. Nji-

hov potrošniški appetitus je tolikšen, da pristaja celo na manipulacijo s Clovekom. Drugi pa so ljubitelji človeštva, tako rekoč njegovi apostoli, zato se v ljubezni do njega nenehno žrtvujejo in so tudi pesniško zveličani.

Hofmanov pesniški svet torej predstavlja moralnično kritiko grde animalične narave v človeku, pa tudi povečuje humanistične vrednote, kot so ljubezen, sreča, smisel, ideali; izreka se zoper nasilnost majoritete, zavzema pa se tudi za individualistični intimizem, postulira črno stvarnost pa tudi čisto dušo. Takšna polarizacija daje Hofmanovi predstavi o svetu tisto zavidljivo jasnost in preglednost, kakršna je doživela svojo polno afirmacijo že v poeziji Janeza Menarta in sorodnih pesnikov. Hofmanov Trapez nas, če sklenemo svoj kratki premislek o njem, seznanja s prepričanjem, da svet ni siv, marveč črn in bel, da njegova resnica ni nekaj spremenljivega, marveč večnega, da človek ni to in ne bi smel biti to, kar je, marveč tisto, kar naj bi bil, a ni, da resnica biti torej ni v svetu, ampak zunaj njega. Ne preostane nam torej drugega, kot da se spremenimo in poboljšamo. Qui vivrà, verrà!

FONDI ORYJA PALA

Četrta Zagoričnikova pesniška zbirka »fondi oryja pàla« (edicija Znamenja, Obzorja, 1970) ne pomeni kakega bistvenega premika v njegovem pesništvu, za katerega je značilno, da v svoji evidenci sveta prehaja antinomično razpetost med resnico in smislom, med tem, kar je in tistim, kar se še mora zgodovinsko urediti in pripada ideji o nekem drugačnem svetu, kakršen je pričujoči. To prenehanje omogočata dve temeljni konstituenti njegove poezije, ki bi ju poenostavljeno lahko opisali kot hkratno konstrukcijo in destrukcijo smisla. V teh dveh procesih Zagoričnikova poezija tudi ohranja tisto odprtost, ki se že na prvi pogled kaže tudi v tem, da nobena njegova pesem ni zaključena, marveč se vse zlivajo v en sam neskončen tok besed in njihovih pomenov.

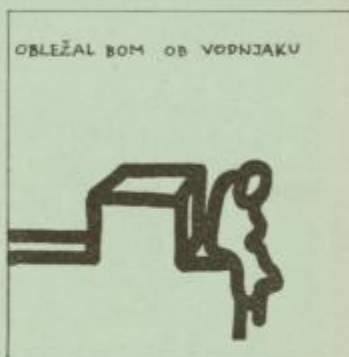
Tudi pričujoča zbirka ostaja znotraj tega horizonta, z izjemo ciklusa »protitok«, v katerem pesnik radikalno ukline vsakršno razmerje med besedo in predmetom, ki ga ta zaznamuje. Smiselna aktualizacija besedila zato tu ni več mogoča, ker ni več predmeta, ob katerem bi misel lahko preverjala svojo adekvatnost. V njem poezija kot lažna realnost ali brezpredmetnost ne omogoča nikakršne bralčeve iluzije, da vendarle gre za neko resničnost, s katero se je mogoče identificirati. Iracionalna, magična razsežnost poezije je tu predstavljena v svoji »čisti« obliki, razgaljena je do tiste mere, ko poezija preneha magično funkcionirati. To pa seveda pomeni, da je s tem že tudi blokirana.

KO BOM BOG POSTAL (založba MK, 1970) je druga pesniška knjiga Hermana Vogla — leta 1968 je izšla zbirka **Razdalje rastejo** — in predstavlja hotenje, da na reflektiran način spregovori o človekovi usodi in še posebej o usodi slovenstva (ciklus **iskrice domorodne**). Poglavitna značilnost Voglove pesniške refleksije je v kritični revolti, ki

pa nikoli ne privede do pravega spopada z danim zgodovinskim svetom, do tiste mejne situacije, ko je revoltirani človek docela blokirani v svoji akciji in s tem eksistencialno najbolj zavezan temu svetu.

Ker torej ni pravega konflikta, v katerem bi se preskušala človekova volja do moči, se omenjena revolta vsekoli dogaja dosti bolj na verbalnem kot pa na eksistencialnem nivoju. Vzrok za to je očitno treba iskati v pesnikovi izrazito racionalni distanciranosti do vsega, kar se pojavlja v optiki njegovega pesniškega skustva. Ta »božanska« distanca avtorju omogoča, da se svet v njegovi poeziji ne more uveljaviti s tisto svojo usodnostjo, ki zaznamuje sleherno človeško dejanje, marveč je vseskoki nekam neboljjen in neznan, krhka tvarina, ki je docela na razpolago njegovi eksekuciji. A prav zato, ker je tako, ima kritična revolta ki se uveljavlja v zbirki, omenjeni privzok verbalnosti.

Voglova knjiga **Ko bom bog postal** je v opisani pozituri zelo dosledna in funkcionalna, saj priča o tem, da biti bog ni tako težka stvar, kot bi se lahko komu zdelo.

STRAŠNA LJUBEZEN

Včasih se sprašujem, kje jemljejo različni slovenski kulturonoši in idejlojubi, obremenjeni z idejo mogočne ljubezni do naroda, toliko nadutosti in vzvišenega prezira, da tekočo slovensko literarno produkcijo razglašajo za skorajda nično (glej znane Vidmarjeve izjave, da sta edina vredna sodobna slovenska pisatelja Oton Zupančič in Tone Svetina, Pahorjev odgovor na vprašanje Novega lista »kaj sodite o današnji slovenski literaturi?«: »Ce izvzamemo kakega starejšega avtorja, na primer Majcna, Kocbeka in še katerega, je sodobna slovenska proza bledikasta.«, tej misli je zelo podobna Rebulova itn.)? Ljubezen do Ideje (Naroda, Cloveštva, Socializma, Cloveka, Boga...) se praviloma kaže kot zaničevanje dejanskosti, tistih živih in konkretnih ljudi, s katerimi neposredno živimo, in tistih njihovih del, ki so nam vsakdanji kruh. Ne iz bedaste rodoljubne pietete in slodnjakovskega ljubeznoslova, temveč iz ostrega in kritičnega prepričanja moram ponovno izpričati vero v današnje slovensko pisanje; pred kratkim mi jo je kar se da vzpodbudno potrdila Zidarjeva knjiga **Dim**

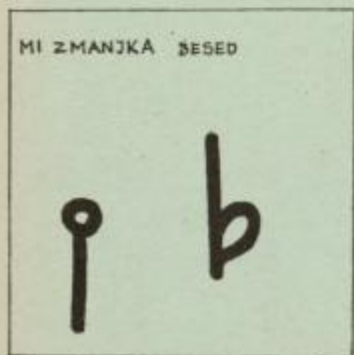
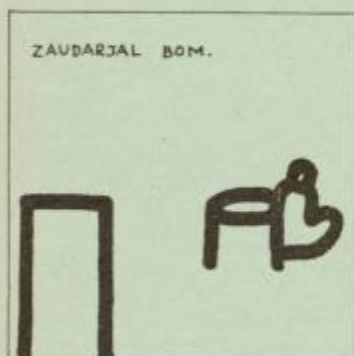
(ki diši po sestri Julii). — Naj mi bo oproščeno, da je na tem mestu ne bom razčlenjeval; rad bi zapisal le nekaj bežnih impresij.

Je to Zidarjevo pisanje res kaj »slabše« od Prežihovih ali Kranjčevih (mislim na najboljše, na predvojnne) ali Kosmačevih del, torej del naših prvovrstnih piscev-akademikov? V njem čutim naravnost izredno svežino, napeto je, zanimivo, kratkočasno in hkrati lemičen način natančno zadane: »Na ti pretresljivo ter globoko — ali nisem naštel ravno tistih izrazov, ki jih uporablja tradicionalna kritika in ki so kvaliteto nekega teksta določujoča kritična mreža? Znana in banalna zgodba — slike iz delavskega življenja — ki je v rokah manj zmognih že tolikokrat razodela samo znani »socialni« kliše, je tu razkrila čisto drugačen obraz, nov, humoren, poln neznanega življenja, na vseh koncih prebijajočega našo stereotipizirano vednost o danem. Zidar sega čez, v »drugo«, nenehoma transcendirajo naš zanesljiv, inventarizirani svet. V knjigi je doma skrajno intenzivna svoboda, zato branje neverjetno osvobaja. Mati ni več pocukrana cankarjanska projekcija v krivdi grizočega se intelektualca, temveč »homerska« postava zunaj konvencionalnih katoliško mitično slovenskih ideologizmov; vsa naravna, je, zemeljska, banalna, vsa iz surovega gradiva, površna in neumna, prav za prav popolnoma poprečna, pa vendar ne antimat (kar je ricimo v travestirani obliki pri Rupu: **Tajnik**), temveč že spet na svoj — na nov — način herojska. Zidarjev svet je soroden Zajčevemu; a to ni čudno, oba sta istega rodu in imata sorodno strastno temno skušnjo. V njem še ni šalamunske lahkotnosti in današnjega tribunaškega igrivo-površnega viziranja sveta; za pogled teh fantov je Zidarjevo delo še tradicionalno. Figure **Dima** ustvarjajo »homerski« in ne mondriantovski horizont, čeprav homerski na ta način, kot če bi Iliado polili z lugom. Me spominja na skulpture Germaine Richier? Postave so še herojske in religiozne, še veličastne, le njihove monolitnosti ni več. To je negativ Sutjeske — razkroj mita —, ti bavarsko zamaščeni Nemci, korakajoči kot vojaki Stritar-Parmove izvedbe, polni Loewenbraeu pira, testeni, abstraktni, nedolžni v svojem uradniškem zlu, v svoji pasivni pokorščini Usodi, ki jih uporablja kot puščavske jastrebe in skušnjavce, ti fanatično strunasti partizani, iztisnjeni iz noči, pobijajoči, vračajoči se v noč, pobijajoči, sovražeci, maščujoči se, primitivni, surovi, pobijajoči, pravi nasledniki surovih, sovražnih, primitivnih delavcev — bratov v Julini družini —, ki jih opisuje Zidar in ki so kljub vsemu zaznamovani s silovitostjo Zidarjeve korozivne in besne, samo sebe zanikajoče, nepriznane, v negaciji se razodevajoče, zanj samega neodrešilne, v noč vodeče ljubezni. Kdo je v slovenski literaturi že tako opisal konkretne, žive partizane, napisal s pogledom, v katerega zornem kotu ni niti ene same ideološke predpostavke, védenja o svetovnih dogodkih, o odrešilnem svetovno zgodovinskem, nacionalnem, socialnem ali gospodarskem pomenu partizanstva (tistega védenja, nad katerim zadnje čase tako budno

bdi čuvar Celote, ljudski delegat Rado Pušenjak in ki bi moralo Zidarjev spis prečrtati z rdečim tušem, če bi bilo dovolj izobraženo in ga bralo). Zidar piše kot »lumpenproletarec«, kot pisatelj, ki ima zgolj čute in telo, od duha pa mu je ostala ena sama razgrizena, nesrečna, trpeča, boleča, nora, razkrajajoča bolečina, brutalno telesna temna zavest o nemožnosti ljubezni, o razpadu ljubezni, o nepojavljaju ljubezni, o nikolinavzočnosti ljubezni, o svetu, ki je — kot človek — namenjen samo ljubezni, smisel samo tedaj, če je v njem eksplicirana ljubezen, a te ljubezni ne prenese in jo ubije, brž ko jo zasli. Ta pomenska struktura ni le nauk zgodbe med pripovedovavcem in rusko deklico (zgodbe, ki je v tekstu še najbolj vsiljiva, prenazorna, ideološko podčrtana, sentimentalna), temveč vsega tkiva, posebno tistega, v katerem ni nobene izprožene ter docirajoče roke (vseh mogočih »surovih« prizorov z »grdimi« domačimi besedami od spolovili, humornega, grenkega, bridkega, najbolj pa seveda opisov sovraštva, ubijanja, teme. Kjer je narisane največ strahote, tam je v bližini, pod tenko skorjo črnega, sivega, rdečega, dušičnega jeseniškega prahu najstrahotnejša ljubezen. Knjiga drhti od noža, sekire, puške, krvi, od človeške odsotnosti, in vendar v vsakem teh drhtljevih sozveni in zmaguje nerealizirana, neuslišana, zgubljena, blodeča, obupana, a kot skala trdna, kot granit mogočna, kot regratova lučka tenka in negotova ljubezen. Sem in tja se pokaže celo odkrito; recimo v sedmem poglavju, tam, kjer razbiramo Zidarjevo — otrokovo — sočutje, so-glasje z naturo, ki je edina čista oblika odsotne biti in ki jo Zidar na svoj požahodu se je potem zbral večer. Ko skozi vinski glaž sva ga gledala. Po cesti so hodili ljudje, obsijani od njega, dišeči po mrzlem zraku. To ne bo nikoli bratov komunizem! sem močno začustvoval. In stebel bi se, da sam ne bi vedel zakaj. Tisti večer nisem znal domov. Vrteč sem se pod hrasti in se čudno smejal. Bruhal smeh. V zraku je bila prisotnost živega in večnega. Kar naprej sem si ponavljal, da ni smrti. Morda je to svet, ki je že onkraj ljudi (Zajčeva živa reč): naturizem, ki je mogoč onkraj posamezne smrti. Tisto od zbranosti in sile razganjajoče se jedro sveta, od katerega se je odprti, svobodni, močni pisatelj dotipal in dočutil kot do »drugega«, tega, kar ni tukaj, med nami, v družbi, v znanem, v klišeju, ideologiji, strukturi, misli, trdnem, določnem, temveč v komaj zaznavnih mešičkih, ki rastejo in se plazijo po hrbtu vsega vidnega. Tisto, česar ni mogoče ne prijeti ne videti. Niti zapisati, kot zapišeš sonce ali psa. Med zapisanim se oglašja, kot kukavica, zdaj tu zdaj tam, zmerom nevidno, zmerom preganjano, zmerom obsojano, a neskončno slastno v svoji hudobni lepoti.

Prepričan sem, da je **Dim** poleg Strniševih **Zab** najpomembnejši slovenski tekst zadnjega časa.

Taras Kermauner

Aleš Erjavec Zdravko Papič

STAH
 AUS SPEZIALGUMMI MIT EINGEZOGENEN YRUTEN
 ANGEBRACHT IN KOPFHOHE EINES DURCHWITTLICH GROßEN
 GALERIE BESUCHERS

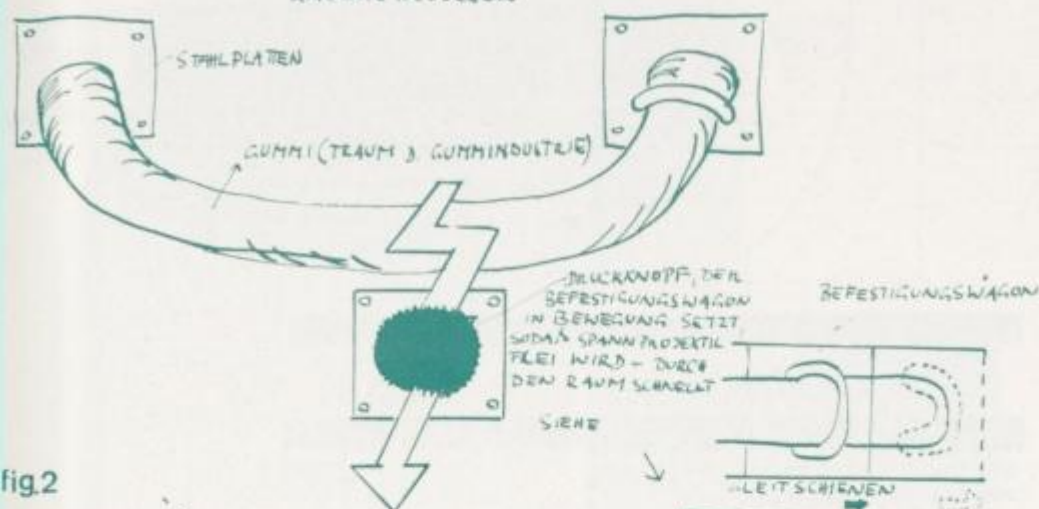

fig.2

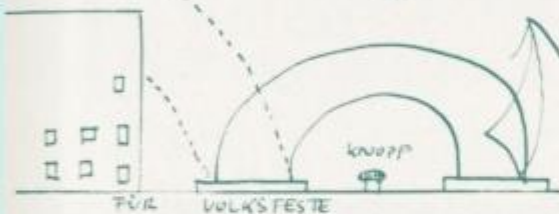
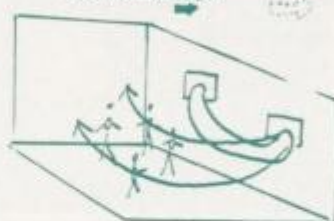

fig.1

Tachtung!

NATEZNI PROJEKTIL

iz posebne gume z vdelenimi jeklenimi šibami, vpet v višini glave povprečno velikega galerijskega obiskovalca z gumbom na pritisk, ki sproži pričvrščevalno napravo, tako, da se natezni projektil sprosti in zbrzi skozi prostor.

kdor pritisne, pritisne na lastno odgovornost!

kdor se pravočasno ne skloni, zgubi glavo!

SCHLAGE ICH DEN ERSTBESTEN BÜRGER SO TREFFE ICH KEINEN UNSCHULDIGEN
LEON-JULES LEAUTHIER

PROJEKT: PLINSKI OBLAK
 plinski top izstreljuje oblake plina, ki eksplodirajo, če zadenejo ob v določeni višini napeto žico nabito z elektriko

urbanistična akcija

UDARIM PRVEGA MEŠČANA NE ZADANEM NEDOLŽNEGA LEON-JULES LEAUTHIER

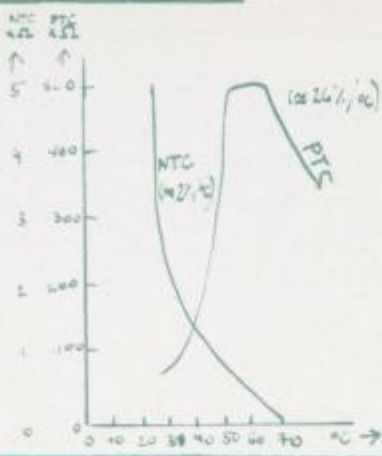

fig.1

fig.2

ARTILLERIE GESCHÜTZ FEUERT GASWOLKEN, DIE EXPLODIEREN, WENN SIE EINE IN GEWISSER HÖHE GESpanNTEN DRAHT ERREICHEN, DURCH DEN ELEKTRISCHER STROM FLIEßT
 eine urbanistische aktion

II. body warmth sign

ELEKTRONISCHER THERMOSCHALTER REGELT DIE LAUTSTÄRKE DER MIKROPHONE DIE AN IN DER GALERIE GESPANNTEN STAANGEN BEFESTIGT SIND, DIE LAUTSTÄRKE DER IN DER GALERIE AUFGENOMMENEN GERÄUSCHE MITTELS MIKROPHONE WERDEN BEI STEIGENDE WÄRMEENTWICKLUNG LAUTER.

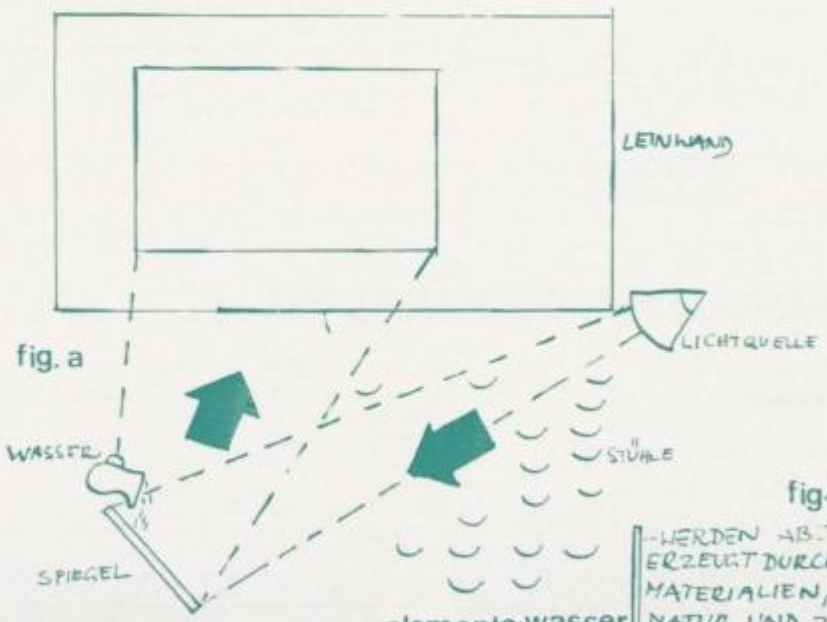
ZNAK TELESNE TOPLOTE elektronski termoregulator uravnava glasnost mikrofona, ki so pritrjeni na drogovih, postavljenih v galeriji. Glasnost v galeriji posnetih šumov je s stopnjevanim ogrevanjem večja.

abstract film no.1

1967/68

ABSTRAKTNI FILM No 1 elementi: voda, ogledalo, luč s konkretnimi materiali se na filmskem platnu producirajo abstraktni znaki. Ne razlikuje se med naravo in znakom. Film se zamenja z novimi postopki.

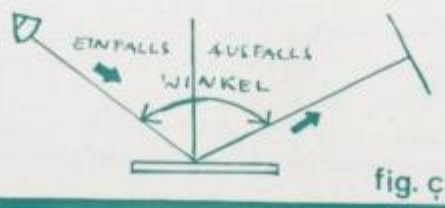
(fig. a: voda, ogledalo, stoli, vir svetlobe, platno)
 (fig. b: vpadni in odbojni kot)

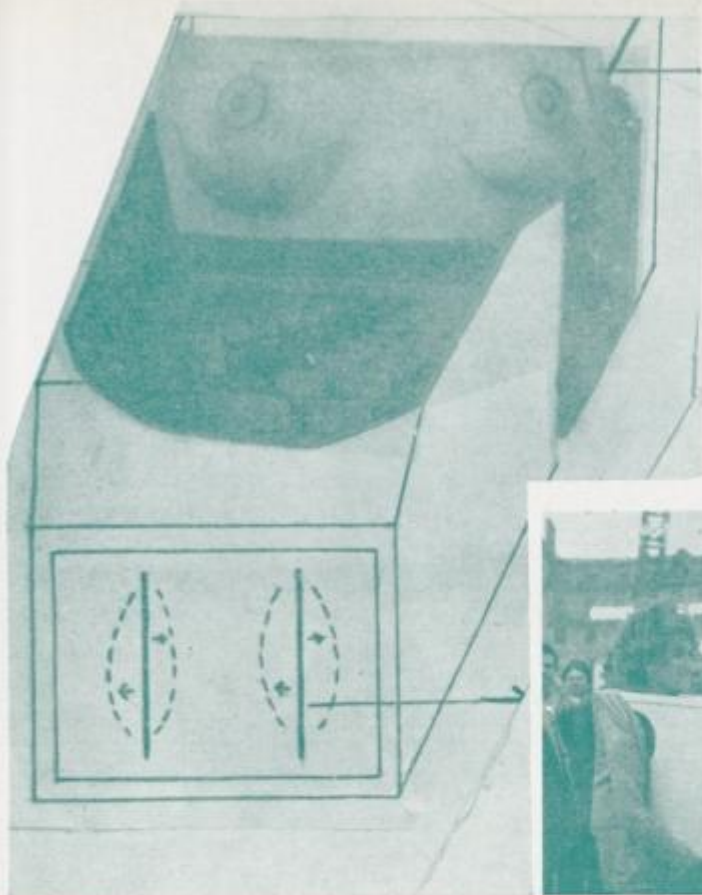

elemente: wasser
 spiegel
 licht

WERDEN ABSTR. AKTE ZEIGT ERZEUGT DURCH KONKRETE MATERIALIEN, WIRD ZWISCHEN NATUR UND ZEICHEN NICHT UNTERSCHIEDEN - ZELLULOID ALS EIN ELEMENT DES KALKÜLS FILM WIRD DURCH NEUE VERFAHREN GESETZT -

3

KINO PRIJEMANJA IN TIPANJA, 1968

- 1. film prijemanja in tipanja
  - 1. mobilni film
  - 1. poulični film
  - 1. pravi ženski film
- (k shemi: kino dvorana, vhod, platno)

PRSA KOT FILMSKO PLATNO
GLEDALEC/UPORABNIK — OBE
ROKI

AKCIJA TELO-ZNAK
knjige so bile iz pergamenta
pergament = obdelana živalska
koža
kodeks (knjiga iz pergamenta)

knjiga ↔ človek

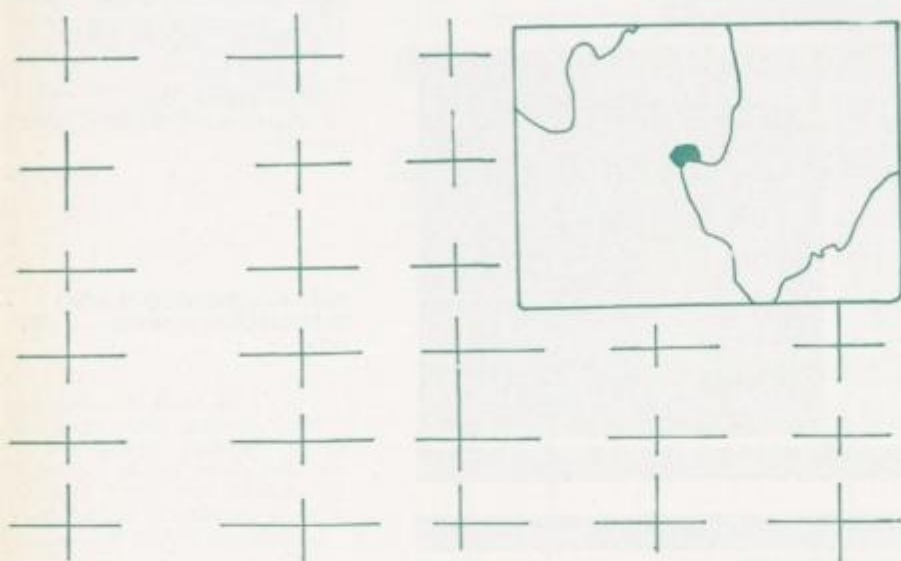
knjiga kot ekstenzija človeka
človek kot kodeks
človek kot nosilec znaka
kot nosilec informacije

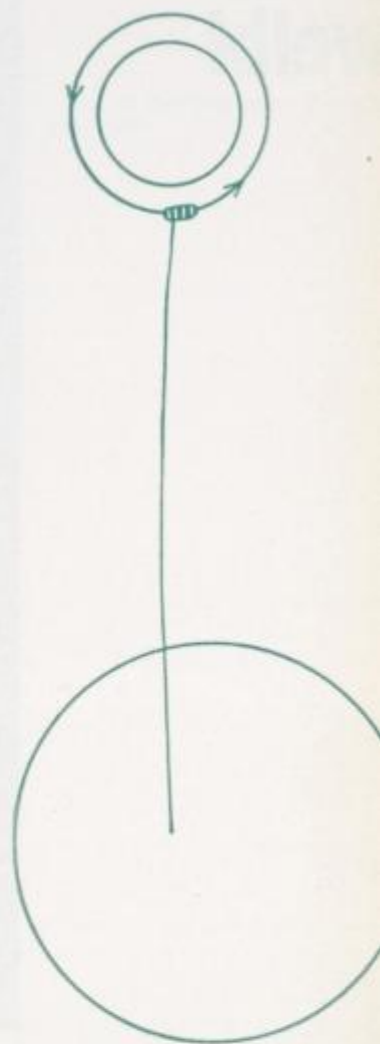
proces: nek predmet se identično preslika (na levo stegno Valie Export), predmet, katerega funkcija ne velja več. Na ta način se preslika zgodovinska funkcija. »PRESLIKAVA KOT REKONSTRUIRANA FUNKCIJA«

KOPER: živko marušić

sporočilo apollu 14 med kroženjem okoli meseca

Koper, Soline, februar 1971

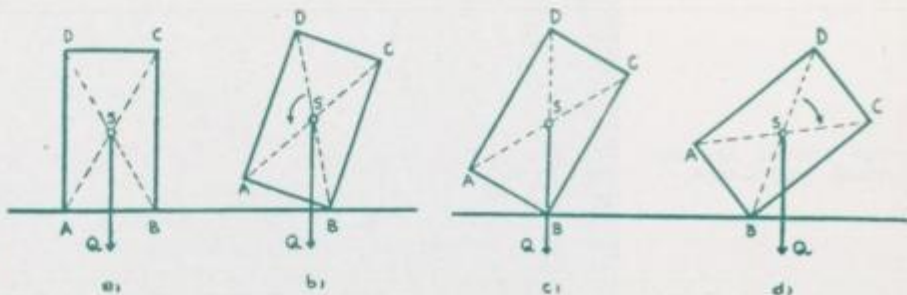

BEOGRAD: dušan bjelić

FENOMEN PESNIŠTVA

pesnik

faze pesnikovega položaja v raz-
merju do družbene biti

elementi projekta:
O = pesnikov duh
ABCD = pesnikovo telo
S = točka razhajanja duha in te-
lesa

DUNAJ:
peter
weibl

UMETNOST JE POZNAVANJE SOCIALNIH PROCESOV

REKONSTRUKCIJE, 1970
naslednji ambientl naj se rekon-
struirajo v galeriji:
(1 slika = 1 razstava)

salon prvega razreda na ladji
»MAURETANIA« (1907—1935)

obrat za izdelavo koles v tovarni
lokomotiv

odkritje zakonov o prostem padu in po-
spešku Galileo Galileja

delo ob tekočem traku
minimalni čas: 8 ur

uničenje Pariške komune 22. 1. 1871

likvidacija vseh Rusov, ki so bili pobiti
iz političnih razlogov od 1900 do 1950

romanje
katerikoli religiozni akt

sprehajati se iz ene sobe v drugo govo-
reč: gospodar

naslednji socialni dogodki naj se
rekonstruirajo v galeriji ali na
odprtem prostoru:

A

Blažen je za kľjuko drugače od blazen.

C

Cudovit si ko vidiš čudo.

D

E

F

God imaš ko si gođen za ugodje in godbo.

H

Iskriv si ko v sebi iskriš Njegovo iskro.

Jasen sen sanjaš na Njegovi jasi.

Krasna noč je čas kresnice.

Ljubezniv si ko si v ljubezni.

M

Navdih pomeni priti na vdih, na isti vdih z Njim.

Omama je ko si v mami.

Poklic si lahko izbereš šele po Njegovem klicu.

Flavnodušen si ko imaš dušo ravno kot je raven Njegov pogled.

Slast je ko si Mu lasten.

S

T

Užitek je Njegovo žito.

Vesočje Mu je v veselje.

Zaobljubljen si ko si Mu objubljen, si ljubljen in zaljubljen.

Zvečenje je pot k Njemu, ki je večni.

andraž šalamun, o bogu

Veno Taufer: PODATKI

(leninska poezija — Stalin)

210868

tih mraz v lobanji preddoba obrne
se vetrovni spomin nevidno poka
v obroč se stiska zadrega v mlin mlada
iz mlina na veter kolobarijo

misli dežuje vse nižje golobi
krožijo čez zlati prag z dolgimi ko
raki dim stiska glavo ušesa vrti
jo jezik valijo zobje dolg čas po

sluša na mestu teče medved lovca
pokopava med napisi knjižnice
v kotu prižmurjen list iz fikusa ze

leno gorí na steni panjska končni
ca v leksikonu knez kropotkin pod k
krotko tihožitje tiho življenje črk

261269

prihod puhlosti porcelan vesolja
na kazavcu nekoliko rumenem
krona hriba ziba se vsa pobočja
zelene metre pesem metre metre

stiska prosojen prstan na kamnu ver
za črn ptič preveč za pesem a ne
izmerna puhlost puha meglíce v smer
to ne gre brez narave v želodec ze

leno dušo vse organe do snega
žolča snežno bele marmorne moje
plasticidnosti sveta tih rob krone

tiho podrsavanje nihanja gla
ve ne zadostuje os oči perot
sneg pod mano jaz pod puhlostjo hrib spod

010270

vrišč zmaja v hodniku niti oklep ne
glas zlata copata kitajskega ce
sarja tako prihaja moja smrt zob
zaškriplje v mehurčku želvovina solz

tiktak ure in žvižg okrog vogalov
galaksij hrupni mehanizem nohtov
sline na zeliščih suh dih prepadov
gnus rib rakov kač luskinastih stvorov

BILANCA

V jubilarni — stoti — številki Problemov, ki jo imate v rokah, veledragi bravci, vam v imenu uredništva Magazina obljubljam, da bomo vsa pisma brez izjeme, kot je bilo obljubljeno že v prejšnji številki, objavljali še z večjo slavo.

Naj ponovim: KDO BO ŠE MOLČE TRPEL!?

Urednik roba

pismo

№

20100

Sem deloven človek, soboslikar. Zato, prosim, razumite in oprostite moji nerodni pisavi, ker pač nisem mož peresa, kot se temu reče, marveč navaden deloven človek. Tudi bi želel ostati anonimen, zato mi oprostite, da se ne bom podpisal. Vašo revijo namreč redno berem, vse preberem od konca do kraja, vendar na skrivaj. Na Probleme je naročena moja hči, ki je študentka. Pravi, da mora po nekaterih člankih v vaši reviji študirati. Ona je študent umetnostne zgodovine, vem pa, da se tudi sama skuša v pisanju pesmi, a to je njena skrivnost, jaz in žena pa se delava, da nič ne veva. Kar se moje žene tiče, ki je tudi delavka, je tako, da se za te stvari v glavnem sploh ne zanima, samo včasih se jezi, če je treba kupiti nove knjige in časopise. Moja hči pravi, da ste pri Problemih nekakšna zaprta grupa, ki nikogar ne spusti zraven. Da pa mora

imeti vašo revijo iz omenjenega razloga naročeno. Jaz se ob takih razgovorih vedno naredim, da nič ne vem za kaj se gre, hčerki bi se sigurno zdelo čudno, da se jaz kot navaden delavec zanimam za tako svete stvari, kot so knjige in kultura. Hčerko imamo zelo radi, v šoli je bila ves čas odlična dijakinja, zdaj pa je redna študentka in je v dveh letih opravila vse izpite v prvih rokih. Jaz sem seveda ponosen nanjo. Z ženo ji ustreževa v vsem, čeprav njene želje niso vedno skromne. Toda saj veste, da starši damo vse, samo da so naši otroci srečni. Toda moja hčerka se me sramuje. Ne rečem, da me nima rada, sramuje se me, ker sem preprost človek, delavec. Ob tem mi je zelo hudo. Jaz skušam stvari vedno razumeti življenjsko. Tudi hčerko nekje popolnoma razumem, a mi je le hudo. Ze vočkrat sem jo videl v družbah, ko sem se v »katrci« peljal mimo. Razumljivo, ker sem soboslikar, je moj avto vedno nabit z vsemi kantami in vrečami in priborom, sam pa se včasih niti preobleči ne utegnem, tako da med vsemi rečmi sedim za volanom v delovni obleki, po možnosti s papirnato kapo na glavi. Hčerka se ob takih bežnih srečanjih naredi, kot da me ne vidi. Mogoče se mi to tako samo zdi. Mogoče me v resnici ne vidi, ko imajo s kolegi ves čas svoje razgovore. Če me pa vidi, bi pa končno lahko pozdravila, saj je nihče ne bi izpraševal, kdo je ta »malar«.

Zakaj vam pišem to pismo? Pravzaprav ne vem, gotovo je k odločitvi kaj pripomoglo oznanilo, da revijo odpirate tudi bralcem, da lahko pišejo vanjo. Toda samo zaradi vašega oznanila seveda ne pišem. Hotel sem že večkrat to vse komu zaupati, malo sem govoril z ženo, a je kar zamahnila z roko, da so to traparije. Večkrat sem pomislil, da bi napisal v Mladino ali TT ali v Tovariša, kjer odgovarjajo nekakšne »svetovalke«, li očitno o življenju nimajo pojma. Končno tako pismo tja sploh ne sodi, med tiste oslarije, ko te »svetovalke« razčiščujejo telesne probleme pubertetnikov in starcev. Jaz ne potrebujem nobenega nasveta, ker mi pomagati nobeden ne bo mogel. Zato sem vesel, da se pri vas niste spomnili še ene v množici posvetovalnic, marveč ventil, skoz katerega se človek lahko enostavno sprosti, pa nič drugega. Prav se mi zdi, ko je urednik napisal: »Kdo bo še molče trpel!?« Mislim, da ste na pravi poti. Neposredno pa me je v pisanje tega pisma prisilila hčerka. Zadnjič je bila po televiziji

rembrandt sveti z žepno svetilko v slike
princesk reci a še a ah slikarstvo
mnogobarvni vihar ah stoki žice

zmaj diskretno privije vse svetilke
kitajski cesar zapre sladko škatlo
telefonira smrt zida zid sladko

030271

komar kri kristus letni časi v jezi
kih in narečjih osemenjevanje
lakote v črni zemlji pederasti
ja črvov figurae veneris kaplje

ko obkoljuje rezilo ali kamen
internacionalna patetika
zemlje vode zraka ognja ostanem
a kroženje ne zadošča skomina

dno posode ne prst v zraku niti prst
v pesku eksotika ležišča valov
za kolobarjenje komaj prah cest krst

metulja požig moskve ura podrs
ne zvoni pri vratih loputanje zvez
de prepah ptic brisanje naočnikov

170271

hušk sence kamna v pajčnem kotu vodnja
ka tačke znoja hrastajoča nasla
da mape islanda izbruh mleka sla
dki ciklon bacilov srkanje kloak

pritisk cevi temne stiske oblakov
staranje robca upor čajev vsi sli
mrtvi v isti noči izbrizgani žebli
tramovi dojk na šerjavico v mraku

scalnica slan dim v očeh pastirjev strah
pobeglih besed skrivaj zasledova
nih vrtnanje v beton in napet prihod

v izmik praznote vetrovna trdota
v rezilu slina žvižga v koritu mah
voda ko iz nje kamen huškne v pajčji kot

250271

kaj storiti v tretjem obdobju vije
jara kača pohoda suh rep hvale
loviš iz zasede kosti pognale
slast rje v zrak tihi treski poezije

različno mrzlo vroče vroče sije
gre pa za to da spremenimo seznam
še enkrat moja sina en ban viet nam
razoglav konj sveti jurij kri ščije

bos izum boga trden most angelov
zadovoljuje ob treh požar troje
ves ovit v zelenje v rokah zelen kol

na konici pozlačeno jabolko
smrt jajca švistne nič vetrovne motnje
NB likvidirajmo tretje obdobje

Drago Jančar:

ZMOTA V OSEBI

Devet petindvajset. Je pa že bilo vse skupaj tako daleč, toliko časa so se že presedali tukaj, pogledovali na ure in se šepetaje pomenkovali, da bi se kar koli moralo zgoditi. Skozi visoka okna, ki so ždela tam nekje pod stropom, daleč nad njihovimi glavami, je prihajala medla zimska svetloba, takšna neprijemljiva, nedoločna, ki je nobena luč, nobena tema ne more pregnati. Če se je pogled dvignil k oknom, je pač moral zaznati tisto neznansko utrujenost, ki se preliva čez ulice v takšnem pustem jesenskem dopoldnevu. Prazni stoli so bili v brezhibno pravilnih vrstah razmeščeni okrog, svetli so bili in gladki, sijajno položeni. In temni. Šepetanje se je zlagoma sprevrčalo v mrmranje, v takšen čuden, zamolkel, enoten, povsem brezbarven zvok, ki je polnil prostor. Le kdaj pa kdaj je vzvalovil, kak glas se je izraziteje povzpел, obvisel v zraku in takoj nato padel, izginil, se potopil. Je pa bila dvorana že takšna, da ni bilo mogoče govoriti glasno, se sprehajati, kaj zaklicati ali ropotati s stoli. **Devet trideset.** Videti je bilo, da s pričakovanim dogodkom ne bo nič. Okoliščine so kazale na to, da se je moralo nekaj zatakiniti, da je v mehanizmu nekaj odpo vedalo, da se je ustavil kak kolešček. Potem so se za trenutek okna zasvetila. Morda je posijalo sonce, morda pa je v šipe zašla kakšna zablodela svetloba, kak odsev ali kaj takega. Vsi so se ozrli gor, obrazi so postali svetlejši, glasovi močnejši in izrazitejši. Nekako lažje je bilo razpoznati vsakega posebej, vsakemu izmed sedečih v prvi vrsti določiti ime ali ga s kakršnimkoli znakom pomenovati. In ob takšni svetlobi so se prav gotovo tudi ulice premaknile, življenje je zaplalo čeznje, v prostor je vdrlo nekaj tiste razgibanosti, ki se je premaknila zunaj. **Devet triintrideset.** Sedaj so ga pripeljali. Takšen topel obraz, nemirne oči, s kratkimi kocinami poraščene roke. Ozrl se je po dvorani, po praznih stoli, po peščici čakajočih, ki je v trenutku umolknila. S pogledom je otipal vse po vrsti, zlagoma jim je šel čez obraze, potem pa čudno zasukal oči, vsekakor gor, nekam proti oknom. Morala so pritegniti tudi njegovo pozornost, lep čas je stal takole sredi dvorane z dvignjeno glavo in čudno zasukanimi očmi, pod čelom počivajočimi zenicami. Sédel je in pokazal dvorani hrbet. Svetli lasje. **Devet triintrideset.** Listali so po papirjih, stikali so glave, se hahljali, se potihem pomenkovali, se presedali, se gladili po lasih, se ozirali po dvorani, si mežikali, se praskali, se tolkli po prsih, se božali, se opazovali izpod obrvi, si popravljali naočnike ali kravate, se odkašljevali, si trebili zobe, zahrkali, zahukali.

Devet petintrideset. Glas se je razlil po prostoru. Bil je visok glas, razumen in trezen, jasen in čist. Rezek zvok, gladek in naravn. Sedeli so negibno, priklenilo jih je na sedeže, glas je šel skozi kot rezilo, skozi je potoval nazaj proti vratom, tam se je dvignil proti oknom in se polagoma skozi šipe izgubil na pločnikih, med topotanjem korakov, na uličnih prehodih, med natakaričinimi prsti, ki so žvenketaje pripravljali gostom jutranjo skodelico kave. Usta so se odpirala enakomerno, zdaj manj, zdaj bolj izrazito, kakor da niso v nobeni zvezi z glasom, ki je plaval po prostoru. Res, da je prihajal tam nekje izpod brkov skozi bele in očiščene zobe, skozi rdeče ustne, vendar je tekkel v ravni črti, mirno, urejeno, v popolnem neskladju z usti, ki so se enakomerno odpirala in bi zavoljo tega odpiranja bilo pričakovati tudi tako enakomerne zvočne valove. Seveda pa ni mogoče izključiti možnosti, da je glas prihajal tudi od kod drugod, pa so se ustna razpirala kar tako, zaradi videza. Ko je šel glas skozi, so sedeli negibno. **Devet sedeminštirideset.** Dalja, ki je doslej niti slutiti ni bilo mogoče, je bila tukaj. Naselila se je v ta kraj, prišla je v ta prostor iz neznanih pokrajin in čudne preteklosti. V obliki nekakšnih cunjastih, ne povsem dognanih, negotovih občutij se je prithotapila mednje. Svetla glava se je povесila, ramena so jo vzela v svoje naročje tako, da so se dvignila, nenavadno so se dvignila, skoraj do ušes. V takšnem položaju so ostala tudi poslej, tudi po tistem, ko se je glava ozrla gor, proti brkom in belim, očiščenim zobem, a ramena so ostala dvignjena, hrbet niti malo sklonjen, roke prav nič tresoče, ustne trdno stisnjene. **Devet sedeminštirideset.** V hipu je zavladal čuden molk. Glas je ne-

oddaja s podeljevanja Prešernovih nagrad. Hčerka je rekla, da vse to ni nič, da si spet delijo nagrade med sabo in da se gredo kroge in elito in tako. Jaz sem si drznil ugovarjati, da so to ljudje, ki so nekaj naredili in doprinesli. Moja hči mi je zabrusila, da naj bom tiho, da jaz pač nimam pravice govoriti o teh stvareh, ki jih ne razumem. Rekel sem, da je nevoščljiva, da bo že še tudi ona dobila nagrado, v kar sem v resnici prepričan. To jo je tako razjezilo, da mi je rekla, naj grem raje malo »štrihat«. Potem sem ji dal klofuto. Ko bi ne storil tega! Moja hčerka je tedaj vstala in se oblekla in odšla. Nekaj dni je ni bilo domov, poizvedel sem, da je spala pri neki prijateljici, hčerki nekega odvetnika. Stopil sem tja. A so me pri vratih odslovili, da me nihče ni povabil, da me nihče tudi ne pričakuje, zategadelj se z mano nimajo kaj meniti. Hčerka je prišla domov in se preoblekla, vzela nekaj stvari in spet je ni bilo dva dni. Z mano in z materjo pa niti besedice. Potem sva se še z ženo sprla, da sem na vsem koncu kriv jaz. Seveda sem kriv.

Na začetku sem povedal, da vaša revija preberem od konca do kraja. V glavnem ste mi všeč in ne razumem, kaj imajo toliko proti vam po časopisih. Res mi nekatere stvari niso všeč, predvsem kvante in žaljivke, a zdaj je tudi tega manj. Tudi literature ne razumem, kot jo verjetno razumejo študirani ljudje, a prav pri literaturi čutim, da je nekaj notri, čeprav sam ne vem kaj. Nekaj magnetnega in skritega je notri, da vse preberem, čeprav ne bi znal s svojimi besedami obnoviti, kaj sem bral. Vedno pa gledam, kje je tista vaša slavna zaprtost, izoliranost. No, jaz tega še nisem zasledil, zlasti vaša pobuda za pisma bravcev se mi ne zdi zaprta. Zdi se mi pa, da vem, zakaj se zdite moji hčerki zaprti. Po mojem je kdaj poslala pesmi, pa jih niste objavili. Razumem, da je to zanjo tiho razočaranje, in tako se ji zdi zaprt ves svet, sama se čuti zunaj sveta, zunaj pa sem jaz in navadni ljudje, ki ne hlepimo za slavo, a moja hči med takimi ljudmi noče biti. Jaz jo razumem in ji dam prav, po mojem zasluži prostor v svetu, ki se ji zdi zaprt. A za to se je treba boriti, delati je treba za to, veliko delati. Končno je pa vseeno, mogoče ste na nek način res zaprti in krog. Delate pa le, tovariši uredniki, delate in borite se s pametjo, in meni je všeč če ljudje na tem svetu delajo, se borijo, ne pa, da samo ugotav-

ljajo stanja. Meni je pač ostalo to, da moram »štrihati«, a se ne pritožujem, srečen sem, če lahko delam.

Zelim si, da to pismo prebere moja hči. Preveč te imam rad, da bi ti o vsem tem še naprej molčal, moja ljubljena!

pismo № 3 • 100

NEKAJ MISLI O MAŠKARADI,
MAŠKARAH, KURENTU IN
ZLIH DUHOVIH

(Mnenje povprečnega
slovenskega delavca)

Na Slovenskem, posebno pa na Dravskem polju, je menda še iz poganskih časov v navadi, da takrat, ko se spustijo iz kmečkih hiš kurenti v spremstvu maškar, medtem ko potrkvajo z zvonci, z grozljivimi maskami preganjajo zle duhove — bojda zato, da bi polja dobro obrodila in da bi v vsaki hiši vladalo zdravje, veselje in zadovoljstvo! Ta stara navada se ponavlja iz leta v leto in nikoli ni drugače kot tako, da so maškare tiste, ki preganjajo zle duhove. Nikoli pa še nisimo slišali, da bi se maškare in kurenti in zli duhovi združili, da bi postali vsi zlobni in da bi skupno nastopili, da bi zavladal razdor in razkroj v naših vaseh in v naših domovih. No in to, kar se nam zdi še tako nerazumljivo, to se sedaj dogaja. Ampak ne na Dravskem polju, ne tam, ker tam gredo stvari svojo naravno pot, pač pa na samem vrhu slovenske kulture.

Maškare, Kurent in zli duhovi so stopili v kooperacijo in sedaj nam s skupnimi močmi grozijo. Grozijo sleherni slovenski družini z razvratom, dekadenco, z zavračanjem vseh osnovnih človeških moralnih in etičnih vrednot, norm, ki so osnova doslej veljavnih medčloveških odnosov. Normalni starši, vsak oče in mati, pa če sta še tako napredna in nekonvencionalna, imata pred očmi vzgojo nju-nega otroka, gotovo ga želita vzgojiti v solidnega državljan-a, ki bo imel zdrav odnos do družbe, ki bo pošten, delaven in ki bo imel pred seboj jasne cilje in smisel življenja. To je neizpodbitno, pa naj gre za vernike, ateiste, Slovence, Kitajce ali pa Turke. In vsaka organizirana družba tudi pomaga in omogoča staršem pri vzgoji otrok v tem smislu s kulturo, torej s šolstvom, knji-

nadoma, povsem nenadejano utihnil. Nikakor tako kakor utihne glas, ki se že veliko poprej pripravlja na svoj konec. Ki se polagoma nagiba navzdol, ki izgublja sleherno oblast nad prostorom. Ki postane zavoljo takšnega nagibanja zamolkel ali jasnejši, razgiban ali temnejši. Nič se ni drobilo, nič izgubljal, nič ponehaval, kar tako nenadoma je utihnil. Ni se sesul, ni zdrknil, ni zgrmel, ni odstopical, ni se potopil. Kar izginil je. In zato je potem zavladal molk, kjer glas ni pustil svojega odmeva, kjer ni zvenel v zraku, kjer ni nikogar obvladoval, kjer se ni zaletaval ob stene, kjer ni šel skozi, kjer ga ni bilo več. Ker je bil to prazen molk, v kakršnem se komaj premakne kakšna slutnja ali neznani vzgib.

Devet sedeminštirideset. Glava z belimi zobmi in brki se je premaknila, prsti so listali po papirjih. Slišalo se je premikanje stolov, šuštjenje papirjev, pritajena govorica, pokašljevanje, rožljanje ključev in drobiža, kratek smeh v falzetu, kovinski ropot pisalnega stroja in bobnanje prstov po mizi. **Devet sedeminštirideset.** Gledal je predse in nepremično. Prsti so se čisto nalahno dotikali tipk, težko je bilo verjeti, da so se jih sploh dotaknili. Potem so prsti segli dol in drseli po blagu. Ko so prišli do konca, ko so prišli do tja, kjer se začno obla in zamaščena kolena, so se krila z obeh strani oprijeli, prsti spodaj, zgoraj dlani, in ga silovito potegnili dol. **Devet sedeminštirideset.** Glas se je zopet povzpел, tokrat blago in umirjeno, svetlo in prijazno, tudi brki so se premikali, noge so se uprle ob tla. **Devet sedeminštirideset.** Torej je bila mesečna noč? Kako je bilo tisto noč? Torej? Je bila mesečna noč? So bili oblaki na nebu, se je pripravljalo k dežju, je bila jasna noč, je bila mrzla noč? Kakšna noč je bila? Je seno šuštel, se je kamenje drobilo pod nogami? In kakšna je bila steklenica? Je bila obla in topla, visoka in svetla, je bila polna, je bila prazna, so roke drhtele, ko so jo prijemale, so usta mlaskala, se je slišalo? Se je slišalo, kako goltanec goitno požira, je klokotalo? Se je slišalo klokotanje? Je bilo toplo, je bilo toplo je bilatoplanočtoplo se je pripravljajo k dežjujebilavročanočejebila? In kuhinja? Kakšna je bila kuhinja? Je na peči vreča kava, koliko loncev je bilo na peči, je bila vroča kuhinja, je bila v kotu postelja? Je od postelje smrdelo po znoju? Po čem je smrdelo od postelje? Po starosti? Poznoju, pourinu, pospermi, pokrvi? In v sobi? Kaj je bilo v sobi? Kaj je bilo v kuhinji, kaj je bilo v sobi? In kakšna je bila noč? Je bila v sobi ženska, kaj je bilo v sobi, kaj je bilo v sobi na steni? Kaj je bilo na steni? Je bila podoba Marije device, je bila? Je bila podoba Jezusa Nazarečana, je bila razmetana postelja, je bila ženska? Je bila ženska na postelji, je bila ženska na razmetani postelji. Je bila tema, je bila luč, je bilo okno, je bil prevrnjen stol? So bile furnirane omare, je bilo zaprto okno, je bil prevrnjen stol, je bila žarnica na stropu, je bilo okno nepredušno zaprto, se je skozi okno slišalo? Kaj je bilo na stropu? Je bila vlaga, je strop puščal, kako dolgo že pušča, kako da pušča? Je bilo med lisami na stropu videti podobe? So bile podobe med vlago na stropu, kakšne so bile? Spačene, kako spačene, moj bog, kako spačene? Je bila vroča noč? Moj bog, takšna vroča noč.

Deset štirideset. Da so za cigareto. Da bi imeli pavzo.

Deset enainštirideset. Sedaj se premikajo nazaj proti vzhodni steni, črna odprtina zazeva, navzdol in skozi grejo. Hodnik po katerem se gibljejo je najprej teman, krut in teman hodnik, potem so stene vlažne, lepljive in vlažne stene, na koncu pa se prikaže rumena svetloba na koncu hodnika prijazna rumena svetloba; iz žarnice brez senčnika ali česa podobnega prihajajoča luč. Ena zazeva, da je bil zadnji čas reče, in se s komolcem nasloni na polico. Polica je vgrajena v steno, na nič ni pritrjena, na ničemer ne visi ali kaj podobnega, kar iz stene rase debela, komajda obtesana deska. Da ni veliko upanja, reče druga, ko si nese k obrazu plamenček. Pusti, da ji vztrepetajo čisto pred nosom, prav pred očmi in se njegov blesk v vlažnih zrklih zalesketa. Vlažne zrkle, v strop uprte steklene oči, ki vidijo skozi debele zidove, čisto tja do konca, kjer se začneja svinčeno nebo. Da peša svetloba, reče ena, da bo treba nekaj ukreniti, da bo sicer ne ve kaj z jasnino novih rodov. Sedaj ga bo potrebno drugače prijeti rečen eden, sedaj je priložnost, da se razsvetli, razjasni, razčisti, razglasi ta primer. Da ugotovimo osebo. Vi ste porota, še reče eden, dobro glejte, dobro slušajte. Sredinec in kazalec krčevito stiskata belo paličico, da se na obeh straneh stanjša, da se tobak, ki ga oklepa papir, razleze gor in dol, pod pritiskom dveh prstov se razleze tobak, da se cigareta na tem mestu zelo stanjša, medtem ko tretji zelo hitro in zelo enakomerno udarja po tistem koncu, kjer žari ogenj. Ena se sedaj premakne proti pisalni mizi, roke nekaj pobrskajo, izvlečejo papir, nesejo ga k očem, začnejo ga mečkati. Kot bi bila v prstih jeza ali kaj ga na koncu še scefrajo. Vržejo ga v zrak, da v velikem loku leti po

prostoru, dokler ne prileti na nogo, ki kepi papirja ob spremljavi glasnega poka spremeni smer. Leti navzdol in naravnost v koš za smeti. Da bi mu rekli tudi o večeru, pravi druga, da bi ga vprašali tudi za večer. Da ne bi samo noč, pravi. To ni pot, pravi prvi, to ni pot, ko se mu na vsaki strani nosu zarišeta ostri gubi, ko oči boljčijo predse. Zobje se sprva sprehajajo po gladki površini, sem in tja drsijo, zdaj se jim pridruži tudi jezik, nalahno se dotakne gladke površine, čuti kovinsko trdnost lupine. Ostri konci, nabrušeni in ostri konci zob jo nenadoma prebijajo, vendar le narahlo, le po vrhu, le tanko plast lupine, preden se zagrebejo v notranjost, v mehko belo meso, da na vse strani v visokih curkih brizgne brezbarvna tekočina. Medtem ko zelo krčevito in zelo hitro, pa kljub temu enakomerno, zobje napredujejo okrog peclja se temni črti na obeh straneh nosu ponovno pojavita in precej časa vztrajata v tem položaju. Gubi na obeh straneh nosu odurno pačita obraz, to je spačen obraz, to je krednat, kot kreda bel obraz, izprijen obraz, ko pravi: Važno je, da je oseba prava. Morebiti takšen stavek povzroča silovit napor, neznansko zaposlenost duha in telesa, kajti gubi, ki se vračata v prvotni položaj silovito učinkujeta na zgornjo ustnico. Zgornja ustnica trepetaja, ko gubi popuščata, ko se mišice, ki imajo v neomajni oblasti ta obraz, vračajo v prvotni položaj. Znova govori in zobje se sploh ne razprejo le ustnice se razmaknejo, rdeče se dvigajo in spuščajo, ko pokažejo stisnjene zobe, kot klešče stisnjene zobe. Zvok, ki prihaja skozenj, je kajpada popačen, takšna čudna glasba z vzponi in padci, ki se zaletava in pojenjava, ki se kotali in drsi. Da je oseba prava. Da o tem ni mogoče dvomiti. Da on nikogar ne prepričuje. Da bo nadaljevanje dokazalo. Da je to le mnenje. Da naj glejo in sluša. Ostanek jabolka sfrči v koš, sedaj se pomikajo proti zahodni steni, navzgor in skozi izginejo. Zgoraj je svetlo, dvorana je svetla, koža se mehča od svetlobe, telo od toplote, telo se razleže po mehkem stolu, roke brskajo po papirjih, oči boljčijo skozi očala predse, vselej predse, nikoli v dvorano, predse na svinčnik, papirje, mapo in penkalo. Roke sežejo h glavi, pobrskajo po glavi, zgrabijo očala, nesejo na mizo očala, z robcem drgnejo stekla, hrup se poleže. **Devet petdeset.** Obraz je povsem blede, svetli lasje, znak razpoznavne, obraz je povsem blede in zamaknjen predse. Kot snohodec. Odpenja si gumb, ob tem času si odpenja gumb, palec in kazalec se ga oklepata, vsak iz svoje strani, zgoraj in spodaj, z leve in desne, med gumbom in prstom je blago, eden pritisne, drugi se izmakne, gumb se izmakne, prst se sploh ne dotakne blaga, ko se gumb odpne. To je najnesrečnejša ura dneva, pravi svetli in visoki in zaskrbljeni in snohodi obraz. To je strašen čas, ta čas malo pred enajsto. Najbolj neumen čas. Neznanske stvari se dogajajo ob tem času povsod po svetu. Ob tem času so zidovi na zahodni strani mesta vlažni in temni, vsi zidovi vsa mesta. Ob tem času se dviguje težak dim, nebo pritiska navzdol ob zemljo in ob ljudi. Ob tem času se vdihuje vonj po surovem mesu. Se tipa po žlebovih. Se gre v Ljubljano. Se izpridijo roke. Se odmakne noga. Zaškripa sneg. Se napnejo mišice in žilice v očeh. Jim dajo vetra. Se premakne. Tudi slika na steni. Od prepaha. Nemara pa tudi zato, ker je kdo zadel z ramenom obnjo. Pa je zanihala. Ob tem času se dogajajo neznanske stvari. Ob tem času, ob tem strašnem času zasedajo v vladni palači. Ob tem času dožnjek. Ob tem času cvičati. Ob tem času vse. Ob tem času biti mlad, biti mlad v težkih časih, to se pravi brez mladosti biti mlad, zreti starega sveta propad, skrivati premnogo nad, to se pravi biti mlad. Ob tem času si planejo v naročje, ista čustva se porodijo povsod po svetu. Končno točko in kaj onkraj nje. Ob tem času neznanske stvari. Ob tem času si odpne gumb. Ob tem času se premakne, pogleda predse in naprej, seže z roko v žep, polagoma, nekaj potegne, nekaj dvigne, nese k ustom, žveči, žveči, gleda nekaj predse, stopi nekaj korakov, nekaj korakov naprej, nekaj korakov nazaj, sede na stol. Komaj diha. Medtem ko žveči komaj diha, glasno diha, zdaj skozi nos, zdaj piskajoče med hrano, ki jo prežvekuje. Iz globine prihaja to dihanje, ta silni napor, iz daljnih globin, temačnih pokrajin prihaja silno bobnenje in med bobnenjem veliki udarci srca. Ko požira, mu vselej diha za hip zastane, umolkne, utihne zato pa pozneje zaduha bolj sunkovito, toliko glasneje. Ko požira, se dihanja ne sliši. Sliši se goltanje, ko požira ko golta, zapre oči. Z zaprtimi očmi požira.

Deset enainpetdeset. Vlažna soparica. Bila, ja. Ne, polna. Posamezne hude slutnje. Z rano? S kakšno rano? Ne vedel ne. Vdana, najbolj vdana. Britev, kakšna britev, kakšna. Njuhanec med zdihovaljem. Senca koristijo. V zmoti. V zmoti. V zmoti. Nekdo vztraja, moj bog nekdo vztraja v zmoti, saj to je nemogoče, bil je njuhanec ja huda slutnja ja ne pa v zmoti božji strup v krvi v krviposamezhudeslutnjepomota.

ževnostjo, teatrom, filmom, itd.

Ce pa ta organizirana družba zataji, če se znajde sama v krizi, če zataje tudi institucije, ki to organiziranost zagotavljajo in ki bi morale opravljati vsaj zgoraj opisano poslanstvo, tedaj se znajdemo v dokaj nenavadni situaciji. In bojim se, da je do takšne situacije prišlo sedaj, ker na to kaže primer Maškarade ali maškarade, če hočete.

Od samega začetka sledim polemikam in diskusijam okrog Maškarade. Primer me niti ni preveč vznemirjal, dokler nisem prebral članka dr. Rada Bordona v Delu z dne 16. januarja na strani 17. Ta članek, ki je prvi tudi povedal, razen slik, ki smo jih lahko tu in tam videli, za kaj pri vsej stvari gre, me je zares šokiral. Da je takšen gnoj namenjen naši mladini! Priobčena slika množičnega seksa in pa odlomek iz scenarija je bil dovolj, da si človek ustvari mnenje o tej »umetnini«. Stvar pa je dobila že takšno publiciteto, da ne gre več zgolj za film, ampak za mnogo več. Zelo značilna so bila namreč reaganja na film. No, pa pojdemo lepo po vrsti.

O samem režiserju Maškarade ne bi izgubljali besed, saj je bilo že dovolj napisanega o tem »nadarjenem, perspektivnem« režiiserju. V glavnem, Boštjan Hladnik je predvsem žalosten, ogorčen, presenečen, začuden in užaljen (gl. TT št. 2, stran 3, 13. januarja t. l.). Njegovo stališče je jasno.

Bolj zanimivi so zame tisti »zli duhovi«, ki v imenu svobode, demokracije in samoupravnega socializma izsiljujejo, obenem pa povprečnega slovenskega braleca zavajajo s »protestnimi« članki. Ti so vredni pozornosti. Namreč: vsa ta filistrska, snobovska družčina, ki ji je brzkone socializem malo mar, se kar naprej sklicuje na samoupravni socializem. S tem »samoupravnim socializmom« se lepo varno ogradijo, potem pa lepo spustijo svoj strup in se na koncu vzvišeno smehljajo »slovenski provinci«. («Saj nam nihče nič ne more, saj se borimo za samoupravne odnose, za Demokracijo, za Svobodo!»). Kar pogledajmo nekaj avantgardistov, nekaj najbolj vnetih borcev »samoupravnega socializma« v zadevi Maškarada.

V mariborskem Večeru z dne 14. januarja t. l. Lojze Smasek pravi v članku »Maškarada o Maškaradi« tole: »V socialistični samoupravni družbi, to je popolnoma jasno, ne moremo in ne smemo imeti cenzorjev, saj je zares nesmisel, da naj bi skupina

izbrancev, članov komisije imela bolj izostren sluh in okus in vid in vonj kot pa filmska proizvodna organizacija in vsi njeni kreativni samoupravni kadri«. V enem samem odstavku se je šel Smašek samoupravni socializem in to zato, da zaščiti »umetnino«, kakor pravi Hladnikove mu filmu v nadaljevanju članka.

Matjaž Zajec v Mladini št. 52, januar, stran 5 piše: »To pa utegem kaj kmalu koristiti nekaterim, ki bi hoteli zavreti proces demokratizacije in samoupravljanja.«

Eks direktor ljubljanske Drame Taras Kermauner pa gre še dalje: (Na istem mestu, stran 20—21): »... bomo stopili korak nazaj v klerikalno — janzenistično — stalinistično provinco...«. Je že živ človek slišal za tako globoko misel? Klerikalno — stalinistično...? Sicer si je ne znam razložiti, zdi se mi pa, da je tako nekako, kakor bi kdo avtorju te misli rekel, da je genialni ceppec. Sicer pa je takšna kvazi — liberalistična miselnost zmožna še česa bolj zabavnega. Na primer gospa Bernarda Rakovec od Tedenske Tribune, ki sicer hoče biti hudo nevtralna in se osebno v spor ne meša, vendar že naslov njenega članka pove svoje: »Ideološko nage punce!« ali pa: »Jezus, kakšna sreča, narod je dočakal svoje pohujšanje!«. Star pregovor pravi: Eden z gorjačo, drugi s pogačo, Rakovčeva torej s pogačo, vendar je njen namen prozorno isti: dezorientirati bralca in mu vsiljevati svojo potrjeno in afektirano svobodoljubnost.

Aleksander Petrovič, predsednik Zveze filmskih delavcev Jugoslavije v Nedeljskem dnevniku z dne 17. januarja št. 3: »Bolj normalno bi bilo, če bi film pokazali v kinodvoranah, svojo sodbo pa bi izrekli gledalci sami.« Z drugimi besedami: Ponudi državljanu tableto ciankalija s pogojem, da jo pogoltne, potem pa sme klicati zdravnika. Petrovič istotam: »Vsaka prepoved domačega filma je zelo resna stvar, cenzura domačih filmskih stvaritev pa je anahronistična ustanova, v kateri izolirana majhna skupina ljudi predstavlja družbo...«. Zelo samozavestna izjava. Vendar bi se po mojem mnenju gornji odstavek, če bi ga obrnili na avtorje zagovornike te »umetnine« glasil bolje takole: »Naša kulturna nadgradnja je zelo anahronistična ustanova, v kateri izolirana, vase zaverovana, snobistična svojat predstavlja slovensko kulturo, se gre medsebojne igrice in si dovoljuje, kar ji pač pade

Deset šestdeset. Čez obraz se pomika pramen sončne svetlobe. Drobci prahu trepetajo v črti, ki prostor prereže na dvoje. Zrak gre čez kot moraste sanje, nič ne ostane, nič ne spremeni na obrazu, nobene krčevite kretnje ali kaj. Ustne se stisnejo, zobje pa zlagoma hrustljajo tiste reči, ki so jih poprej roke nanosile noter. Bonbone ali kaj.

Deset enainšestdeset. To je zmeda, reče, zmotili ste se, reče, to je popolna zmeda, zamenjali ste, kakšna britev, kakšna britev, kakšno grlo, kakšna toplá noč? Kakšna voda, kakšna flaša, kakšne slike? Kakšen Jezus, kakšna britev, kakšna kri?

Deset dvainšestdeset. S kratkimi kocinami poraščene roke se premikajo po kolenih sem ter tja. Prsti grabijo tkanino, jo gubajo, prijemajo za druge prste, kot kakšne kače se ovijajo okrog njih. Roki se zlagoma dvigujeta, najprej ena za njo gre potem še druga. Ko govori, se dvigujeta in padata. Ko sta v zraku zobljukujeta kretnje. Ko sta v zraku brez vsake moči, brez trohice poguma dolbeta v zrak, v skrajno omejenem prostoru se gibljeta. Sedaj se pomikata ob telesu navzgor, sežeta v žepe suknjiča. Najprej odmakneta poklopce, obe na popolnoma enak način, tako, da prsti poklopec poprimejo, ga vzdignejo in grejo noter. Za njimi grejo dlani in roke skoraj do komolcev. Pobrskata po žepih, za trenutek obmirujeta. Roki mirujeta v žepih suknjiča, ko govori. Zne-nada suneta navzgor, da v žepih zažvenketa drobiž ali kaj takega, vsekakor močno zažvenketa, ko suneta navzgor, ko se prsti stisnejo v pesti. Pesti butajo ob prsi, roke se lomijo v komolcih, gornji del je nepremičen, spodnji pa se premika naprej in nazaj, tako, da pesti butajo ob prsi, da se glas rahlja, da začne kašljati. Pesti se razklenejo, pomaknejo se gor, še više, h glavi, k lasem, zaprejo se in se stisnejo v lase. Na takšne kupčke grabijo lase. Kot bi jih hotele izrjaviti ali morda uravnati pa tega ne storijo in se pomikajo navzdol. Kupčke pustijo tako smešno sprijete, kot bi razburkano morje obstalo, tako štrlijo navzgor in na vse strani. Gornji del života je premaknjen iz osi, povsem naprej se nagiba, roke pa krilijo, da ga še bolj nesejo naprej, dokler ni teža povsem prenešena v to smer. Zato se telo pomakne naprej in gor, zadnjica se odlepi od stola, vse skupaj se pomika naprej in gor. Noge se opotečejo, nerade nosijo tako prevešeno težo telesa, ki se sicer zravnava, vendar prepozno, kajti noge se opotekajo proti široki mizi, proti naočnikom, ki jih prsti drgnejo s kožnato krpico, proti širokim obrazom, kravatam, papirjem, pisalnemu stroju in predse boljšečim očem. Trebuh se nasloni na mizo, ostrá deska reže v mehko gmoto tako, da celo telo sloni na deski. Zlagoma se umakne počasi se odlepi šele tedaj, ko roke začnejo biti po papirjih, po svinčniku, penkalu in naočnikih. Zamaščeni prsti se previdno umaknejo in zlezejo nekam za suknjič, kjer začutijo mehko toploto oblega telesa. Potem se trebuh umakne, telo se nagne nazaj, roke pa vse te reči zaženejo v zrak, da dolgo plavajo po prostoru, po širni dvorani. Dvignjene roke, nazaj nagnjeno telo in glava z razprtimi očmi sledijo njihovem letu, dokler ne začne vse skupaj nihati in se vrteti. Trup, roke, noge, kolena klecnejo, usta pa so razprta, kot takšen zadržan krik. **Deset sedeminšestdeset.** Nabrekle veke enakomerno utripajo, pogled pa se v presledkih, ki bi jim težko pripisali kakšno zakonitost uperja v razne točke po dvorani. Zamaščeni prsti brez prave volje spravljajo v red papirje in se medtem pridno sprehajajo od predmeta do predmeta na širni mizi, kakor bi se hoteli za vsakega posebej prepričati, če je pritrjen na svoj prostor, če je vsak trenutek na razpolago. Zdaj se ustne razprejo in začuda so zobje zopet trdno sklenjeni kakor že prenekaterikrat ta dan. Zobje so sklenjeni, ko skozi prihaja rezek glas. Jasen zvok gre skozi pomirjeno in sključeno postavo na stolu, nobenega sledu ne pušča na njej, nobene opazne spremembe, ko gre skozi, skozi razne predmete in ljudi razvrščene za njo do vrat in kajpada proti oknom, proti ulici, proti vrvenju tam zunaj, med zidove in vlažne stene. **Deset sedemdeset.** Torej, kakšna noč je bila? In potem, kaj je bilo potem? Predvsem pa: kje je bila britev? Je bila na polici? Je zmeraj na polici? Zakaj je bila na polici? Torej? In tiho? Je tišina zvenela kot školjka? Kako zveni školjka? Je igral radio? Kaj so oddajali? Kakšno glasbo? So prsti sami segli po britev? Kateri prsti? Sta bila to palec in kazalec? Zakaj ne cela roka? Je bila dlan? Je bila dlan vlažna? Zakaj samo dva prsta? Kaj pa črepinje? Na tleh so bile črepinje. So bile? Kaj je bilo na tleh? Je bila razbita steklenica? Kdo je razbil steklenico? Kakšni lasje? Kakšna jeza? Kakšen bes, kje je bila ženska, stara ženska? Kakšna ženska, kakšen smrad? Po kakšni postelji je smrdela? Je stara ženska smrdela? Ste ji preprezali vrat, da je hropla, ja hropla, ker je smrdela? Po kakšni postelji? Po čem je torej smrdela postelja? Po urinu, po spermi, po krvi, po starosti, po čem? Prav, je bila mokra od sperme? Je bila strjena sperma? Ka-

tera roka je držala britev? Katera? Leva, desna leva? Kaj je počela desna roka? Je leva tolkla glavo ob tla? Kje so bila kolena? Na trebuhu eno koleno? In drugo koleno? Med nogami, ja? Med nogami drugo koleno? Kolikokrat je leva roka udarila? Kolikokrat je leva roka vlekla za lase, kolikokrat tolkla, kolikokrat stiskala, kolikokrat je leva roka? Kolikokrat je desna zamahnila nad grlom? Visoko nad grlom? Tik nad grlom? Se je britev dotaknila kože? Kakšne so bile oči stare gospe? So bile izbuljene oči? So bile preplašene oči? So bile žilice v očeh? So bili piskri na štedilniku? So bili oblaki na nebu? Se je pripravljalo k dežju? Je bila jasna noč? Je pritiskalo k tlom? Je stiskalo sence? Je bila jasna noč? Je bila topla noč, je bilo toplo? Koliko piskrov je bilo na stropu? Je bila vlaga? Je strop puščal?

Deset osemdeset. Kotički ustnic grejo nalahno navzdol, tudi glava gre dol, lasje se vsujejo na čelo in povsem zakrijejo oči. Celi šopi sprijetih in bržkone neopranih las visijo čez obraz, da se dvignejo, ko našobi spodnjo ustnico v takšen lijak in pihne gor. Potem se glava nagne nazaj, zlagoma se dvigne in lasje kar ostanejo razvrščeni po celem belem obrazu. Ko se skloni globoko, ko se skoraj s čelom dotakne kolen lasje visijo takole v praznem prostoru. Najmanjša sapica ne zapihlja, nič takega se ne zgodi, da bi se lasje premaknili. Zato je toliko bolj nenadejano ker glava silovito sune gor, da se lasje zopet lepo poležejo in je od zadaj videti lepo vležane, skoroda počesane in urejene svetle lase. Oči zrejo proti oknom, proti cmeravi svetlobi, ki prihaja skozi. Glava pa sedaj sunkovito odkimava in nekaj mrmra. Tak čuden glas prihaja ven kot bi spodaj hrumeč klokotal kak potok. Tak enoličen hrup nekje od spodaj.

Deset dvainosemdeset. Je opna takoj počila? Je šla britev skozi kožo? Se je ustavila ob jabolku? Ob tisti trdni stvari v grlu? Se je tam ustavila? Je šla dalje? Kako daleč je šla? Kako globoko je šla britev? Je smrdelo, pa čem je smrdelo? Je bil vrat prerezan, da je hropla, je hropla skozi tisto luknjo, ker je smrdela? Je hropla, kako je hropla? Je piskalo skozi odprtino, ki jo je napravila britev? Je dihala skozi luknjo? Kakšen zvok je bil to? Kakšen zvok je bil to? Je dihala? Pojoč, piskajoč, cvileč, gromovit, javkajoč, hrumeč, cvičeč, ječeč? Kakšen zvok je prihajal skozi odprto grlo? Kako je hropla, moj bog, kako je hropla, kako je dihala skozi tisto luknjo?

Deset devetdeset. Noga se odlepi od tal, počasi se dviguje, vendar ostaja ves čas skrčena. Premakne se proti desni in se kar takole skrčena, niti za trenutek ne spremeni svojega položaja, kar skrčena se položi čez drugo nogo. Spodaj zaniha, potem pa ostane čisto pri miru. Vsaj toliko časa, dokler se spodnja noga ne prestavi v udobnejši položaj. Tedaj zgornja zaniha. **Deset devetdeset.** Kdo je obrisal britev? Kdo je obrisal britev v časopisni papir? Kdo je potem mirno legel in zaspal? Je to zmota, more to biti zmota? Je mogel spati, ko je spodaj hroplo? **Sto.** Pri velikem oknu pa nekaj zaškrobota, da se oči ozrejo gor, vendar le za trenutek.

Tomaž Kralj:

PREPISOVANJE PTIC

VI

3je kvarteti dajo
dajejo 5tim
klativitezom za pravilen
odgovor po en poen
peoni stojijo
gledajo kako

na pamet, ne da bi samo za trenutek pomislila, da je kultura še kaj drugega, poleg tistega, kar se dogaja izven tega malomeščanskega kroga.

In šele sedaj, ko človek prebira vso to plažo super — kulturnih izjav, začne pretresen spoznavati veličino pogumnega nastopa pokojnega Staneta Severja. Dovolj blizu je bil tej visokokulturni družbi. Zato jo je dovolj dobro poznal in zato je z njo tudi prekinil. Človek, ki mu je pri srcu resnična, humanistična kultura pač nima kaj iskati pri teh izbrancih, niti pri njihovih zaščitnikih in oboževalcih. Pred leti je mlad mariborski pesnik Andrej Brvar zapisal protestno pesem, v kateri je dejal: »K vragu pa tak proletariat, ki ne zna več štrajkat!« Danes bi pa lahko napisal: »K vragu pa tak proletariat, ki pušči, da se z žulji njegovih rok razmetava denar, da se na njegov račun in na njegovem hrbtu danes rojeva jara gospoda, bolj nemara kot je kdajkoli bila.« Izbrana smetana se ne zanima več niti za odločilne stvari, ki se dogajajo po svetu in pri nas. Ne! Propagira in se gre seksualno revolucijo, ker se je preobjedla kruha, ki ga delavec v tovarni nima na pretek. Delavec pri karbidni peči v Rušah ne pozna seksualne revolucije, rudar v Trbovljah tudi ne in prav tako ne fužinar na Ravnah ali kmet na polju. In za to je čisto enostaven razlog draga moja snobovska gospoda. Razlog je v tem, ker morajo ti ljudje delati, in to prekleto delati za svoj kos kruha.

Nisem tako enostranski, da bi trdil, kako tisti, ki se ukvarjajo s kulturo, ne delajo. Daleč od tega. Globoko spoštujem vsako intelektualno delo. Ko pa stvar pride tako daleč, da kar vsi po vrsti napenjajo vse moči, da bi nam vsilili neko moralo, ki ni naša, nek film, ki nam je v vseh ozirih tuj, tedaj pa tudi njihov odnos do dela postavljam pod vprašaj.

Nisem za kitajski komunizem, toda če je Mao napravil kaj modrega, je storil to, da je moral vsak človek spoznati, kaj se pravi resnično, fizično delati. Če bi to uredili vsaj za kratek čas pri nas, bi bilo hitro konec take kulturne revolucije in vseh perverznosti, ki nam jih ponujajo kot umetniško.

In zakaj tukaj tudi ne gre za vprašanje enega samega filma, ki je postal problematičen. Gre za družbeno vprašanje in vprašanje medčloveških odnosov.

Ali bomo dopustili, da se bo prepad med inteligenco na eni strani, še zlasti pa njeno

ekskluzivno kulturniško sredino, in delavci ter kmeti na drugi strani povečeval? Da bo samoupravni socializem samo krinka za njihove privilegije, za katere smo ob Maškaradi in že marsikdaj poprej videli, v kakšen namen jih izrabljajo? Ali pa bomo z resnično inteligenco našli skupni jezik? Za katero smer se bomo torej odločili? Slovenski delavec ima ob tem pravico in dolžnost spregovoriti. In pričakujem, da se bo to tudi zgodilo.

Lado Grat Kijev
strojni ključavničar
Maribor

sonce vzhaja/zahaja sonce
perzijska preproga poslušaj
prevari pokvari pripre
kapo nola
& njegov klobuk — globus

kvartetna donča
ne muči me
prilici zebro
zemljo
zmaja
zemljevid

ko se je zgodilo
da si bila tam

VII

stacey grove zakriči prileti
deborā debora pravi ni odgovora
v etruščanskem zlatu
etruščanskem maslu

stacey grove si greje podplate
stacey grove is a roaming prophet of mine

ti si moja mala poletna deklica
poletni krojač
mala polentarska palica
pravi mala polentarska deklica

VIII

prepisovanje ptic
se začne na povelje
nola & šive

šiva šiva kobilice
polž leze vzdolž njih

dušni duh pride skozi preduh
v muzej namuzne se vratarju
izmuzne se mislecu
mu reče sleci se

pomladna žaba
bi rada
žagala
rada bi se
žogala
rada bi
ognjemet

IX

bobni so zarobljeni
na planjavi oh ta john lee hooker
na planjavi john lee hooker
s sesalcem za prah zoper preplah
proti poplavi
sun ra obesi 5 zlogov za glogov trn

nestvor v pozor
frolo gre na trolejbus
prepozna romea & julijo
romeo okraši kitaro
julija s kitom zakita nakit
razpoko v nakitu

pismo

No

4•100

PROTESTIRAM V IMENU
PLEMENITEGA PASJEGA
RODU

November/december 1970

(Združenim cenzorjem mojega Mirabeau-a) Se niso pred kratkim zapodili proti meni stekli psi? Kdo jih je z verig odvezal? Kdo proti meni naščuval? So to zaresni psi, ko pa nimajo nič pasje zlahtnega na sebi?

Se nisem oddahnil ko sem dognal, da te spake, ki so brizgale skozi eter, pa spet skozi tisk svoj strupeni sopuh, niso pasjega porekla?

Me ni stisnilo v grlu, ko ugotovim, da so iz sklede življenja postrgani ostanki iz vrste homo-sapiens?

Se je Nemezis zares tako neusmiljeno z njihovo pametjo poigrala? Kdo jih je do tolikšnega kretenizma izpridil? Njihova imena? Kaj bi z njimi? Če katerega teh izvrzkov po imenu začrkam, ga ne bi s tem v glorio svoje nesmrtnosti dvignil?

Protestiram pa v imenu plemenitega pasjega rodu, da svojo kačursko poniglavoost okrinkavajo s pasjim laježem!

Ivan Mrak

pismo

No 5•100

Ljubljana, 17. 3. 1971

he's not busy being born
is busy dying
navzgor krokodil
navzgor
v zgodovino

trese se dekle
za nastop za zemeljski čas
stric albert je pošastno počasen
gyarhol kihne & krikne
zbudi ljudi
predvsem jude
& malajce

žad kot parket
prenese konjski peket kar dobro
frolo strada že od zarana
zvečer zaspi
pod mizo je skrit svinčeni svizec
zakaj si sunil svinčnik
zakaj si sunil sina
v sinagogi si svizec ti
oh to si ti

snov nam kradejo se reče
cnka glanzstoff
smrči sredi snega
za enega je še prostora
2 prostaka sta odločno preveč
odločno preveč
v odmevu
v zameno

Ifigenija Zagoričnik: PODOBA PODOBE

vidim te v svetlobeli obleki
kostanjevi so spodviti
zenice brezbarvne
čelo nagubano
noge naravnane
kot vedno
ko hočeš rajati
prekopicevati se
tlačiti segreto prst
in ne misliti na vse to
roke zložene
prsti sklenjeni
kot hočeš
ko se otresaš
in vse spominja na to
telo poležano

Dragi urednik!

Tvoja prijazna ponudba me je zelo razveselila, krohotal sem se.

No, in sedaj k stvari. Kakor vsak človek, tako imam tudi jaz kajsi težav. Vendar ti zdaj ne bom pisal o njih, ker niso za v časopis. Je pa na svetu veliko zadev, stvari in ljudi, ki me jezijo. Ti imaš verjetno dobre zveze, torej pričakujem in te prosim, da zadeve, o katerih ti bom pisal, urediš.

Navedel jih bom kar po vrsti, kakor mi prihajajo v misel. Torej, jezijo me Dimitrij Rupel, Stanka Godnič, rubrika »Povedano na uho« v Ljubljanskem dnevniku, in sploh ves kretenski Dnevnik in še bolj kretenski Nedeljski na čelu z najbolj kretenskim Sattlerjem. Potem me jezi posrana Ljubljana, onesnaženje ozračja, pizdarije z Maškarado, Jožef Phaganel, svetovna zarota politikov, mali zeleni človečki (ker se še zmerom nočejo spustiti), jezita me Meta in moj mrki stric, jezijo me proletarci in študentje (ne vem, kateri so hujša golazen, verjetno študentje, ki so pravi paraziti), jezi me Ruža Tremški, jezijo me policija, Jaša Zlobec in mestni promet, blazno me pizdijo Slovenci, banda degenerirana, in Mariborčani. Jezen sem tudi na Bleka, ta prasica nikoli ne vrne denarja, in končno sem jezen tudi sam nase, ki sem tak cepec, da mu še zmerom posojam — pa tudi zaradi drugih stvari, vsekakor tudi zato, ker sem se spraval pisati tako trapasto pismo.

Vse skupaj je improvizacija, zato sem gotovo veliko zadev in ljudi pozabil omeniti. Ti naj mi ne zamerijo, tebe pa ponovno prosim, da stvari urediš. Najbolje bo, če lahko dosežeš, da se omenjene zadeve in ljudi likvidira.

Prisrčen pozdrav!

Boris

pismo

No

6•100

Zakon o narodni obrambi
in vseljudskem odporu
predvideva, da bo moral
imeti vsak občan osebna

zaščitna sredstva, če bi so-
vražnik uporabil NBK bojna
sredstva. K tem zaščitnim
sredstvom sodi tudi proti-
plinska maska. Osebna za-
ščita je občanova dolžnost
v splošni obrambi domovi-
ne.

Nasprotno pa menim, da
je v mirnodobnosti domovi-
nina dolžnost, da brani ob-
čana. K tej dolžnosti sodi
nedvomno obramba občana
pred zastrupljanjem z neči-
stim zrakom. Tako se že
zdaj kaže potreba po upo-
rabi protiplinskih mask.

Zato predlagam: ker do-
movina ne more preprečiti
(vsaj ne v potrebnem naj-
krajšem času) nadaljnjega
zastrupljanja ozračja, naj
federacija v dogovoru z re-
publikami in občinami ne-
mudoma sprejme zakon, ki
bo obvezoval občine, da
svojim občanom kupijo iz
sredstev za komunalno ure-
ditev protiplinske maske za
mirnodobno uporabo. Hkra-
ti naj odgovorni za zaščito
občanov razmišljajo (inten-
zivno), kako bi s protiplin-
skimi maskami zaščitili
pred zastrupljanjem in ža-
lostno pogibljujejo tudi živali,
drevesa in cvetlice, da polj-
skih kultur ne omenjam!

Vsi, ki bi utegnili podpre-
ti moj predlog, naj izraze
solidarja pošljejo zvezni in
republiškim skupščinam.

V pomanjkanju kisika in
s tovariškimi pozdravi —
Aerob.

pismo No 7.100

... in pa kar se še tiče tega
raje ne bi. Tako, sedaj pa
bo menda najbolje, da kar
pričnem in ti napišem to
pismo v strašno rud eči
barvi (farba).

Ireduktibilna zarezna tek-
stualnega fenomena. Vlada-

ustnice zmamljene
in hočeš govoriti
o nagradnem razpisu
za najlepše urejen grob
nagrajuje komisija
izbrana med ljubitelji simetrije

na pogrebu ne žaluješ
nikoli
vedno
preobračaš
dokler se sama ne spreobrneš

ko potok zavije med skale
ga ne vidiš več

ena sama roža krasi grob
a vredna je
ne vem koliko
na brezplačnem zemljišču
pokopališča
ki ga zasipa plaz

NEMIRNA SI VESTALKA NA RŽIŠČU

stala
ali se valjala
lizala satje
in oči niso hotele narazen
zaradi sladkosti
lepega dne
med enajsto in drugo je padla beseda
in noge so se opotekle
in tekle zbogom

prideš
in se raztogotiš

nikoli ne bi vedela za ta dan
ki je
če bi te ne bilo

mati odide
vživeta v igro
življenjedajujočo resnico
ko ubijajo otroka
ga kamenjajo
in stiska majhne pesti
in prazne dlesni
prijazne
mu ruvajo lase
nepovedno
ti ne odideš
trdno se oprimeš svojega kolena

z mislimi pod sončnikom
ko se oglašajo tolkala
in druge orgle
in obsmrtni pesmi
po dolinah dol
po dolinah gor
moti te neupepeljeni jezdec
ki se sam zakopava
seje travo
in regrad
in strup za golazen
k njemu prihaja molitev
k njemu prihaja telo
in ničesar ne trdiš
da se ne prestraši človeštvo
tema
dobrota sence

odpreš prazno pismo
uganeš kaj je v njem
nagledaš se ga
nenagledanega
do konca
kot sol ga okušaš
požiraš neizrazito slino
ki z okusom zbada
a je ne moreš utišati

nič ni na tebi takšnega
brezmejnega
podobnega smehu

v lastnih naplavinah
ti je greh nemara neodpuščen
med grehi
objetimi
spodvihanimi
si srečna zaradi sebe

nemirna ne spoznaš križa
ne za svojega
ne za pravega
na ržišču pokopanega
in se nočeš podpisati

Milan Jesih: NEKAJ PESMI

o mar znata

poje vest in poje pest iz hiše
moje in zariše mrtve stroje ko
naglas kot le mogoče se razjoče mi
lopata:

o mar znata brata vstric
stopiti skozi vrata

nje biti- bivajočega naj bi se **prepoznalo** kot tako. V računanju s tekstualno ničlo e neproduktivne porabe se polisemija premesti v raztrositev-razznačenje: v 'prakso' jezika se vračunava ireduktibilna izguba giba artikulacije-prostiranja.

Kua, kako, kua? Kvak krek!? Hovhovmuhov? Zakua lajaš zakua ti pes? Zakua pes pes lajaš pes zakua kaku kakuteškusm jest smse sm biu! Al čte slišat še tistu ts staru? Zakruli zasiči kriči (substancionalno). Kislja se mi je sanjala, / Muza modropevka je / Rokko mi v slovó podala, / Rekiši de bo prazno vse, / Venca mi ne bo spoznala. / Ter pristavi: Ni ti dano, / Petje v tebi ni dognano; / Svetjem ti, ne kruli več, / Puhla vsa je tvoja reč, / Kaj postopaš ti za mano? A priori je vsak »dej« že »vpisan« v **določeno** potrošnjo. Večznačnost bele lise, razprostrte pisave brez teksta. Ima prednost nesistematičnost? Der Versuch in »Sein und Zeit« § 70, die Räumlichkeit des Daseins auf die Zeitlichkeit zurückzuführen, läßt sich nicht halten. Mišljenje je dospelo do »prepoznanja« svoje lastne nevzdržnosti, igra bi se morala do-končati, pa se nadaljuje. Za premostitev (Aufhebung samo z odpravljanjem, brez ponovne vzpostavitve »pozitivitete«) predlagam brisanje hermenevtičnega kroga! Zapis, ki naj bi ujel vso barvo glasu, ostane najbolj izven območja »resnega«: (gl. kliše str. 44)

Kako je zdaj z razloko? Or si la différence **est** (je mets aussi le »est« sous rature) ce qui rend possible la présentation de l'étant-présent, elle ne se présente jamais comme telle. Ali ni tudi razloka, čeprav strategijski pripomoček, tudi sama padla v igro nadomeščanja? Prisotnost — to zadnje zatočišče resnosti / znanstvenosti, kako ga zbrisati? Ali gre za »izbris«? Der Mensch ist in

1. Pust o...krogle spet raz...di...ra, kdor je cmeta, mila je...ra,
2. Kdor le pame...ti je pra...ve, brije burke zdaj nor...ca...ve,

no, prejvat ga za...po...di...mo, pollej s pustom tople...ši...mo.
kro...ho...ta se na vsa u...sta, nor je zdaj, kdor ni za pu...sta.

seinem Wesen das Gedächtnis des Seins, aber des **Seins**. Kakšna je razlika Sein: **Sein?** (**Sein**) sagt: Das Menschenwesen gehödt mit zu dem, was in der kreuzweisen Durchstreichung des Seins das Denken in den Anspruch eines anfänglicheren Geheilbes nimmt. V prečrtani biti je še vedno ukaz, samo da je bolj oprt na Mišljenje. Naši »igri« (brez pravil!) pa gre samo še za neresnost, za smeh. Ne-ukazu, ne-prisotnosti se **smejemo**: AHAHAHAHAHAHAHAHA

Verige smeha (ne več niti v krogu, temveč v nekakšni spirali); naš smeh se namreč od(b/v)ija po stenah četvornega zrcala. Ali sploh imamo »pravico« se spraševati, pisati: s tem že v stavku Nihil est sine ratione, s tem smo utemeljitelj vzpostavljajoč odnos creator — ens creatum.

Vendar smo z zrcalom dosegli izmik prisotnosti — *υποκειμενον* Sicer pa (se) vpisujemo na **tale** list-snov.

Matjaž Potrč

sanja rast in z njo oblast
v dan se tiša ki razklan vrši
od niša skozi goste vse
mrličje ki se jih tiče pesem
zlata:

o mar znata brata vštric
stopiti skozi vrata

bije list in čist je tovor hraber
mrest in kisel lovor ki lovi
se v zale mreže ki motri ga
zrak iz preže a ko se uleže
v nas se glas zareže ruli
jata:

o mar znata brata vštric
stopiti skozi vrata

sonet za marijo

Marija! Sončna zrna so odkrili,
kontejnerje je Uršin pes razburil,
ko kino sredi čolna je zakuril,
da slednja flaša nam že vpije v sili.

Kateri nož zadavi nas s tesnili,
kateri jazbec nas nocej bo uril?
Kretenske je kontejnerje razkuril
od Urše pes in zrna so staknili.

Marija! Lep je danes popek čvrsti
in ravbarji so vsepovsod noseči,
že vrli kamnolovec kovčke žveči,

že spancu so se zavozlali prsti —
Marija, enkrat bo pa jajce vstalo
in nas našlo ugreznjene v salo.

strma groza

strma groza bi začela
vsa je sšita bit sveta
skoznjo veter lahko piše
kamen kamna ne spozna

proletarci smo v hiši
v srcu kronika rohni
roža v kožo se ozira
mesto v črnih zlogih tli

darežljiva silna breza
iz pojočih je dolžin
nemirna kladiva ljubila
v senci travnih vin

tako si često se oglašal
rame vse si poprodal
iz daljnih filmov ti si zvesto
ravni svet v nič zažgal

predlagam

predlagam da pride oves
z močnim pogledom za čas
zruši naj gobasti sloves
v spremstvu tujih grimas

ima naj posvaljkano dušo
naj v soncu mu kamen sedi
v sanjah naj klofne marušo
naj črto zaman preloži

ta lešč skozi liste zaniha
sliši se prav v pariz
hišica splošna in tiha
potone v logični kis

Franciška Buttolo: VPRAŠANJE POEZIJE

BAROČNA OMARA

včasih ne more
ustreliti barabe
in namesto nje
položiti na polico
za steklo in porcelan
kristalne stolpnice
z rožnega trga
revolucije?

PEČAT

mrtve velike obletnice
svečane proslave
bledolične gospodične
albumov in sveč
krsta pri savici
v zapuščeni graščini
pred kolono bežečih
izpod kugine kose
z dvojnimi leti
skrbno pretehtanih iluzij
mimo vseh organov
tisočletnega upanja?

ZAPITI

prijatelji smrdljive
pločevine preko strmih
serpentin z rokami
proti nebu tu in tam
zadeti v srce izpodkopanih
spomenikov borcev za
lepše življenje na
oddelku za psihiatrijo?

PEPEL MITA

žrtev zapeljevanja
grenke čistosti zaslepljene
grmade ki si vzame
za deklo vstajenje
vsega njenega?

V MALI SOLI

piše mišo riše hišo
svobode brez stanovanja
vrednega milega boga
ki pometa šviga šviga
ven?

KRSTE

so lego kocke
moje punčke pod mizo
na katero postavim
zjutraj jogurt in
četrt črnega medtem
ko radio toži toži
kot bi igral do kraja
to ali ono agonijo
včerašnjih podražitev?

(ampak moje dete je zlato
in si brunda svojo)

SMRDLJIVA POEZIJA

olajšanja v samici
s prvo priložnostjo
ki se ponuja na železni
dani prijazne besede
sončnega žarka kot
bi jetniki nosili
krivdo revolucije
2000000000000000000
0000000000000000000
tisoč?

VČASIH MI JE HUDO

pisati na baročni
omari pečate
zapitega pepela
mita krst
smrdljive poezije
dunajskih zrezkov
laške mineštre
in kranjskih klobas
ob tihi mesečini
ki boža prozorne
žarnice.

pismo
№
80100

PROJEKT NEUROART

Neuroart je internacionalni časopis za nervoznu umetnost, tajno izdanje mednarodne redakcije, vlastiti atelje, ručna izrada, svi su primerci različiti, ima svoju cenu, može se ukrasti, oteći, čudno dobiti, sve — ali kupiti ne.

Pre izlaženja Neuroarta postojao je spisak vlasnika (bez njihovog znanja) svakog primerka. Vlasnik po dobijanju Neuroarta postaje automatski i saradnik. Tvorcii Neuroarta su Vojislav Despotov i Dušan Bjelić. Prvi broj Neuroarta je izašao u 33 primerka. Drugi broj je izašao u 27 primeraka (šest prvih vlasnika je otpalo) ali sa više saradnika i priloga. Treći broj će izaći u 17 primeraka (otpalo je deset vlasnika) ali sa još većim brojem saradnika i priloga. Četvrtim brojem, koji će izaći u sedam primeraka ali sa najvišim brojem saradnika i priloga, Neuroart se gasi.

Dušan Bjelić

avtor: DIMITRIJ RUPEL

naslov: RUDI ŠELIGO

Zvrst: drama (v enem prizoru)
Salon, prostran, da lahko vanj nemoteno prihajajo in iz njega odhajajo državniki. Dragoceni predmeti. Ob klavirju (belozlatem) sloni Rudi Šeligo, suh in zveržen, na ustnicah mu igra zaničevalen nasmešek. Zelo je suh in zelo se požvižga na ves svet. La suljo ima postrani in iz gobca mu nemarno visi posli-njen čik.

RUDI ŠELIGO:

Jasno, kaj pa!
A seveda! To pa že!
Mmmm! Ah ja!
Mimo hodijo služabniki v livrejah, dvorjani se priklanjajo. Pojavi se Edvard Kardeļ.
EDVARD KARDELJ:
O, Rudi! Dobro, da te vidim. Prijetno srečanje! Kaj novega? Zadnjič smo te omenjali

v ozkem krogu. Izredno si napredoval v svojih idejah, pero ti je sulica, ki jo drži podaljšana roka delavskega razreda.

RUDI ŠELIGO:

A ja! Daj no!

EDVARD KARDELJ:

Saj te ne znajo ceniti... Slovenci! Saj ne vejo!

RUDI ŠELIGO:

Kaj hočeva!

EDVARD KARDELJ:

No, no, no, treba ti je priznati... in zdaj moram proč...

Vršenje, aplavzi, bliskanje kamer. Vstopi Richard Nixon. Prikloni se pred Šeligom.

NIXON:

Zelo dobro! Zelo blesteče! Kakšen talent! Glava!

ŠELIGO:

Nisem vedel, da se zanimате za prozo.

NIXON:

(skromno) Tako pač... samo najboljše stvari preberem, kadar ravno utegnem... Oprostite, da motim.

ŠELIGO:

Že v redu, že v redu! Pa pridi še kaj!

Nixon odide tako, da se umika s pogledom na Šeligo. Ritensko drsa iz salona. Že prihajajo novi. Churchill, Napoleon in Franc Jožef.

Fanfare, ženske v tropih. Posedejo Šeligo pred koleno, ližejo mu suknjo. Božajo ga po stegnih, hlepijo po njegovih tankih, občutljivih dlaneh.

RUDI ŠELIGO:

Bejž!

Prideta Tito in Jovanka.

TITO:

Res dosežek! Cestitam! Citam vse!

Ženske v zboru hvalijo vsak posamezen ud Šeligovega telesa.

Pride Sophia Loren z Erichom Segalom. Zadaj Jacqueline Kennedy, Onassis in Marija Callas. Charles Aznavour. Frank Sinatra.

RUDI ŠELIGO:

Frankie!

FRANK SINATRA:

Ja?

RUDI ŠELIGO:

Hotel sem te videti. Ali te lahko predstavi Jelki Zabukovec iz Podnarta?

ZBOR ŽENSK:

Kakšna skromnost! Kakšna veličina!

DUŠAN MAKAVEJEV:

(se plazi med nogami nastopajočih) Kje je Rudi Šeligo? Jaz ga dobro poznam!

DVORJAN:

Za kdaj ste določili obešanje in grmade?

RUDI ŠELIGO:

Zaradi mene lahko obesite še Francija Zagoričnika in Salamuna! Tadvna psa!

STENDHAL:

Oh!

Dimitrij Rupel:

P. K. V. v Z.

Zdaj mora najti Elizabeto. Plačal bi karkoli za to, da jo vidi. Amadej pozvoni pri vratih z vizitko:

prof. dr. EVGEN JANAČEK

Odpri ženska v temnomodri ali črni obleki z belimi pikami in belim ovrtnikom. Pod noge mu potisne klobučevinasta polmeseca, nato vpraša, zakaj je tam. Opraviči se naglo, da so mu namignili, da utegne tu srečati Elizabeto... Elizabeto Starič. Da sicer ni nič gotovega in da ima še neki drugi naslov. In da bi rad videl profesorja, če je mogoče, saj ga le-ta pozna, ker je bil njegov študent. Pripomnil je še, da družina Starič stanuje nekje v bližini, v podobni hiši z zelenimi roletami in železnimi balkoni, in da so ga posebej opozorili na stolpič, ki je podoben turbanu, pa je morda profesorju znano, kje se natančno nahaja omenjena družina, saj ni izključeno, da gre celo za isto hišo, čeprav ga Elizabeta ni napotila prav v tem smislu. O tem da si predrzne govoriti samo zato, ker je bilo rečeno, da se ulica, kjer naj bi stanovali Elizabetini sorodniki, natančno kot ta, izteka k trgu venezuelske ambasade.

— Starič? je zajamrala gospa. V hodniku je bilo zadimljeno, da so svetilke, ki so visele s stropa v ravni vrsti, z oddaljenostjo medlele kot luči na megleni cesti. — Starič? O kom takem nisem nikdar slišala. Prosim, je postala ljubezniva in krotkejša, — vstopite, morda se najde kdo, ki vam lahko pomaga. Zadnje čase kot nori zamenjujejo hišne številke, ni čudno, če zaidete. — Niso ravno hišne številke, méni dovolj vljudno Amadej in se podrsa s hoduljami v notranjost, — ki bi me zmotile, zdí se mi, da so tukaj vse hiše enake. Gospa se je ozrla skoz okno. — Ja, je rekla.

— Gospod profesor, pozdravi Amadej in seže v roko cinično utrujenemu možu s časopisom. Janaček obrne glavo postrani, kot da prisluškuje Amadejevimi neslišnim besedam. — Amadej Samasi, vaš študent... iščem Staričeve, ki naj bi stanovali v podobni hiši, pokaže po sobi. — Že dolgo sem si želel, da bi vas obiskal, čeprav ob čisto neznatni priložnosti, kot je ta. Dovolil sem si dati vaš naslov svoji prijateljici, Elizabeti Starič... ki se bo prav verjetno za dalj časa naselila tu v Z. in zelo jo je mikalo, da bi vas spoznala, pa obema bi bilo prijetno, ko bi se srečala v vaši navzočnosti... Družina Starič naj bi bila tu precej znana.

— Znana? se je začudil Janaček. — Znana?

— Morda so v zadnjem času zamenjali stanovanje... v tem primeru...

Profesor je vstal, si ga še enkrat ogledal, mu šel nasproti, mu dal roko in tiho pa resno nadaljeval, da ga seveda pozna in ceni, a da v tem primeru ne more bogve kako posredovati v njegovo korist. To stori z eleganco, ki omehča Amadejevo nastopno otrplost. Začne pripovedovati in ob tem se ves čas pod grlom smehlja. O nekem primeru, ob tem se zazre skoz okno, kjer nastaja rdeči večer, ko je nekdo iskal tisto, česar sploh ni. To je pripovedoval z nenavadno opreznostjo in hkrati lahkotnostjo, potem je vse bolj brenkanje po lokovi tetivi kot napenjanje strele, nekoliko posmehljivo ves čas, vendar vljudno, Amadej sam ne ve, kaj ga zadržuje, da ne odide, potem pa ga spet pritegne nenavadna mehko ali občutljivost, ki jo je izgovarjal z natančnim nastavljanjem ustnic, s kretnjami, ki so se dotikale kozarcev in steklenice, kavne garniture in sladkornice, vabile...

— Bil je mladenič, podoben vam... ne po postavi... kasneje je umrl za tuberkulozo... in precej pogumen. Na univerzi, tu je študiral medicino, paradoks... kot celo njegovo življenje... ali vaše... povezal se je z delavci in stopil v partijo. Hotel je, da bi delavci postali tako pametni, da bi razumeli Goetheja... ali Brahmsa... Imel je celo nekakšen krožek, v katerem je nastopal zanje. Prirejal je velika dela za male možgane. Skrčil je Hamleta na pet strani, skrajšal Aido na en sam napev, ki ga je z eno roko zaigral na klavir...

Vedno manj jih je prihajalo na predavanja. Opravičevali so se, da imajo družino brez varstva, bolne otroke, da se jim je pokvaril vodovod... Nato ga zapustijo vsi do zadnjega.

— Vem, kaj hočete reči! Ne da se krčiti ali krajšati brez škode. Učiti z bice, to da... je rekel Amadej.

— On je hodil k njim domov, popravljaj jim je vodovod, pazil otroke, postal je njihov, se hranil za isto mizo. Imeli so ga za bebčka, nekateri celo za zločinca, ker je izdal svoj poklic, svoje ljudi... Mislim, da je imel neko delavko iz predilnice... ne vem, ali sta se razšla zaradi tretjega... skratka, osramotila ga je in on tega ni razumel. Vsi so bili nizkotnejši od njega, nihče tako pameten in vzvišen kot on... zbolel je na pljučih... Nepravilno življenje... in potem se je stebel v gostilni, ko mu je nekdo zabrusil, da se mu smeje vse mesto... Razbili so ga po kmečko... in vrgli iz gostilne na cesto... prehladil se je, nato je umrl!

— Vem, kaj ste hoteli reči, profesor!

— Kar v temi naj ostanejo, kar v temi... ne marate moje zabavne zgodbe? Amadej je vstal in se napotil k vratom. Zunaj je več sveta. Elizabeta! Odhod mu prepreči ženska. Vzamejo mu plašč, posadijo ga v plavajoč naslanjač.

— Nisem vas mislil raniti ali kaj takega, je rekel profesor. Dajte, sedite. Vzel je električni mlinček in začel mleti. Skrbno je obračal plastični pokrov, da se je prah enakomerno nabiral v njem. Nato je zakuhal kavo v lonček z rdečimi pikami.

Ko je Amadej nesel skodelico k ustom, je na mizi opazil pikov as.

— Kje ste to dobili, je vprašal, ali je mogoče meni padel iz žepa?

— Ah, oprostite, je hitro rekla ona, po karti pa sta istočasno planili dve roki, ženska in moška. Moška je preprežena z modrimi žilicami in je pripravljena smašati vse, prav izpuli karto. Gospejina pa je italijanska, šlacig in zaplahuta kot plavut. — Kartali smo, reče gospa.

Slovo je kratko. Amadej potipa svojo karto. Nato stopi v predsobo, se ozira zaradi navade, išče dežnik, vendar tega ni imel, kimne, reče zdravo in se vrne na ulico. Sprehodi se do venezuelske ambasade, tam se dvakrat zavrti, kot slepa miš. Nato odpre in premišljuje kot parni stroj. Krene po ulici, ki je najbolj famelijarna.

Iskal je ves večer. Bil je utrujen od fraz, ki jih je nastavljal kot trnek na predverjih. Šel je počivat v hotel.

V jedilnici je srečal moža v suknjiču mornariškega častnika. Ker ga je ta širokogrudno povabil k mizi, ni mogel odreči. Ni bil sicer preveč razpoložen za pogovor, vendar se je nasmehnil in prisedel.

— Če sva že skupaj zašla v ta hotel, je začel mornariški častnik, je prav, da se seznaniva in združiva v enotno fronto.

— Fronto?

— Najbolje, da dam karto na mizo, je rekel častnik. Amadej se je pograbil za pikov as, ki ga je imel v žepku.

— Nocoj bo še vroče, je rekel častnik, ne da bi premaknil roke od jedilnega pribora. Dvakrat! je naročil natarjarju.

— Prosim, to me zanima, je bil spodžgan Amadej.

— Ta hotel bo postal glavni štab revolucionarnih enot.

— In kaj se bo zgodilo?

— V Z. so pred nekaj tedni navidez zmagale Srednje sile. Bil pa je to kompromis, kot jih je bilo že precej. Liberalci držijo glavne pozicije, to je res. Toda samo vrhovne položaje. Vojska pa je vsa Leva. Levim silam ni težko prevzeti oblasti, samo majhno oviro morajo preskočiti. Toda... častnik je utihnil, ko je natarjar prinesel jajca z majonezo. — Toda, je nadaljeval šepetaje, stvar je treba izvesti previdno. Desne sile samo čakajo! Če se zgodi napaka, bo vojna s polnim plamenom. Ko je rekel »plamenom«, mu je zdrknil v grlo precejšen kosem majoneze in beseda je zacvrčala kot ribica.

— Upam, da je srčni as na mestu, se je nasmehnil oficir, ko je pogoltnil jed. Frcnil ga je po žepku, kjer je skrival karto. — A seveda, je rekel Amadej in groza mu je naraščala.

— A bojo vsi naši tukaj? je tvegala.

— Vsi poglavitni!

— Kakšno nalogo naj opravljam... Oficir ga je začudeno pogledal.

— ... Mislim, razen te, ki jo že imam.

— Dobro, dobro, je rekel mornariški častnik, bomo videli, kaj bo treba... A propos, je rekel častnik, jaz sem Mortimer in te vabim na požirek gor v sobo. Pogledal je na uro. — Saj je še čas.

KAFKA:

Oh!

JOSIP VIDMAR:

Rad bi mu stisnil roko, kje se skriva ta navihani genij? Oo, moram ga videti!

RUDI ŠELIGO:

Tišina! Izjavljam! Svojega kraljstva ne bom razdelil. Tako pri bogu in na zemlji — vse je moje! In ene vampe!

ELIZABETH TAYLOR:

Srčkan je!

RUGI ŠELIGO:

Kakšno breme ta popularnost! In državne zadeve!

tomaž kralj

TOMAŽ KRALJ /ČAROVNIK
IZ OZA/ VODNAR

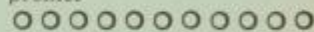
čarovnik iz oza
sistem za možganske zavoje
sistem možganskih zavojev
korakajoči sinovi
molitev vrtenje

ali je spomin odločen
se veter obrača nazaj

rudniki znanja
pomote na tekočem traku
pomote tekočih trakov
premestiti jutro
obkrožiti
promet

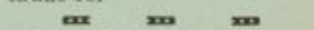

ali smo zavezani hrastu
se smiehljamo zastavam

v kletki sitar trilogija
mešanica v električni deželi
mešanica električne dežele
kaj se blisk
ustavlja
kaj molči

ali razmetavamo pesek
spoznavamo konje

zelenec nebo v nohtu
bobni na razloženih obalah
bobni razpoloženih obal
odisej somu
krade ribe
krade sol

ali so puščice želje
se ciganke strinjajo

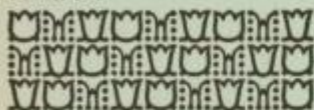

zvezde zvezdni pepel
temina v razporejeni usodi
temina razporejene usode
antares v razpoki
za spomin
za tekmo

so odprtine oblakov znižane
se otroci slačijo [o] morju

čarovnik iz oza uzdo
vzame z nasmehom
vzame nasmeh
vesela stara dežela
velikanov
veseli vrt

se veter ziblje v grmovju
mu je večer podložen

zen

Budha je v sutri povedal parabolo:

Mož je na poti preko polja srečal tigra. Zbežal je, tiger pa za njim. Ko je priteknel do prepada, se je oprijel korenine divje trte in obvisel prek roba. Tiger ga je vohljaj od zgoraj. Mož je trepetaje pogledal navzdol; tam je bil še en tiger.

Dve miši, ena bela in ena črna, sta začeli počasi glodati trto. Mož je zagledal slastno jagodo poleg sebe. Oprijel se je trte z eno roko, z drugo je odtrgal jagodo. Kako sladka je bila!

Ce greste v tempelj Obaku v Kyotu, boste videli nad vhodnimi vrati izrezljane besede »Prvo Načelo«. Črke so nenavadno velike in tisti, ki ljubijo kaligrafijo, občudujejo napis kot mojstrovino. Narisal jih je Kosen, pred dvesto leti.

Pri Staričevih je bila mrzlica. Elizabeta je sedela v majhnem kotu v kuhinji in brala časopis. Teta Wanda Starič briše prah spod telefona, prestavlja komodo, uravnava robove slik z vodno tehtnico in drgne po straniščni školjki, vmes pa sprašuje, če so zdravi doma, je vse v redu z mamo, so prodali stari avtomobil, kako kaj gre novi, koliko pokuri. Stric Drago je na bergljah, šari po kiščici, prav tam blizu, kjer sedi Elizabeta, da se mora neprestano umikati, oblečen je v kakavnat kratek domači jopič z rdečimi cofki in kadi fajfo. Nato pride hči Tamara Starič. Zdaj se šele pozdravita z Elizabeto. Vpraša jo, kako se reče prag po angleško. — Threshold, reče Elizabeta. — Kaj je pa potem cupboard? — Omara ... kuhinjska ... Tamara zardi. To noč bojo obiskali Tamarinega zaročenca, ki je hudo bolan. Zunaj je z lepega začelo deževati tanke jesenske kapljice. — Kapljice nemira in tužnosti, reče Elizabeta. Teta Wanda, ki ravno pomiva stranišče, se kar zravnja, ko to sliši. Spogleda se s stricem Dragom. Elizabeta zdaj stoji ob oknu in čaka. Teta Wanda drgne s cunjico zadnje kvadratne milimetre parketa.

— Ko pride do mene, moram najprej stati na levi nogi, nato na desni nogi, da zlošči pod mano. Vprašala sem, kako da so si izbrali tako pozno uro za obisk bolnika. Dobila sem molk in jezo.

Nato je hrumelo v kopalnici. Sčerkajo se in umivajo. Potem pridejo vsi trije, eden za drugim, v plaščih in klobukih, resni in slovesni. Rdeča in črna barva prevladujeta. Teta zapira luči za sabo. Ko izstopi iz kuhinje, zapahne luč v kuhinji, ko stopi iz spalnice, se stemni v njej, ko zapusti stranišče, ostane luč samo še v predsobi. Zdaj morajo, tudi Elizabeta, vsi po vrsti izstopiti na stopnišče, nato teta Wanda ugasne še luč v predsobi in v istem trenutku sme berglja zadeti gumb na stopnišču. Lift drsi dol, v kabini se vrši molk. Tamara je kometna v zrcalu, nad katerim je napis DELAVEC. Avtomobil, s katerim bo vožnja, je črna Facel Vega automatic, ker stric Drago nima več noge za sklopko.

Zadaj se napravi dim belega izpuha. Facel Vega odpelje kot velika kloko-tajača miš. Stroj zapelje iz obmestja, kjer so bulvarji in vrtovi, med magistrale in avenije. Na desni in levi se nabirajo v enakih postavah družine v limuzinah. Premikajo se počasi zaradi gostega prometa. Nekatere napredujejo hitreje, pa potem zaostanejo in se večkrat srečujejo pa ločujejo. Promet je krožen in Elizabetin avto mora zaobiti center s cerkvijo, da bi lahko izbral katero izmed ozkih ulic, ki vodijo proti industrijski coni. Po šipi polzijo kapljice, v njih se kristalizirajo začudene oči Tamare, ki sedi poleg Elizabete.

— Ki sedi poleg mene. Pripovedujem o našem mestu, da Z-ju niti do peta ne seže. Po zadnji šipi ob speljavanju nekoliko hitreje zdrsrnejo vodna jedrca. Stric Drago je utrujen, bolezen ga počasi izjeda, vendar šofira z blazno zbranos-tjo. Njegova koža je suha in dišeča, kot bi jo ovijali z mlečnimi ovoji in impregnirali s smukcem.

— Jaz se ne mešam v to, reče stari. — Jaz se ne mešam.

Ima očala z debelimi ročevinastimi okvirji in kadi fajfo tako, da samo od časa do časa puhne drobno progo dima. To dela zelo ozko in precizno. In da gre skupaj s snežno belo srajco, po kateri polzijo projekcije dežja. Teta Wanda pa je mirna in zadovoljna.

— Jaz nisem ženska za ubožno življenje, jaz najmanj, reče Elizabeta. — Jaz bi se takoj ločila, če bi ne bilo dovolj denarja. Jaz ljubim zabavo in te reči ... ampak, pretiravanje ...

— Mislila sem, reče Tamara, da bi v šoli naredili kakšno akcijo ob Miranovi smrti.

— Ja, mogoče ... zamrmra Starič.

Dršijo preko olupkov in golobjih trupelc. Hiše so mračne, zdrasane, povsod neki odmrli predmeti, zarjavela avtomobilska kolesa. Ko za hip odvijte ...

... odvijem ročico iz kroma, zadiši po čebuli.

Ustavili so se pred hišo, ki je imela električno napeljavo zelo nizko, da bi tovornjak zadel ob žice. — Povej Miranu, naj popravijo žice, reče jezno Drago in zavozi na pol na pločnik. — Ja, obljubi Tamara, zleze ven. Z njo gre tudi mati Wanda. Obe izgineta v vežici. Z Dragom sta ostala sama. Elizabeta po-boža strop iz rjavkastega žameta. — Ne delajo jih več, na žalost, reče stric, kupil bi Palladium ali Prismo, če bi se naveličal tega. — Sicer pa tako ali tako ne bom nobenega več potreboval. Potrkal se je z bergljo po preostali nogi. — Odmira in vedno bolj me tišči. — Kako to, da je izbrala ravno tega ... Mirana?

— Ker je blazna, kot njena mati. Ta kripelj!

— Težko je zanjo ...

— To je kretenija, je izbruhnil Drago, to je kurbarija! Počil se je z vso močjo po nogi in stisnil ustnice. — Če hočeš, gre lahko noter, boš videla.

Sobica je takoj s hodnika in je ločena od ulice z vrati, ki imajo vse polno razpok in rež za hladni zrak. Na ležišču je Miran z vrtrtimi lici, roke premika počasi kot žerjav, ki dviga tone. Kljub zračenju od povsod smrdi po urinu, pa rumene packe pa ogrizki, nekaj toaletnih lističev, knjige, strgani puloverji. Spod odeje črni nohti.

— Morala ti jih bom ostriči, reče Tamara. Tamara leže k bolniku, mati malo pogleda proč. On jo od časa do časa poboža po licu. Stisnilo ga je pri prsih in zrahljala mu je odejo. Poljubljal jo je odsotno, kakor da mu je vseeno. Nekje v sobi poleg je slišala kotrljanje kovancev in otroški vrišč. Ženska je vpila nad vsem tem. Koraki po pločniku. Strigalica je šla mimo Miranovega ušesa. Bilo je zelenkasto rumeno uho, Elizabeta je opazila, da najbrž od zelene tinte, z njo je imel popacane tudi prste. Ob zidu so ležali prepognjeni zeleni spisi. Mati stoji v kotu in si ogleduje pajčevine. Ob tem maha s torbico. In vsakokrat zazvenči, ko torbica s kovinskim okvirom zadene plaščni gumb.

— Poročiva se, je zamrmral, dajva še, dokler sem živ.

— Moj bog, je skoraj zacvilila Tamara. — Oče ne bo nikdar dovolil.

— Sanjal sem... je spregovoril Miran in se nekoliko dvignil, sanjal sem o zadnji večerji, dvanajst jih je bilo... sklanjali so se nadme. Nato se je dvignil še bolj. — Iškarijot je rekel, da bomo jedli raka. In prinesli so ga... prinesli... Miran se je zgrudil, zakašljaj... bil je rdeč, ogromne škarje imel... da so plahutale čez pladenj. In ko so ga nesli mimo, se me je rak dotaknil. Moje nebesno znamenje je rak... **jedli so mene!** — Ne govori tako, se je zgrnila Tamara nad Miranom, ki je komaj še dihal. Wanda je zapihala in prestavila nogi tako, da je imela desno krepko ošiljeno naprej kot vojak v naskoku z bajonetom. — Dosti imaš, je rekla.

— Pa bi se vseeno lahko poročila... vseeno bi se... kaj, mama?

— Ni govora, je rekla Wanda, ni diskusije... takle PéKaVé! — Kaj je to Pe-Ka-Ve? vpraša Elizabeta. — PKV... PeKaVe... revček je, saj ga vidiš, še malo, pa ga bo konec... — Vseeno lahko dovolite, sem svetovala, saj bo tako ali tako umrl in ga ne boste imeli več na grbi... Tamari naredite veselje... in končno tudi fantu... vsaj nekaj lepega bo imel pred smrtjo... Jaz bi jima dovolila.

— Saj sem jaz tudi mislila, je rekla Wanda. — Pripravljala bi se, počasi in premišljeno bi se pripravljala na poroko, je zinila Tamara, medtem bo pa on tako ali tako že...

— Ne bo nič, je rekla mati. — Tako mlada, pa že vdova! Jaz hočem svoji hčeri dobro.

Potem je prihrumel v sobo Drago. — A bo že konec? je vprašal. — A bo že enkrat konec tega? Saj ni kriv, da je tak... Moja hči in Pe-Ka-Ve! Veliko smo dočakali. Sunil je v podboj in to ga je še bolj razkačilo. — Svinjarija, je zahropel in se tipal po nogi. Od zunaj je bilo slišati glasove lova in bega. Nekdo je udarjal ob stopnice z nečim, kar je spominjalo na srebrn svečnik ali ogrlico konjskih podkev. Dvignil je bergljo in zamahnil, da je razbil luč. Scena je obstala kot na filmu. Tamara se je vrgla na bolnika.

— Kar liži ga, se boš fino nalezla, jo je v temi puhteče odriaval Drago. Pokazati je hotel svojo žalost in nemoč. Razširil je berglje kot krila, pa ni ujel ravnotežja, ampak je padel na Miranovo posteljo. Ta je vdano trpela.

— Jao, je bolelo Draga, jao, kaj sem storil! Dvignil se je in samo javka-joče odštorkljal iz mračne sobe. — Dajta, končajta, je rekla mati, odprla torbico, vzela iz nje zrealce in si napudrala nos. — To je tako, če delam na pamet, je rekla. Miran se je oprijel Tamare in jo skušal poljubiti. Ljubezen je takoj upadla, ustnice so se mu zvile in celo bruhnil je malo krvi po Tamarini bluzi. Obraz se je še bolj ulegel v blazino in meso se je povесilo po postelji, da so bile vse mišice odebeljene na spodnji strani, ki se je naslanjala na trdno ploskev. Bil je šlacig pogled!

Tedaj se je v vratih kot fantom prikazala bela postava z revolverjem. Ustrelila je dvakrat. Najprej je zajamral Miran, nato je zacvilila še Tamara. Mati je planila h hčerkici. Elizabeta je pohitela za postavo. Ta je dobro poznala vse prehode. Zdirjala je po stopnicah navzgor, nato se je zavihtela skoz nevidni prehod, da je samo še bobnelo po nekakšnih podstrešjih. Bobnenje se je nehalo, ko je ubijalec dosegel cementne stopnice nekje onkraj.

Peter Sneg morda prav zdaj mežika v bleščeče belo oko resnice, vendar ob tem premore zrno več humorja, nekaj distance... medtem ko midva z Amadejem...

Mojster jih je narisal na papir, iz osnutka je rezbar naredil napis v lesu. Ko je Kosen skiciral črke, je bil z njim bister učenec, ki je naredil nekaj litrov črnila za pisanje, ki pa tudi nikdar ni zamudil priložnosti, da bi kritiziral svojega učitelja.

»To ni dobro,« je dejal Kosenu po prvem poskusu.

»Kako pa tale?«

»Bedno. Slabše kot prvič,« je dejal učenec.

Kosen je potrpežljivo popisal polo za polo, dokler se ni zbralo štiriinosemdeset Prvih Načel, učenec pa še vedno ni bil zadovoljen.

Nato pa, ko je mladenič zapustil prostor za nekaj trenutkov, si je Kosen mislil: »Sedaj imam priložnost, da se izognem njegovemu ostremu očesu,« in je v naglici, z mislimi, osvobojenimi zmedenosti, napisal: »Prvo načelo.«

»Mojstrovina,« je dejal učenec.

Ko je Eshun, redovnica zena, preživela šestdeset let in je bila na tem, da zapusti ta svet, je poprosila nekaj menihov, naj nagrmadijo les na dvorišču.

Mirno se je usedla na sredino pogrebne grmade in jo zažgala ob robovih. »O nuna!« je vzkliknil nek menih, »ali je vroče?«

»Taka zadeva lahko zani- ma samo neumneže, kakr- šen si ti,« je odgovorila Eshun.

Ogenj se je razplamtel in redovnica je umrla.

Ko je Bankei umrl, je slepec, ki je živel blizu mojstrovega templja, povedal prijateljem: »Ker sem slep, ne morem gledati človeških lic, tako sodim njihov

karakter po zvoku njihovega glasu. Kadar kdo čestita komu za srečo ali uspeh, običajno slišim poleg tudi skriven ton zavisti. Kadar izrazijo sožalje ob nesreči, slišim užitek in zadovoljstvo.

Bankeiov glas pa je bil vedno odkrit. Kadarkoli je izrazil srečo, sem slišal samo srečo, in kadarkoli je izražal žalost, sem slišal samo žalost.

Keichu, veliki učitelj zena dobe Meiji, je bil vodja Tufukua, katedrale v Kyotu. Nekega dne se je guverner Kyota prvič oglasil pri njem.

Služabnik je prinesel vizitko, ki se je glasila: »Kitagaki, guverner Kyota.«

»Nočem imeti opravka s takimi ljudmi,« je dejal Keichu služabniku. »Povej mu, naj izgine odtod.«

Služabnik je opravičujoče prinesel vizitko nazaj. »To je moja zmeta,« je dejal guverner in je s persom prečrtal besedi **guverner Kyota**. »Prosi učitelja še enkrat.«

»Oh, Kitagaki!« je vzkliknil učitelj, ko je videl vizitko. »Zakaj vendar ne vstopil!«

Ko je Bankei imel svoje zaključne tedne meditacije, so prišli učenci z mnogih koncev Japonske, da bi jim prisostvovali. Med enim teh zborov so zasačili učenca, ki je kradel. Zadevo so predali Bankeiu z zahtevo, da krivca izžene. Bankei je celo zadevo ignoriral.

Kasneje so istega učenca ujeli pri podobnem dejanju in zopet je Bankei zadevo prezrl. To je razjezilo ostale učence, ki so napi-

... midva z Elizabeto krvaviva iz središča srca. Predstavljajte si Petra Snega v takšnih sobi, polni meril in razkužil! Saj crkne od smeha! Peter Sneg bi gazil po Miranih. In gotovo bi teti Wandi umazal parket!

Amadej je sledil častniku v sobo. Soba je bila podobna njegovi, samo da je imela namesto črnega rdeč telefon. — Boste, ne? je rekel častnik. Odprl je okno. Ob reki, precej daleč se je nekaj zasvetlikalo. — Naši, je z iztegnjenim vratom rekel častnik. Nalil je kozarca, ki sta bila namenjena umivanju zob, do polovice z vodko.

— Jaz ne vem, je rekel mornaričar, ta trdota ubija. Pa je uglajenost tako potrebna kot kruh. — Zadrtnost! Moj bog, kaj bi si storili, če bi spustili vajeti! Izkopal bi si oči. In jajca bi si spekli na žaru! Pila sta in res se je soba napolnila s prijaznostjo. Postalo je tudi topleje in oficir si je slekel suknjič. Malo kasneje je isto storil še Amadej. Ko je častnik govoril iz stranišča in curljal v školjko, je Amadej zamenjal igralni karti. Pika je podtaknil častniku. — Gospod ... Mortimer, je zaklical Amadej, pol leže na postelji. — Povejte mi, kako se živi v mornarici!

— Pri nas je bil fant ... zapenjal si je hlače ... ki je imel smisel za gledališče. Pa ga nihče ni hotel poslušati ... razen mene. To so bili najlepši časi na morju. Midva s Petrom v jedilnici. In on mi pripoveduje o teatru. Izumil je način gledališča za delavce, proletarce, za vojsko ... Stvar je šla na ministrstvo, pa ni bilo nikdar nič iz nje. Jaz sem ... jaz sem pa tudi premehak za mornarico. Jaz sem imel rad samo pogrebe. Predstavljaj si, ladja plove proti horizontu ... vsi mornarji postrojeni kot patroni ... salva ... dva dvigneta truplo, zavito v državno zastavo in ga nagneta ... In potem je bilo vedno tako, da kakšni dve minuti nihče ni mogel migniti. Vsi so premišljevali, da zdaj tega človeka zagotovo sploh ni več.

Stric Drago je zalezal Elizabeto na stranišču, ki ni imelo ključa. Rekel je oprosti, nato je štorckljal po predsobi, odpiral predale in jamral. Nekaj zabavnega je to, kako se družita njegova tožba o ščipanju v nogah in Wandino vzklikanje, da se je toast v grelcu preveč zapekel. Parket je že na novo zloščen in preproga je kot iz trgovine. Ko je vstopila v kuhinjo, je Wanda ravno povedala stricu naslednji stavek:

— Ti tega še ne veš, pa boš že zvedel. Nato je vstopila Elizabeta. Stric je kot okamenel stal ob umivalniku, teta pa se je spekla ob toaster in se je od bolečine zavrtela po kuhinji. Očitajoče je pogledala strica. Pozdravili so se kot ob prihodu na kakšen sprejem.

— Ko bom umrl, boš pa videla, pravi stric, ki se ne more zadržati.

Zunaj je bila razpotegnjena, prazna noč. V višini dimnikov se je tu in tam posvetila kakšna iskra, sicer pa je bilo luči vse manj. Stric je čistil berglje in razstavljaval invalidski voziček. Elizabeta je dobila še juho. Ko jo je pojedla, je bil položaj v kuhinji takle: Wanda je stala pri gospodinjskih napravah in poskušala zaviti neki vijak, ki pa je bil očitno že popolnoma trdno zavito. Stric je imel razgrnjeno prvo izdajo jutranjika pri mizi tako, da je deloma nanjo svetila tudi luč s ceste. Elizabeta je imela razgled na cesto. Videla je točno pred vhod.

— G., 20. oktobra, je bral Drago. — V G. je danes zvečer zima prvič pokazala zobe. Neurje z vetrom in snegom se je začelo pred 18. uro. Policija — stalna služba v G. je že ob 18. uri in deset minut dobila sporočilo s prelaza T., da je tam padlo približno pet centimetrov snega ...

Skoz okno je videla moškega z naočniki, kako je postal pred vhodom v hišo, kjer so stanovali. Pogledal je v položni vzpetini k njihovemu oknu, nato se je zmedel. Imel je dolg črn plašč in Elizabeta je bila nekako prepričana, da ga mora poznati. Ni hotela buljiti vanj, ker bi to lahko opazili sorodniki, ali celo sprehajalec sam.

Zunaj je vladala tista ravnina noči, ki je uvod v jutro. Zadaj so se nekako odkrili tovarniški dimniki in gore. Bile so pobeljene in v luni so bile kristalno jasne. V položčenem medeninastem krožniku, ki je visel na steni, je Elizabeta videla, da se je Wandino obličje zbralo v napete, poizvedujoče gube. — Ob osmih zvečer, je bral naprej Drago, je A. sporočila, da je pri njih zapadlo deset centimetrov, deset minut kasneje pa so s prelaza že sporočili, da je na tej strana obležalo kar 30 centimetrov snega. Sneg je padel vse do plazov pod J., kjer je nad glavno cesto zgrajen poseben tunel, ki jo ščiti pred plazom. Šef stalne službe v G. ing. Griša Robida nam je še povedal, da nimajo nobene zveze z J., ker pošta ne dela, s T. in A. pa vzdržujejo zvezo s svojimi UKV radijskimi postajami, ker je na T. in v A. strela poškodovala telefonsko napeljavo ...

Moški je medtem odšel v desno in se vrnil z leve. Imel je očala z zlatimi okviri in Elizabeta je prepoznala profesorja Janačka. Ko ga je bila spoznala pred letom v domačem mestu, ni imel očal, vendar mu je takoj prisodila izumetničeno gibanje, nekoliko ironično sukanje oči in dlani. Stric se je udobno naslonil na klop in rekel nekaj o prihajanju zime, o koncu toplote. Wanda se je sedla in zajokala o mladem življenju, ki je pokopano. Da čuti praznino in hlad. — Votlo je, reče, odkar ni Tamare. — Ni je komaj šest ur, reče stric, nakar zazvoni telefon.

— Ja, je odgovoril stric, ki se je moral kar najurneje podvizati do kredence, kjer je bilo treba najprej izbežati aparat iz posebne omarice. Kdor je klical, je imel potrpljenje. Bil je dolg nagovor. Stric je najprej zvedavo kimal, nato pa se je namrgodil in Elizabeti je postalo neprijetno, da se vtika. Tudi jo je stric pogledal s takšnim nesrečnim pogledom, da je izginila k oknu, mimo tete Wande, ki je napol sedela, napol stala v območju svojega stola poleg gospodinskih naprav. Zagledala se je naravnost v Janačka. Elizabeta mu je pokimala z glavo, ker je bila prepričana, da jo je spoznal. Nato se je ta pobral, ne da bi dal znamenje.

— Policijski inšpektor, je pojasnil Drago potem. Zamišljeno je odtaval k vratom. Fant je bil že mrtev, preden ga je zadela tista krogla. Iz tega bojo naredili politični škandal.

— Te drobne prijaznosti delajo življenje prijetno, je menil Mortimer.

— Te majhne reči ... ženske ... pijača ... sprehodi ... Pozorno je pogledal skoz okno in povabil Amadeja. — Glej zdaj! Kaj vidiš? — Svetlobo. — Kakšna je? — Kaj vem, rdečkastorjave barve najbrž ... bakrena ... Zdaj raste!

Butanje ob vrata. — Karte na mizo! je rekel vojni policaj. — Za vas ni treba, je rekel Mortimerju. Amadej je pokazal srčni as. Oba navzoča sta se začela ljubeznivo smehljati.

Revolucionar je zdaj zapustil sobo. Bakrena luč ob reki se je širila in širila. Nenadoma, kakor da je vse v njej.

— Mož z bakrenim sijem, je zaplapolal Mortimer, mož usode. Čim ga bo obsijalo prvo jutranje sonce, bo oslepil milijone sovražnikov. Če se pojavi na bojišču, popadajo vojakom oči iz jamic! Smod tisoč očesnih zrkel, vpitje do neba. Kdo si, mož z bakrenim sijajem?!

Mrtvi oceani ... Mortimer je vstal in začel hoditi po sobi. — To razbrzdano skalovje, priostreno kot ježji hrbet, obogaten s črepinjami, trni, žebli in osjimi želi ... Oprostite tem nemarnim modrostim. Zdaj je bil na odru nevidnega gledališča daljnega pomorskega prijateljstva ... Strmel je skoz okno pol blazen, eno oko se mu je posebej svetlo bleščalo, ko je naraščal bakreni sijaj ob reki. — Trapasti mrčes, jim pravim, čemu se zaganjate v šipo, to, kar vidi vaša blešava glava, ni zrak, temveč prozorna ječa, zakaj lezete v krogu, zakaj si ne določite smeri in jo udarite enkrat na dan flegma čez sobo, namesto da se vse večne čase premikate po zmešanih tirih na nekaj kvadratnih centimetrih prostora ...

Na ulicah se je zbralo ljudi. Od reke sem je prodirala strnjena vojaška kolona. Trupe vojščakov. V okopih je zaživelo. Meščani so se postavili nasproti. Smrad smodnika je zavel do njunega okna. Nad bojiščem se je prikazal bakreni lesk. Obsijalo ga je sonce in spekel je ljudi. Zeleno rdeči vojaški kamioni. Rdeči križ je to ... Zavijanje siren, tekanje bolničarjev. Ranjenci, beg pred bombami. Mož z bakrenim sijajem pustoši. Zdaj leti kot bog nad bojiščem. Zablešči se, kadar kdo preveč napreduje. Vojaki si držijo dlani nad očmi, orožje so pometali stran. Poseben sijaj. Vročekrven, rdeč, skoraj prijazen. Divja anima prastarega maščevanja. Totem! Rdeč zmaj z bakrenimi luskami, partijski bog, ki omamlja. Lep je, poželjiv, strasten. Ubija. Kot Šiva. Japonsko-kitajski veliki mit.

— Sicer je navaden človek, razlaga Mortimer, vendar ima jedrce, ki razjeda. Pojavlja se v vojnah kot najvišji zmagovalec. Enkrat se postavi na eno, drugič na drugo stran, kot se mu zdi pravičnejše. Pojavlja se tudi v prometu, nad degeneriranimi mesti, da povzroča karambole. On dela čistko. Pojavi se v križišču kot navaden pešec, nato se dvigne in se zasveti. Ponoči ne more. Samo podnevi. To so radijevi žarki. Posebni vzvodi in cevi na uniformi, ki proizvajajo svetlobo — lahko tudi ultra zvok s frekvenco devet, ki ubija. Imel je nekoč dvoje življenj ... nato se je odločil za eno samo ... za partijo živi, od takrat žari kot komet.

— Prepustiti se eni sami stvari, je svečano rekel Mortimer, vedeti, za kaj živiš, novi bog! Kje vse smo ga spoznali? V **tovarnah**, kjer nadzira presežno

sali peticijo, v kateri so zahtevali, da mora tat oditi, in poudarili, da bodo drugače vsi odšli.

Ko je Bankei peticijo prebral, je sklical vse učence. Dejal jim je: »Vi ste modri bratje. Veste, kaj je pravilno in kaj napačno. Lahko se greste kam drugam učiti, če želite, toda ta ubogi brat tukaj ne zna razlikovati niti pravičnega od napačnega. Kdo ga bo učil, če ga ne bom jaz? Obdržal ga bom tukaj, četudi vsi ostali odidete.«

Hudournik solza je očistil obraz brata, ki je kradel. Vse želje, da bi kradel, so izginile.

Vojščak, imenovan Nobushige, je prišel k Hakuinu in ga vprašal: »Ali zares obstajata raj in pekel?«

»Kdo si ti?« je poizvedoval Hakuin.

»Jaz sem samuraj,« je odgovoril vojščak.

»Ti vojščak!« je vzkliknil Hakuin. »Kateri vladar bi pa hotel imeti tebe za stražo? Tvoj obraz je kot obraz berača.«

Nobushige se je tako zjezil, da je pričel vleči meč, toda Hakuin je nadaljeval: »Torej imaš meč! Tvoje orožje je verjetno veliko preveč topo, da bi mi lahko odrezal glavo.«

Ko je Nobushige izvlekel meč, je Hakuin pripomnil: »Tukaj se odpirajo vrata pekla!«

Pri teh besedah je samuraj, ki je opazil mojstrovo disciplino, dal meč v nožnico in se priklonil.

»Tu se odpirajo vrata raja,« je dejal Hakuin.

Vladar Goyozel je študiral zen pri Gudu. Vprašal

je: »V zenu je prav ta Budova duša. Je to pravilno?«

Gudo je odvrnil: »Če rečem da, boš mislil, da razumeš, ne da bi razumel. Če rečem ne, bi nasprotoval dejstvu, ki ga mnogi prav dobro razumejo.«

Drugega dne je vladar vprašal Guda: »Kam gre razsvetljen človek po svoji smrti?«

Gudo je odvrnil: »Ne vem.«

»Zakaj ne veš?« je vprašal vladar.

»Ker še nisem umrl,« je odvrnil Gudo.

Vladar se je obotavljalo spraševati dalje o stvareh, ki jih njegova pamet ni mogla prežvečiti. Zato je Gudo udaril z roko po tleh, kot da bi ga hotel zbuditi, in vladar je bil razsvetljen.

Vladar je še bolj spoštoval zen in starega Guda po svojem razsvetljenju in je Gudu celo dovolil, da je v zimskem času nosil njegov klobuk v palači. Ko je bilo Gudu preko osemdeset let, je večkrat zaspal sredi predavanja in vladar se je mirno umaknil v drugo sobo, da je njegov ljubljani učitelj lahko užival počitek, ki ga je zahtevalo njegovo postarano telo.

Gasani je poučeval nekega dne svoje učence: »Tisti, ki govore proti ubijanju in ki želijo ohraniti življenje vseh bitij, imajo prav. Dobro je, da zaščitimo živali in tudi žuželke. Toda kaj porečete o osebah, ki ubijajo čas, kaj o tistih, ki uničujejo zdravje, in tistih, ki uničujejo politično ekonomijo! Ne bi jih smeli spregledati. In dalje, kaj je s tistimi, ki predavajo, ne da bi bili razsvetljeni? Ubijajo budizem.«

Gutei je vzdignil prst, kadarkoli so ga vprašali o ze-

vrednost. To so neskončne vrste tovarniških dvoran. Tudi nad barakami se pojavijo včasih, tam, kjer v bedi stanujejo delavci. Delavci prihajajo iz svojih barak v modrih majicah, nato se on posvetuje z njimi. Strah gre po Evropi, vedo zdaj — resnični, pravi strah s kožo in kostmi. Kapitalisti so dokončno uvideli, da jim bije zadnja ura. Bakreni sijaj sežiga domove prekupčevalcev in švercarjev! On je ljubezen!

Elizabeta je zapustila stanovanje Staričevih v Z. Bilo je zgodnje jutro. Iz daljave je slišala žvenketanje orožja.

Peter Sneg zdaj že sestavlja tisto igro, kjer je vse okrutno, perverzno in omamno lepo. Ljudje dobijo sladkorčke. To je proletarsko gledališče, da smrdi v njem. Oder se odpre kakor gobec velike živali. Zastor leze gor in dol, vmes pa zazijajo sveče ali kapniki ali zobje, nekaj, kar se leskeče in spreminja barve. Horizont je srebrno zelene barve in po njem pripleše gol mladenič. Na trebuhu nosi svetilko, kodraste lase mu prepleta srebrn prah.

Elizabeta ogleduje pipo, iz katere prihajajo mlečno zastrte prikazni. To je pipa profesorja Janačka. Sedita v toplo zakurjeni sobi z železnimi omarami in na sredi je razstavljen model luksuzne krste iz orehovega lesa s čipkasto notranjostjo. Takoj bo prišla, pove ženska za pisalnim strojem, ki izpolnjuje formularje. — Vaš primer bo prevzela gospa Ana Južnič, reče, ta hip je ni tukaj, ker je bila tako slabotna, da je morala na kosilo. Elizabeta spet srka prikazni iz pipe in naravnost z užitkom vdihuje vonj. — Pa vi, gospa, ne bi mogli? vpraša Janaček. Gospa pogleda od lističev. — Mislim, če ne bi vi opravili namesto gospe Južnič. — Ne, rajši počakajte njo, ona ima opravka s temi posebnimi načini... To je dobrodušna gospa in posebni načini se skotrljajo z nje kot kapljice z namaščene površine.

Janaček skoraj spi na svoji klopi. Postregla je čakajočima s konjakom. Gospa je postala grbasta ženička sredi listov, ki imajo robove okroglo nakodrane, da so videti kot pergamentasta sporočila dvora. Vstopil je možki v sivi obleki z rdečo zvezdico na reverju. Uradnica vstane in ga pozdravi. — Ste videli fakturo neke Tamare Starič? vpraša. Elizabeta kar sedi in opazuje oči uradnice, ki potujejo od Janačka do nje. — Ne, gospod Zemljčič, reče, fakturo gospodične Starič ima gospa Južnič, ki je ta hip na kosilu. — Naj se oglasi v moji pisarni, da se ne bo kaj zabrakalo, jebenti, reče Zemljčič in hitro odide. Uradnica še enkrat potuje k Elizabeti, nato se vrne v pergamente z grbo. Skoz okno je pogled na parkirajoče se avtomobile in na one, ki so že popravili in se vračajo s tega kraja. Iz predsobe je slišati pojasnilo gospoda Zemljčiča:

— Sem že naročil, da dajo najprej meni, da se kaj ne zabrakalo, jebenti, vse bo v redu, gospod Bohinc. — Če ne bo v redu, vam smašam tole vaše pogrebno podjetje v imenu revolucije, reče neznan glas. — Pa ja, pa ja, odgovarja Zemljčič, vse je v redu, gospod Bohinc, boste en konjak? — Ajd, goni se, reče oni, nimam časa za štose. Uradnica je odložila naočnike in zdaj strmi v papirje, ne da bi kaj urejala v njih. — Predsednik se zanima za stvar, jasno? In ta bo uporabil bakreni sijaj, če ne bo v redu. Uradnica je kar vstala od presenečenja. — Da ne bo kakšne pizdarije! — Jasno, razumem, gospod predsednik je lahko brez skrbi. — Saj vem, da imate kaj na butici, zagrozi Bohinc. Nato je kaj šepetanja in korakov v predsobi. — A greste malo v mojo pisarno, predlaga Zemljčič. Nato vrata. Čez nekaj minut je vpitje. — Svinjarija... natakemo... škandal na pokopališču, nekrofilija!

Elizabeta se je naveličala čakanja. Ko je eno nebo mesta popolnoma rdeče žarelo, se je odpravila. Pogledala je uradnico v oči. — Kaj zdaj? — Oprostite, saj smo... Ženska se nečesa sramuje, zlata starka. To je ženska, ki bi lahko bila upokojeni general. — Moment, še reče in natipka na kartico naslov:

ANA JUŽNIČ
Na Gmajni 214

— Najbolje, da se osebno oglasite pri njej doma, če ne utegneta čakati. Bolje bo tudi zaradi nereda tukaj. Saj vidite, koliko je dela, pokaže po praznem prostoru z razstavljenimi krsto. — Ja, reče Elizabeta in se že drsa proti vratom. Na dvorišču stoji črna limuzina s prižganim motorjem in iz repa se ji suklja modrikast plamenček. Iz podjetja je slišati vpitje.

— Ne boste me jebali s temi vašimi predpisi, je tulil Bohinc.

— Sedaj je svoboda in konec teh smešnih formalnosti! je ponavljal.

— Gospod Bohinc, gospod Bohinc, za božjo voljo! Potem strel. Iz stavbe pride Bohinc ves razkuštran.

Elizabeta zdaj koraka po peščenem pločniku iz mesta. To je meglen, industrijski dan v tujem mestu.

Na Gmajni je ulica brez posebnosti. Od križišča, kjer je posebno vidna bela samopostrežna trgovina, ki bi bila lahko tudi zdravstveni dom, zavije med jato polobdelanih hiš, zelo okornih, med seboj podobnih v eni sami stvari: v pomanjkljivosti in nedokončanosti. Bile so ji kar vseč, zgrajene za nekaj let, morda za nekaj mesecev v teh vihnih časih, ljudje v njih niso večni. Tudi barve so izbrane v smislu kratkotrajnosti. Pirhastno zelene, vinsko rdeče, vijolične ... zaradi naglice, s katero so nanešene, puščajo bistvene fleke. Človek je nekako pomirjen v tem svetu majhnih napak in vsakdanjosti. Kak cesarski značaj bi jih seveda dal vse podreti. Ali pa bi jih pustil, da se vidi razlika.

Elizabeta je cesarski značaj. Nekoliko utrujen cesarski značaj.

Hiša Ane Južnič (vizitka na vratih je izpisana s tinto, zeleno, kakršno opazimo v zvezkih šolskih nalog) je manj nenavadna od navadnih. To je škatla s stopniščem, ki ga veže minijasta ograja z vzorcem sonca. Na travniku pred hišo, ki ga odlikuje nenegovana, precej koprivnata zelenjad, stoji NSU kavne barve. Ko pozvoni, ji oči švenkajo po okolici. To je končna postaja gradbišča. Za hišo je nekakšen nogometni trg z dvema deškima goloma, taborniško sestavljene veje so to.

Povabi jo mozoljast obraz kriminalca. Prekupčevalca s svinjino. Ano Južnič pokliče šele čez dolge sekunde kritičnega ogledovanja. Iz sobe pogovor: — Stevilke dve bomo prodali največ, ženske imajo dandanašnji majhne prsi! — Imajo tudi velike, reče skoraj enak moški glas, ampak moderne so bolj majhne. Številka štiri je sicer zelo ugodna. — Dve, tri in štiri torej, reče ženski glas, ki hoče še nekaj nadaljevati, pa ga prekine kozavec in zdaj se Elizabeti približuje tudi lastnik. — Ja? reče, nakar ona pove glede Tamare, da mora prevzeti ona lastnoročno, ker gre za »posebni primer«. — Jebenti, reče ženska v oranžnem minikrilu, še to! — Pazi, pride iz stanovanja moški v rumenem puliju, ta je pa tak kot France Prešeren, ima take lase kot France Preš. . . V rokah drži fotografijo Mirana. Ana jo še isti hip obrne proč od Elizabete. — Pravzaprav imam pravico do dopusta, ne? reče. — Pravzaprav me to nič ne briga. — Rekli so mi, da ste šli samo na kosilo. — To vedno rečejo, pojasni Ana Južnič. — Povedala sem v tajništvu, da me ne bo en teden. — Pa imate vi fakturo Tamare Starič? — Menda jo imam nekje v torbici, reče jezno. — Ta birokracija vedno kaj poferderba. — Ampak, mudu se ... zaradi pogreba. — Saj je mrtva, ne? — No, seveda. — Potem se ne mudu več.

— Hitrost je vojaška skrivnost, je rekel moški, ki je prinesel sliko. — Naglica je kahlica, je rekla Ana Južnič, se zavrtela na petah in odšla v notranjost. — Imam še neke goste. Samo moment. Šla bom z vami! Samo moment! Ana Južnič se obrne in porazira s seboj še moškega v rumenem puliju.

Tedaj se odprejo vrata, ki jih prej ni opazila. Skoznje vstopi profesor Janaček v plašču, s klobukom, ovit v volnen šal, pokašljujoč, z zlatimi okviri. — Alo, z mano, deklica, reče.

Peter Sneg bi mirno šel z gospodom Janačkom, veseleč se nepredvidenega. Misli bi si, da gre za kakšno posebno umetniško zadevo.

Gospod Janaček jo je z vso silo vlekel po stopnicah, da se je skoraj valila v to čudo. Večkrat noge niso prav izračunale stopnic in so predrsale marsikakšen decimeter podzemskega potovanja. Vodil je Janaček. — Jaz sem Evgen Janaček, je rekel ugrabitelj. Bilo je videti živordeče površine baržuna in pozlačeno okovje.

V kleti je bilo resnično majhno gledališče.

— V mestu, je rekel Janaček, je na delu močna emigrantska skupina, ki hoče zasejati nemir in razdor, predvsem pa ne izbira sredstev. Nisem človek, ki bi svaril ali celo delal paniko, vendar se mi zdi, da ste jim vi krepko zmešali načrte ... ali ste vsaj — najbrž nevede — stopili vanje.

— Kakšne načrte?

— Priča ste, da vaš stric ni ubil onega pekavejca. Vaš stric je član Desnih sil. Levica bi lahko rekla: — Poglejte, kaj se skriva za plemenitim obličjem naših senatorjev, ubil je zaročenca svoje hčere, ker je bil Pe-Ka-Vel!

— In potem?

— Senat pa bo po vsej priliki poskušal krivdo za umor zvaliti na kakšnega pekavejca! Našli ga bodo in mu milo sodili. PKV pa ne bo držal križem rok. PKV hoče obdolžiti Stariča, da je Mirana surovo napadel, predno ga je dal nazadnje pokončati po katerem od svojih podanikov. Glede vas je prepričan, da ste trdna priča senata.

— Pravi storilci pa so emigrantje?

nu. Deček, ki je bil njegov učenec, ga je začel v tem posnemati. Kadar ga je kdorkoli vprašal, kaj je njegov učitelj predaval, je deček vzdignil prst.

Gutei je zvedel o dečkovi objestnosti. Zgrabil ga je in mu odsekal prst. Deček je zajokal in zbežal. Gutei ga je poklical in zaustavil. Ko je deček pogledal h Guteiu, je ta vzdignil svoj prst. V trenutku je bil deček razsvetljen.

Dva meniha sta se prepirla zaradi zastave. Prvi je dejal: »Zastava se premika.«

Drugi je dejal: »Veter se premika.«

Šesti patriarh, ki je šel slučajno mimo, jima je dejal: »Ne veter, ne zastava; pamet se premika.«

K M
A * A
J R

Iz edine privatne televizije v Evropi so bile zvedene nekatere njene dolgoročne odločitve:

— da bo njen šef še za nadaljnjih 100 let ostal Dušan Fortič;

— da bo šef Dušan Fortič še naprej in pogumno skrbel, da milemu slovenskemu ljudstvu ne bo dano slišati ali celo videti (!), kako Beograjčani šimfajo čez Beograjčane, Zagrebčani čez Zagrebčane, duhovniki čez papeža, katoliki čez katolištvo ipd.;

— da bo šef šefov Dušan Fortič, ki skorajda postaja enak doslej edinemu bogu ljubljanskemu, dr. Aci Obradoviču, še naprej veselo za poglobljanje samoupravljanja in tudi celo za strokovne svete in uredniške svete in bo pri vseh organih priljubljen, ker bo še naprej vse programske odločitve in posege opravljal kar sam;

— da bo taisti šef Dušan Fortič zaradi splošne stabilizacije in ravnotežja s preteklim obdobjem še naprej dajal tudi do 200 milijonov starih dinarjev (seveda svojih) za snemanje serijskih filmov, ki jih ni; za naročanje letal igralkam, za katere se potem na dotičnem mestu ugotovi, da se jih ne rabi; za plačevanje gaže popularnim ansambлом, da čakajo na dotičnem mestu, če jih bodo mogoče rabili, pa jih ne ipd.;

— da bo šef Dušan Fortič še naprej vztrajno skrbel, da uvožene imperialistične in malomeščanske ideologije in reklame za urejen svet, v katerem naj vsak človek lepo skrbi samo za nizko pristrženo travico svojih čustev, zelo skrbel za tovrstno proizvodnjo v lastni hiši;

— da bo šef Dušan Fortič posebno neusmiljen in neustrašen v preprečevanju kakršnih koli poskusov, ki bi utegnili žaliti spolno potuhnjenost in spolno hipokrizijo socialističnega ali rimokatoliškega fillstra;

— da bo šef Dušan Fortič na te in še druge neizrečene načine skrbel in odločal o tem, kaj je moralno, politično in ideološko snažno in konstruktivno, in potem samo takšno — ki bo ideološko pravilno usmerjeno — spustil med slovensko ljudstvo v prid njegovega razcvita in napredka v ljudstvo polirnikov.

F. Š.

— Seveda. To oboji dobro vedo. Vendar zaradi zunanjepolitičnega položaja, ki je v zvezi s to zadnjo revolucijo, afera ne bi bila umestna.

Janaček je vendar prekinil politični pogovor. Odmašil je steklenico vodke in natočil. Potem je po stopnicah prišla še Ana Južnič. Migala je z boki in Janaček je občudujoče vstal s sedeža.

— Ana, ji je ponudil svojo roko in poljubil njeno.

— Stari glumač!

— Kdo je ljubil lepe ženske, kaj? Kdo je ljubil lepe ženske? je rekel s tretjajočim glasom. Popil je dve vodki.

— Greva, je povabila Ana. Vstala je.

— In jaz? In jaz, ki sem ljubil lepe ženske? Kdo je pameten? Kdo bo odpeljal Ano? Ali sem lep? Kdo je lep? Kdo ima dolge noge? Ali je že kdo videl pametnega človeka, ki ima kratke noge?

— Krasen si, je rekla Ana nestrpno.

— Ali me boš ljubila, Ana? Ali me boš ljubila, ko bom ubog? Čakal te bom na mostu čez Z. Čakal te bom in bom kašljal. Takole -kh, -kh, -kh. In te bom čakal. Ali boš prišla, Ana? Kdo te bo čakal? Kdo te bo čakal na mostu in bo kašljal? Bolan bo in bo kašljal!

— Kdo bo koga ljubil! je rekla Ana in s težavo odšla iz kleti. Bilo je videti, da težko zapušča Janačka.

Janaček pa je sedel na dnu. V prazni gledališki dvorani, svetleči se od baržuna in zlata. Natakal si je vodko in mrmral: — Kdo je ljubil lepe ženske? Kdo je ljubil lepe ženske?

Janaček je ostajal v daljavi. Vedno manj se ga je videlo. Samo še meglen odtis njegovih naočnikov. Vedno redkejši je bil.

Peter Sneg je čez strehe priskočil v stanovanje Janačka v ulici, ki se izteka k venezuelski ambasadi. Spravil je revolver v žep. Sedel je v prazno kuhinjo. Natočil si je kave, ki je je še nekaj ostalo v džezvi. Bil je utrujen. Na mizi je opazil pikov as. Vzel je iz svojega žepa karov as in ga položil čez pikovega.

— Roke kvišku, je rekla Ana Južnič. Peter Sneg je vstal. Vrgla je na mizo križev as. Peter Sneg je bil hiter kot panter. Skočil je na Ano, ji izpulil revolver in ustrelil.

Zgrudila se je Elizabeta. Stala je v vratih in z velikimi, začudenimi očmi opazovala dogajanje. — Hitro, je poveljeval Sneg, — vi kurba Južnič! Povedel jo je do okna. Odprl ga je in jo sunil čez. Spodaj v mestu so se vršili zadnji boji.

Tovariši, je rekel Amadej in se ozrl po peščici, ki ga je še zvesto poslušala, — kaj mislite, da se je zgodilo s Petrom Snegom?

— Petra Snega je zadel pekoč žarek bakrenega sijaja! Bakreni bog je opazil, kaj se dogaja v apartmaju profesorja Janačka! Ošinil ga je z ostrino, kakršno je največjo zmogel. Laserski žarek je Petra Snega popolnoma sežgal. Elizabeto so pokopali na stroške revolucionarne vlade.

Zato, tovariši, je potrebna velika pazljivost. Delavci so prisluhnili. Od nekd se je priklatila še ena skupina, ki je prej igrala nogomet. — Tovariši, kočijaži revolucije, ustanoviti moramo šesto internacionalo. Povabiti je treba bakrenega junaka med nas! Da se že enkrat konča to sranje! Da bo konec nereda! Kdo bo še prenašal to mrgolenje! To stopicanje! Treba je ustanoviti šesto internacionalo, da se stvari končno enkrat uredijo. Zajebati je treba Desne sile in emigrante! In kontrarevolucionarje, ki namesto, da delajo revolucijo, pišejo o njej. Ali govorijo o njej! Tako torej!

ŠUND

ROMAN

VPRAŠANJE

O SUVERENOSTI NEKE BALKANSKE DRŽAVE

MARKO ŠVABIČ

(Anatomija nekih nedavnih dogodkov ter kritični prerez istih)

Intervencijski miličnik dr. Bačnik Ciril se je 16. 10. 1970 na poligonu

UJV v Podrožniški ulici v Ljubljani pri službenem urjenju hitrega polnjenja avtomatske puške KAM 9,45 (sdjelano v SSSR) huje ranil v trebuh. Nagla

zdravniška pomoč mu je kajpa rešila življenje. Pomoč pa je bila nagla le zato, ker so ga prisebni tovariši (vsí intervencijski miličniki iz Ljubljane) na-

glo položili na improvizirana nosila, ki sta jih dva intervencijska miličnika naglo splekla iz šibja ogolega vrbja, medtem ko je tretji intervencijski miličnik ranjencu nudil prvo pomoč v obliki umetnega dihanja (metode usta na usta), razparanja površnika (z nošem na vzmet), s prevezo nad rano, kar je krvavenje učinkovito zavrlo, ter s posipanjem sulfamid praška po rani. (Sulfamid prašek mu je podal četrti intervencijski miličnik, tudi z območja mesta Ljubljana.) Peti intervencijski miličnik (istotako iz Ljubljane) pa je medtem z motornim kolesom, ki si ga je po nujnem slučaju vzel od mimovozečega civilnega motorista, naglo zdrvel do službenega vozila, s katerim se je četa intervencijskih miličnikov bila pripeljala na poligon, da je v njem s pomočjo UKV walkie-talkie vzpostavil zvezo z Vrhovnim štabom vseljudske obrambe v Beogradu, da se je z generalom Borutom Požarnikom (generalajtnant aviacije) konsultiral, kaj je zdaj storiti. General je dal miličnikove UK valove usmeriti na maršalot. IBM sistem na maršalatu je v rekordnem času 0,001 sekunde izračunal, da mora vseh pet intervencijskih miličnikov s poligona v Podrožniški ulici dobiti zaščitena odlikovanja, **Red zaslug I. stopnje za IQ pri reševanju reševalnih ukrepov**, generalajtnant aviacije Borut Požarnik zaslužen predlaganje za odlikovanje z **Medaljo za človečanske dolžnosti** pri OZN, ranjenemu intervencijskemu miličniku pa naj bo nujna prva pomoč še naprej, vse do preemstitve v oddelek za poškodbe ljubljanske poliklinike, nakar je IBM UK valove službenega vozila ljubljanske milice preusmeril k radijskim postajam glavnih mest socialističnih republik, da so dežurni pripadniki vseljudske obrambe na le-teh postajah dali poslati v eter sledeče poročilo:

»Svojcem in znancom intervencijskega miličnika dr. Bačnik Cirila s 53 postaje milice v ulici sv. Petra v mošćanski občini v Ljubljani sporočamo, da je dr. Bačnika treba hitro odpeljati na polikliniko v Njegoševi ulici v Ljubljani. Miličnik dr. Bačnik se je na poligonu v Podrožniški ulici, kjer mu ta trenutek nudijo prvo pomoč njegovi kolegi, huje ranil s strelnim orožjem. Ponavljamo...«

Sosedje intervencijskega miličnika dr. Bačnik Cirila so prav tedaj slučajno poslušali radio, zato so nemudoma stekli k telefonu nekega tretjega soseda, da so telefonirali dr. Bačnikovi ženi v službo, naj vsekakor pristiuhne radijski oddaji. Žena je sprva ugovarjala, češ da bo šef sitnaril, ko pa so ji sosede namignili, češ da bo tam izvedla žalostno novico, se je žena vdala. Brž ko je odposlušala oddajo, je omedlela, vendar so bili tu njeni pisarniški tovariši pod vodstvom tovariša šefa, da so jo obudili k zavesti. Potem so s skupinami močmi telefonirali po rešilni voz. Tako je v vsem tem rešilni voz št. 14, bel opel rekord — karavan, s prekinjenimi zvočnimi signali in z modro bliskavico zdrvel po Masarykovi ulici mimo kolodvora z veliko hitrostjo 90 km/h, to pa je bilo mogoče le za tegadelj, ker so bili vsi udeleženci prometa visokodisciplinirani, da so umaknili vozilo na nujni vožnji. Na križišču Prešernove s Celovško cesto (pri de-

lavski menzi) je rešilec naletel na rdeč semafor. To samo po sebi sploh ne bi bil noben problem. Problem je bil v tem: z rešilčeve desne strani je v križišče istočasno peljalo vozilo milice na službeni vožnji z vključenimi signali za nujnost vožnje. Na terasi hotela Lev sta se namreč nevarno spoprijeli večji skupini laških iredentistov-neofašistov in koroških nemških neonacistov. Skupini sta si skočili v lase, ker se nista mogli sporazumeti, ali je Ljubljana italijansko ali nemško mesto. Tako so se vro prepevali po robovih terase za svoje pravice, odjeknilo je nekaj strelav, natakariji so se klanjali levo in desno, da bi si na obeh straneh pridobili koncesije za svoj poklic po razkosanju dečele. Sredi zmešnjave je sedel sir Charlton v snažni karirasti obelki športnega kroja iz lahkega tweeda, v levici je držal ravno pipo s slonokoščenim ustnikom, v desnici pa privajeno preganjen The Observer, da je vneto prebiral male oglase na spodnji polovici prve strani. (Pozneje, ko se je logičnica v križišču razpletla in so intervencijski miličniki prispeli na teraso deloma s hotelskimi dvigali, deloma pa celo priplezali prek požarnih lestvi, se je sir Charlton neverjetno razburil; eden od intervencijskih miličnikov mu je namreč v globokem priklonu šepetaje priporočil, naj se raje malo umekne vrvežu, saj jo utegne v tem intimnem obračunavanju čisto po nedolžnem skupiti od kakega pretepača. Sir Charlton je otrpnil. Potem pa je vzrožil. Treščil je pipo na tla, časopis je poševno zalučal prek roba terase, da se je razgrnil in je vsak od petdesetih listov Observerja v lastni figuralki zaplapolal v globino. Suho je zakričal: »Oh, these primitive Continentals!« In je vstal in jezno odkoračil skoz pretepanje v zaprte prostore terase. Intervencijski miličniki so se z ramo ob ramo postavili na robnik terase, da so poslej pazili, da kateri pretepač ne bi po nesreči zletel v globino. Pozneje so se pretepači izčrpali, zato so malo posedli in si naročili malico. Nemci so zraven pili pivo in tulili na intervencijske miličnike marš curik du vindišer hund, na Lahe so vpili du Italjever mist. Lahki so zraven pili kraherle in kričali na intervencijske miličnike porki banditi komunisti, na Nemece pa porki banditi difikulti. Potem sta se skupini nekako domenili za krajšo skupno zabavo, da bi pozneje planili v pretep vesele in razigrane volje: zabava je bila v tem, da so nekaj intervencijskih miličnikov pometali dol na cesto. Najbolj so se zabavali, celo objemati so se pričeli, kadar je kateri intervencijski miličnik, ki so ga določili za svojo zabavo, prosil, naj ga ne vržejo; še celo pa so se valjali in scali po tleh, ko je starejši intervencijski miličnik padel na kolena in zajokal, da je tik pred penzijo, da ima jetično ženo in devetero nepreskrbljenih otrok — s trgajočimi gibi je privlekel iz prnega žepa oguljeno listnico in jel kazati okrog fotografijo kompletne družine, kjer je bilo črno na belem, da mož ne laže — no, tega intervencijskega miličnika sta dva najkrepkejša pretepača prišla za pete in ga malo zanihala nad globino; pri tem je intervencijskemu miličniku padla z glave kapa, kar je dalo veselemu vzdušju na

terasi hotela Lev pečat: pretepači so eni začeli jodlati od nepojmljivega ugodja, drugi pa so razširili roke v nebo in v silno razkoračenih stojah zapeli o soler mio. Kajpada so zdaj pozabili na prejšnjo sorto zabave, tako da starejšega intervencijskega miličnika le niso vrgli dol na cesto.

Po semaforški logiki bi imelo prednost vsekakor službeno vozilo milice, saj to je imelo z zeleno lučjo odprto pot skoz križišče. To seveda, ako rešilni voz ne bi bil ravno na nujni vožnji. Predpisi dajejo v primeru, ko v križišču enakovrednih cest hkrati pripeljeta dve vozili (npr. milica in rešilni avto) na nujni vožnji, ne glede na desno pravilo ali semaforške znake, prednost rešilnemu avtomobilu. Prav tako ima rešilni voz na nujni poti prednost pred gasilskim vozom na nujni poti, kot ima gasilski voz prednost pred milico (če sta obe vozili na nujnih vožnjah).

Tako gre prioriteta lestvica takole:

1. največ prednosti ima rešilec,
2. manj prednosti ima gasilec,
3. najmanj prednosti gre milici.

Zaporedje je očitno humanitarno. Ob rešilnem vozu je asociacija na reševanje življenja, ki visi na nitki. Ob gasilnem vozu je asociacija na družbeno imetje, ki ga jemlje hudič. Ob milici pa je asociacija na pobeglega tolovaja. Najmanjša škoda je vsekakor, če na račun rešenega življenja ali družbenega imetja pobegne tolovaj, saj končno ima tolovaj kratke noge in pičo sapo, roka pravice pa je neizmerno dolga, da ga bo slej ali prej pokrila dlan te roke; večja škoda je, ako na račun rešenega življenja vse družbeno imetje pobere hudič, toda kljub temu, da je škoda večja, le kaj je to v primeri z rešenim **človeškim življenjem!** Po taki humanitarni logiki so se rodili predpisi o vozilih na nujnih vožnjah. Takoj pa bo jasno, kako nedosledna je na tak način uokvirjena humanitarna logika. Namreč:

Rešilcu je šlo s to službeno vožnjo resnično za rešitev človeškega življenja, ki je viselo na nitki in se le še medlo upiralo naglo korakajoči smrti.

Ali pa je milica hitela za ubeglim tolovajem?? Ne! V tem primeru je milica hitela reševati desetine življenj, ki so visela na nitkah. S terase hotela Lev so vendar že odjeknili strelji. Čudež je, da še nihče izmed spopadlih ni zletel čez nefunkcionalno kropsarsko ograjico s cvetličnimi lončki. Življenje vsakterega izmed tridesetih ali štiridesetih borivcev na terasi je viselo na nitki prav tiste kvalitete kot življenje v trebuh ranjenega intervencijskega miličnika dr. Bačnik Cirila.

Že. Toda podčrtati je potreba v korist rešilčeve prednosti tudi to, da je ponesrečenca dah smrti oplazil pri vestnem izvrševanju službene dolžnosti, da bo v primeru najhujšega za to odgovorna vsa družba, saj prav ta je implicitno ponesrečencu naložila nevarno dolžnost, v kateri jo je izkupil.

Pod težo teh dejstev, in tudi da z izsiljevanjem prednosti ne bi prišlo do še hujše tragedije, sta se morali vozili ustaviti sredi križišča. Iz rešilca je planil močan bolničar, medtem ko je šofer živčno pritiskal na plin, kot da hoče motor pošteno razgreti, da

bi pozneje z najurnejšo vožnjo spet pridobil izgubljeni čas, ki se ga je zdaj izgubljalo sredi križišča. Iz milice je skočil najpostavnejši intervencijski miličnik in se postavil nasproti bolničarju. Bolničar je grozeče uprl roke v rok in zakričal:

»Vi šintarji, kaj pa življenje!? Kje je vaša vest, kje poznavanje predpisov, samo če je treba koga fentati, se super spoznate na vse!«

»Mi — šintarji?« je zaripnil intervencijski miličnik. »Ti — šintar, ti, oblast žališ, daj sem osebo!« In mu je roka planila na ročaj gumijevke.

»Eno po pizdi, če češ, ne pa osebno!«

Na pločniku so stali študentje. Ko so presodili, kaj se godi, so se pogovarjali med sabo:

»Država je v razsulu, Slovenec bo Slovenca, brat brata, kot med Drugo vojsko! Saj ni čudno, da se Lahji pa Švabi že kar zdaj bočkajo, kdo bo od jugoslovanskega kadavra odtrgal večji kos.« Najpogumnejši študentje so zahtevati zborovanje.

Medtem je bolničar prvič udaril. Miličnik je odskočil, a del udarca ga je le dohitel, da se mu je ulla kri iz nosa. Ko je ugledal svojo kri, je poživinil. Vonj krvi ga je v trenutku prekalil, postal je ko jeklena struna. Bolničar je bil pač navajen pogleda na kri, zato se njegova trenutna kondicija ni v ničemer spremenila. Mirno je preudaril, katera od miličnikovih vitalnih točk je sedaj najbolj izpostavljena, zatem je v drugo zamahnil. Miličnik niti trenil ni. Kot da bi energija, ki se je ob novem udarcu sprostila, enostavno prešla v njegov rezervoar energije. In da je s tem dolitkom rezervoar prekipel. Prvič je zamahnil. Bolničar je padel na kolena. Še enkrat je zamahnil. Bolničarju se je iz levega ušesnega kanala udrta kri. Kri, kri. To je dalo moč miličniku, da je hotel udrihati še in še enkrat.

A zdaj so bili spet na mestu študentje. Najnaprednejši so ustanovili ad hoc odbor. Odbor je izbral iz svoje srede poslanca, ki je z depešo odhitel na ustavno sodišče SR Slovenije. Depeša je vsebovala podatke o incidentu na križišču pred delavsko menzo, naglas pa je bil na vprašanju o ustavnosti apriorne prednosti rešilcev. Tekst je bil sklenjen takole: »Pristojno instanco prosimo, naj nam v najkrajšem možnem času obrazloži, kako je moglo priti do neljube ustavne zmotne prav v jugoslovanski ustavi, za katero se danes v svetu meni, da je najnaprednejša. Tovariški pozdrav!«

Dežurni sodnik ustavnega sodišča je bil moder in razumevajoč očak s ca meter dolgo belo brado in monoklom v desni očesni duplini. Od začudenja je dvignil obrvi, da se je uvela koža v duplini premaknila in je monokel zableščal v jarki svečavi zahajajočega sonca. Svečano je dvignil obe roki. Solze so mu stekle po levem licu, medtem ko so se solze desnega očesa zbirale za šipico monokla toliko časa, da je bilo oko že utopljeno. Potem pa so solze kar naprej vrele in nenadoma je previsok pritisk solzà vrgel monokel z zamolklim tleskom daleč stran; a ker je bil monokel pripet z zlato verižico na sodnikov oprsnik, je padel med skla-

dovnice mehkih aktov in pivnikov na mizi pred očakom.

»O, jaz srečni človek, da sem dočakal tak trenutek! Da se študentje borijo za pravice naše vrle slavne milice... o, to je preveč, to je neizmerno... poslej bo na svetu tako lepo, prelepo za mene, ki sem vajen le hudega... o, da bi dočakal tudi sadu vaše borbe, tovariši študentje...«

Med ihtenjem je skušal vstati izza mize, pa mu to nekako ni uspelo, da se je le zaganjal kvišku, kar mu je povzročalo silne bolečine, da je nazadnje kar stokal; študentski poslanec je starcu skušal olikano pomagati, stopil je do mize in se stegnil, da bi ga prijel pod pazduhami. Dežurni ustavni sodnik je hlastno zgrabil za stegnjeni roki in si ju kar obe hkrati ponesel k obrazu, da jih je z veliko ihto pričel močiti s solzami in hvaležno poljubljati. Študentu je bilo nelagodno, skušal je odtegniti roki. »Tak dajte no, tovariš sodnik, mi smo vendar že od nekaj ljubili oblast! Samo nihče nas ni razumel, vsi so videli samo tiste udeležujoče se študente, saj veste, mislim, tiste bitnike pa hipije pa ohojevce pa tribunaše... nihče pa ni videl resničnega jedra študentovstva, nas, poštenjake, ki moramo živeti z dvajsetimi jurji... o, saj se ne pritožujemo, pa če nam bi jih dali samo deset, če gre za našo pošteno oblast, našo milico, bi tudi deset jurjev zavrnil in si jih vzeli samo kakšnih pet...«

Ker so se ustavnemu sodniku roke preveč tresle, je prosil poslanca, naj mu pridrži telefonsko slušalko in zavrti številko 92. Potem je od one strani jezljivo zahteval okrepitev od bolničarja napadeni ekipi na križišču pri delavski menzi. Na oni strani pa niso hoteli o čem takem nič slišati.

»Kaj?« je zapiskal v mikrofona dežurni ustavni sodnik. »Da primer poznate? — Pa niso še nič ukrenili! Nezaslišano! — Da ima Izvršni svet prisluškovalne naprave? Ampak vi ste hudiči...«

In se je navidez samo malo nagnil naprej, da se je naslonil na mizo, bilo je, kot da od sedaj naprej samo še nekaj pozorno in ubogljivo poslušaj. Toda dežurni ustavni sodnik je bil mrtev.

Uporni bolničar je padel vtretje na tla, ko je po naročilu generalštaba (ki ga je o stanju na cesti pred delavsko menzo informiral slovenski Izvršni svet) prispela na lice mesta manjša tankovska enota zasavske divizije. Stvari so se hitro uredile: kapetan I. klase, drugače politkomisar omenjene oklepne enote, je imel s četico intervencijskih miličnikov krajši teach-in, prebitemu bolničarju so dali umetno dihanje in že je rešilec startal v ponovno divjo vožnjo. To so se študentje režali iz objestnosti, ko je pretepavski intervencijski miličnik še dolgo tekel za rešilnim vozom in vpil in kričal z rokami:

»Odpusti, tovariš, odpusti! Nisem bil vedel, da gre za mojega najboljšega prijatelja...«

Medtem ko se je četica milice spet zbrala in odpeljala naprej k svoji dolžnosti, so študentje polegali na cesto pred mrzle modrojeklene gosence tankov sovjetske izdelave in si prižgali nekaj

gramov hašiša. Politkomisar, kapetan I. klase, je stopil med študente in se dal informirati, s čim jim Armija sme ustreči. Študentje so se gugalni na mavričnih hlapih in so pogledali dol in rekli:

»Mi protestiramo proti ruskim tankom kot takim. Zaradi Češke. Našo Armijo pa ljubimo, ker je ljudska.«

Oficir je bil pesniški človek, v obeh sta se mu zalesketali dve solzi, potrepjal je študentarjo po plečih in ukazal tankistom, naj zlezajo iz tankov in tudi oni protestirajo proti ruskim tankom kot takim. Potem so se dolgo pogovarjali, da nimajo nič proti sovjetskemu ljudstvu, še več, oni da sovjetsko ljudstvo in še posebej ruski narod že od nekaj obožujejo (... pa literatura, pa muzika, pa umetnost sploh, pa široka duša...), vendar je tu sovjetska oblast, sovjetska politika, ki drži korak z ameriškimi fašizmom, to da je tisto, kar jih je pognalo na ulice... Tankisti so se vneto hudičili z marjanco, višek pa je protestno zborovanje doseglo, ko so enega ruskega tanka obrcali in tolkli po njem z gorjaci, na koncu pa so ga zažgali, tako da je zgorela vsa olivna barva in vse bele oznake in vsi leseni in plastični deli. Med aktom so študentje in Armija kričali, da za Palacha, da so oni Titovi, Tito pa da je naš, in da Tito partija. Tudi je medtem priletelo na cesto nekaj intervencijskih miličnikov, ki so na terasi hotela Lev pazili, da se kateremu od laških in švabskih pretepačev ne bi primerilo kaj hudega. Najbolj divji študentje so sklenili, da so miličnike pometali na cesto laško-švabovski pretepači, zato so naredili med ostalo študentarjo in Armijo bliskovito akcijo, katere apogej je bil, da je vsa ulica mahoma obrnila obraz gor in s pestmi zažugala k strehi hotela Lev z gromkimi vzkliki: »Tujega nočemo, svojega ne damo!«

Intervencijski miličnik dr. Bačnik Ciril je v nečloveški bolečini medel, pred očmi so mu prhutale krpe najrazličnejših barv in oblik, v ustih je zaznal nekaj toplega in slanega. Ko so ga kolegi intervencijski miličniki dvignili, da so ga položili na improvizirano nosila, je vse pisane halucinacije mahoma zagnila črna rjuha brezuma in nezavesti.

Rešilni voz številka 14 se je vrešče ustavljal ob robu poligona vzporedno s terenskim vozilom milice. Šofer je pustil motor kar delovati v prostem teku, samo ročno zavoro je zategnil, in z bolničarjem sta hkrati odprla vsaka svoja vrata in skočila ven. Voznik je stopil k zadnjim vratom, da jih je odprl na zavaj in iz kabine potegnil nosila. Bolničar se je opotekel po trati nasproti štirim intervencijskim miličnikom, ki so v previdnem kasaškem drncu nesli k rešilcu nosila s ponesrečencem. Sredi trate so se srečali, toda intervencijski miličniki se sploh niso zmenili za bolničarja. Stekli so z ravnimi in optimističnimi očmi in obrazi naprej k rešilcu, ki jim je bil že ves čas za edino pozitiviteto; da se bodo v humanitarnosti uresničili tisti hip, ko bodo pod dlanmi začutili gladki lak hladne rešilčeve pločevine; da bodo

Drugič bomo kurja čreva vlekli naprej.

V zbirki ZNAMENJA pri založbi OBZORJA sta letos izšli:

Franci Zagoričnik, FONDI ORYJA PÁLA

Tine Hribar, MOLK BESEDE — BESEDA MOLKA

Kmalu pa izidejo še:

Rudi Šeligo, ALI NAJ TE POSUJEM Z LISTJEM
(z ilustracijami Janeza Bernika)

Veljko Rus, NAŠE VREDNOTE

Matjaž Hanžek, IŠČEMO PESMI

Ivo Urbančič, LENINOVA FILOZOFIJA